

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ, НАУКИ ТА
ГАЛУЗЕВОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СВІТЛІ ВИМОГ
СТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ СУДОУСТРОЮ,
СУДОЧИНСТВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВОВИХ
ІНСТИТУТІВ НА 2015–2020 РОКИ**

*Матеріали
міжнародної заочної науково-практичної конференції
(Чернігів, 30 червня 2017 року)*

Чернігів
Видавництво «Десна Поліграф»
2017

УДК 340.12+343.8
А43

Рекомендовано до друку вченою радою Академії Державної пенітенціарної служби від 5 липня 2017 року (протокол № 8).

Редакційна колегія:

Тогочинський О. М., доктор педагогічних наук, доцент;
Олійник О. І., кандидат юридичних наук, доцент;
Чебоненко С. О., кандидат педагогічних наук, доцент;
Аніщенко В. О., кандидат технічних наук, доцент;
Денисова Т. А., доктор юридичних наук, професор;
Мірошниченко О. М., кандидат психологічних наук, доцент;
Гончаренко О. Г., доктор економічних наук, доцент;
Пекарчук В. М., доктор історичних наук, доцент;
Пузирьов М. С., кандидат юридичних наук.

А43 **Актуальні проблеми освіти, науки та галузевого законодавства у світлі вимог Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки:** матеріали міжнар. заочної наук.-практ. конф. (Чернігів, 30 черв. 2017 р.). Чернігів: Десна Поліграф, 2017. – 156 с.

Збірник праць друкується за матеріалами міжнародної заочної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми освіти, науки та галузевого законодавства у світлі вимог Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки». Присвячений розгляду теоретичних та прикладних проблем функціонування пенітенціарної системи, підготовки персоналу для установ виконання покарань, слідчих ізоляторів та органів пробації, формування та реалізації державної політики у контексті змін, що відбуваються в політико-правовій, соціально-економічній та кримінально-виконавчій сферах суспільного життя.

Для науково-педагогічних працівників, курсантів та студентів, слухачів, аспірантів та докторантів, персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України.

За зміст публікацій і достовірність результатів досліджень відповідальність несуть автори.

Редколегія залишає за собою право корегувати подані матеріали та не допускати їх до друку, якщо вони не відповідають встановленим вимогам щодо оформлення або змісту.

УДК 340.12+343.8

© Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби, 2017
© Колектив авторів, 2017

Аніщенко Вікторія Олександрівна,
кандидат технічних наук, доцент,
начальник науково-дослідного центру з питань
діяльності органів та установ ДКВС
Академії Державної пенітенціарної служби

ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УСТАНОВАХ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

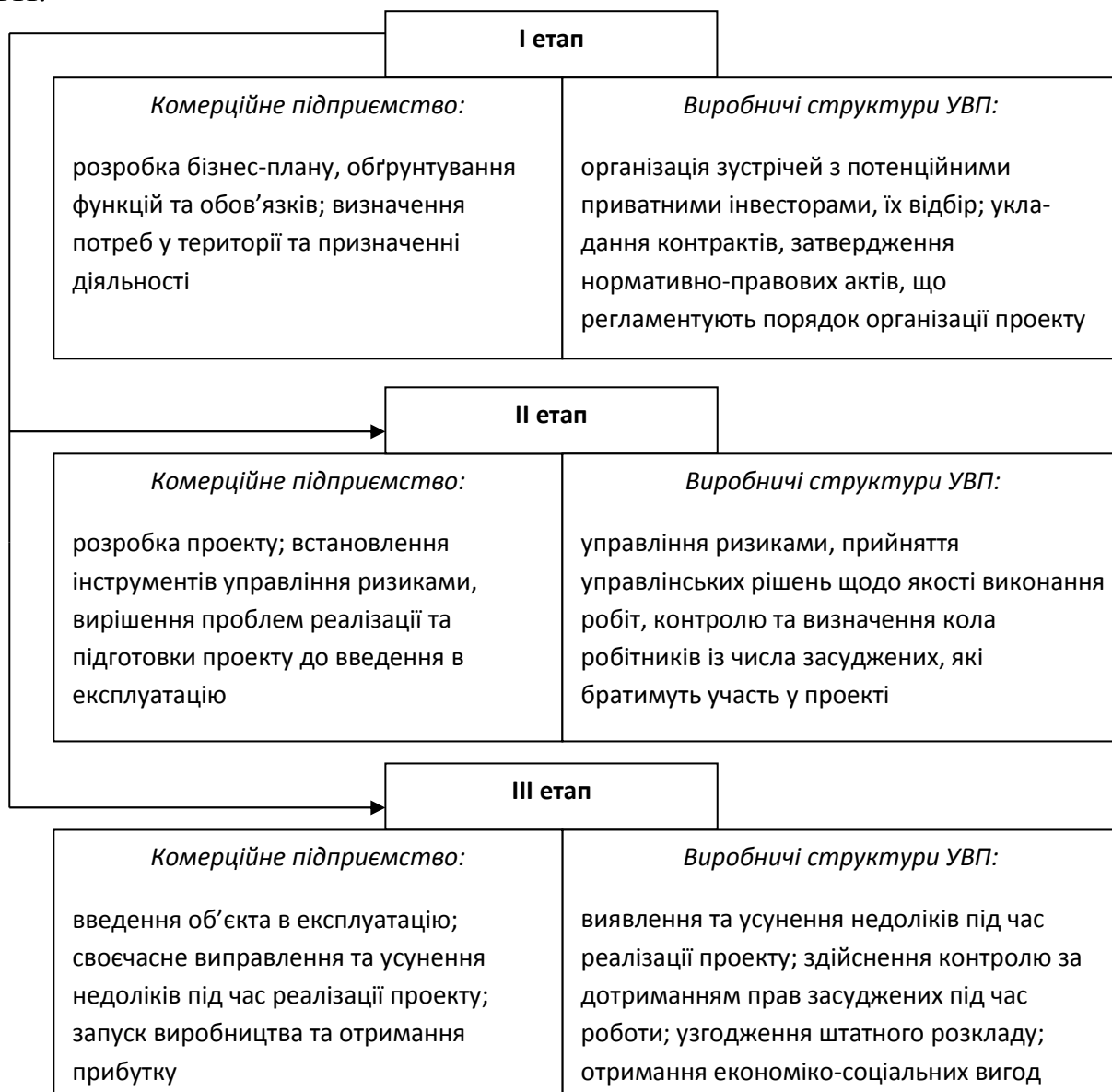
Реалізація певних етапів реформи пенітенціарної системи потребує суттєвого фінансування за рахунок бюджету країни, в тому числі й виробничого сектора даної системи. Розуміючи економічні й соціальні труднощі країни на сучасному етапі її розвитку, завдання реформи пенітенціарної системи неможливо вирішити тільки за рахунок удосконалення законодавчої бази в даній сфері. Саме тому є сенс звернути увагу на закордонний досвід щодо розділення функцій в організації та функціонуванні виправної системи, залучення приватного капіталу та розвитку підприємницької діяльності установ виконання покарань (УВП).

Виробничий сектор УВП, в якому працюють більше 100 підприємств на сьогодні, за великим рахунком, є збитковим, лише 15-20 працюють з прибутком. Більшість з них є неприбутковими через недосконалий механізм менеджменту, небажання керівництва УВП впроваджувати певні сучасні інструменти управління, займатися ризик-менеджментом, маркетинговою, підприємницькою діяльністю. Безумно, керівництво УВП має багато функціональних завдань, серед яких виробничі питання, здебільшого, не є головними. До того ж, основні фонди більшості підприємств УВП є вкрай застарілими. Вихід зі складної ситуації, що склалася у виробничому секторі УВП, можливо знайти шляхом покращення менеджменту через вдосконалення механізму підприємницької діяльності УВП.

Система управління підприємницькою діяльністю УВП має цілий ряд особливостей, що обумовлені специфікою цілей, завдань, функцій, видів і форм виробничо-господарської діяльності установ закритого типу. Основною економічною задачею під час організації підприємницької діяльності в УВП і при укладанні договорів з комерційними підприємствами будь-яких організаційно-правових форм, що розташовані на територіях УВП (поза ними), є організація ефективного менеджменту виробничо-господарської діяльності. За своїм змістом технологічний процес управління підприємницькою діяльністю, комерційними підприємствами та виробничими структурами УВП проходять аналогічні етапи, хоча виробництво в УВП обмежено, в першу чергу, закритою територією, режимними вимогами утримання засуджених, організацією та проведенням спеціальних і профілактичних заходів та пріоритетами соціальної адаптації, реінтеграції засуджених. Однак для ефективної організації виробничого

циклу необхідно спеціально організувати управління підприємницькою діяльністю.

Механізм організації підприємницької діяльності охоплює всі етапи менеджменту щодо реалізації спільних проектів комерційних структур і УВП:

Провідна роль у розвитку підприємницької діяльності має належати самим УВП. Підприємницька діяльність повинна бути націлена на виробництво фондозберігаючого, матеріалоемного типу.

Виробництва (виробничі технології, цикли) повинні бути гнучкими і спроможними швидко переорієнтовуватися на більш конкурентоздатну продукцію, щоб мати можливість своєчасно знижувати комерційний ризик.

Кожен бізнес-план повинен проходити певний аудит ще до запровадження у виробничому секторі УВП.

Для визначення економічної ефективності менеджменту підприємницької діяльності в пенітенціарній системі на сучасному етапі її реформування необхідно використовувати показники (технологічні,

соціальні, економічні), що орієнтовані на ключові напрямки реалізації взаємодії УВП із комерційними структурами:

Розвиток менеджменту підприємництва УВП повинен пройти наступні кроки: організація взаємодії з комерційними структурами на регіональному рівні, диверсифікація виробництв та максимальна інтеграція підприємств УВП в економіку регіонів, розвиток інвестиційно-інноваційної складової взаємодії комерційних структур та виробничого сектора УВП.

Антоненко Михайло Іванович,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри правознавства
Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля
м. Сєвєродонецьк

ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Транскордонне співробітництво, як елемент державної політики, сьогодні займає достатньо важливе місце в системі пріоритетів як соціально-економічного розвитку, так і європейської інтеграції України. Проте державні органи та органи місцевого самоврядування України у своїх рішеннях недостатньо повно враховують реальний стан справ та можливості як територіальних громад, так і громадян, які мешкають у прикордонній

смузі бути суб'єктами цих відносин. Це призводить до певної декларативності державної політики та її невідповідності інтересам і потребам відповідних інституцій і пересічних громадян, які здійснюють практичну реалізацію проектів транскордонного характеру.

Міжнародна правосуб'єктність – основна риса суб'єкта міжнародно-правових відносин, що виявляється в наявності прав і обов'язків, встановлених нормами договорів, звичаїв та іншими нормами міжнародного права. Реальним її відображенням є можливість суб'єкта брати участь у міжнародних переговорах, міжнародних договорах, роботі міжнародних організацій, інших формах співробітництва. Сучасні міжнародні відносини на європейському рівні характеризуються зростанням взаємодії соціальних організацій (державна, її органи, громадські організації, трудові колективи, органи місцевого самоврядування, юридичні особи), соціальних спільностей (народ, нація, населення, територіальні громади), фізичних осіб, які є учасниками політичних, економічних, культурних та інших відносин.

Пострадянські національні доктрини міжнародного права про міжнародну правосуб'єктність, які характерні для правотворчої та правозастосовної діяльності державних органів України, не відповідають сучасним реаліям. Вони не враховують, що міжнародне право, як і національні правові системи, постійно розвиваються і змінюються в залежності від ситуації у світі, його окремих регіонах, державах для забезпечення міжнародно-правового регулювання сталого соціально-економічного розвитку, миру і безпеки. Прагнення обмежити коло суб'єктів міжнародного права або зменшити їх повноваження негативно впливає на розвиток транскордонного співробітництва і є наслідком тоталітарного мислення.

Важливою складовою ефективності транскордонного співробітництва потрібно вважати реалізацію спільних проектів громадськими організаціями з використанням грантових ресурсів і фінансування відповідних заходів з боку Європейського Союзу. Проте варто зазначити, що в даному випадку протиріччя застосування терміну ТКС у цьому ракурсі виникає під час ґрунтовного аналізу інституційного забезпечення процесів співпраці, яке на сьогоднішній день перебуває в критичному стані і практично перешкоджає формуванню ефективних відносин з країнами ЄС.

Негативний вплив на розвиток ТКС мають складні процедури перетину кордону, що пояснюється як об'єктивними труднощами, викликаними більш строгим режимом прикордонного контролю, так і суб'єктивними чинниками, пов'язаними з недостатньою розвиненістю прикордонної інфраструктури та слабким кадровим забезпеченням відповідних служб, насамперед митної та прикордонної, в умовах зростання потоків транспорту та людей, що прагнуть перетинати кордон. Це свідчить про необхідність розвитку мережі прикордонних пунктів пропуску на кордоні, суттєвого поліпшення їхнього технічного оснащення, кадрового забезпечення, пропускнуої спроможності.

Стабільний негативний вплив на транскордонну співпрацю протягом останніх років чинить також низька компетентність регіональних і місцевих органів влади, не здатних ефективно вирішувати проблеми, що виникають. Причому негативний вплив цього чинника зростає, що може свідчити про перекладання населенням частини відповідальності за ускладнення процедур та перетину кордону на представників влади, в тому числі місцевої.

Нормативно-правове забезпечення системи транскордонного співробітництва українських регіонів до цього часу ще не набуло свого завершеного вигляду. Незважаючи на те, що цю сферу регулює значна кількість як міжнародних, так і вітчизняних нормативно-правових актів (Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, до якої Україна приєдналася 1993 року, Закон України «Про транскордонне співробітництво», Державна програма розвитку транскордонного співробітництва, Програма розвитку єврорегіонів та багато інших нормативно-правових актів, прийнятих вищими органами державного управління в Україні), основними проблемами їх взаємоузгодження та практичної реалізації залишаються:

- укорінена практика несумлінного виконання чинних законів і державних програм, неоднакове розуміння окремих нормативних положень як міністерствами та відомствами, так і місцевими органами державної влади;

- розпорошення регуляторних функцій, пов'язаних із розвитком сфери ТКС, між різними органами державної влади;

- збереження практики надмірного адміністративного впливу на регіональний розвиток, зокрема на його транскордонну складову;

- недостатній рівень впливу нормативних актів (зокрема положень Закону України «Про транскордонне співробітництво») на перебіг процесів у ТКС; нечіткість виписаного механізму виділення та використання фінансових асигнувань на розвиток ТКС; відсутність приділення уваги таким формам сприяння ТКС, як правова, організаційна, інформаційно-аналітична, методична, маркетингова та ін.

Основний принцип транскордонного співробітництва полягає в розвитку соціально-економічних відносин суміжних територій сусідніх держав, дотриманні національного законодавства і виконанні міжнародних зобов'язань держав, до яких належать територіальні громади або влади, котрі є суб'єктами договірних відносин про транскордонне співробітництво.

Билялов Берик Султангазинович,
начальник Департамента внутренних дел
Северо-Казахстанской области,
генерал-майор полиции

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ПРОХОЖДЕНИЕ ТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ ИЛИ ЭКСТРЕМИСТСКОЙ ПОДГОТОВКИ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В XXI веке терроризм, приобретающий все более разнообразные формы и угрожающие масштабы, относят к числу самых опасных и трудно прогнозируемых явлений. Являясь сложным и многогранным явлением, терроризм представляет угрозу не только отдельным государствам, но и всему человечеству. В отдельных государствах имеются факты совершения актов терроризма радикалами-одиночками, которых все более активно используют международные террористические структуры.

За годы независимости Республики Казахстан созданы правовые основы противодействия терроризму, представленные Конституцией от 30 августа 1995 года, Уголовным кодексом от 3 июля 2014 года, законодательными актами «О противодействии терроризму» от 13 июля 1999 года, «О противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма» от 28 августа 2009 года, «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» от 11 октября 2011 года, «О средствах массовой информации» от 23 июля 1999 года и иными нормативными правовыми актами. Казахстан является участником основополагающих международных универсальных и региональных соглашений в области борьбы с терроризмом. Заключены соответствующие двусторонние договоры в данной сфере. В целях обеспечения безопасности человека, общества и государства посредством предупреждения проявлений религиозного экстремизма и предотвращения угроз терроризма Указом Президента Республики Казахстан от 24 сентября 2013 года № 648 утверждена Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2013–2017 годы, являющаяся нормативно-организационной основой решения актуальных задач и имеющихся проблем в сфере противодействия религиозному экстремизму и терроризму.

В соответствии с п. 18 ст. 1 Закона Республики Казахстан «О противодействии терроризму» от 13 июля 1999 года, под террористической деятельностью понимается совершение любых из нижеследующих деяний: организация, планирование, подготовка, финансирование и реализация акта терроризма; подстрекательство к акту терроризма; организация незаконного военизированного формирования, преступного сообщества (преступной организации), организованной группы в целях совершения акта терроризма, а равно участие в таких структурах; вербовка, вооружение, обучение и

использование террористов; информационное или иное пособничество в организации, планировании, подготовке и совершении акта терроризма; пропаганда идей терроризма, распространение террористических материалов, в том числе с использованием средств массовой информации или сетей телекоммуникаций; оказание финансовой, правовой помощи или иное содействие террористам, а также организациям, деятельность которых признана террористической в соответствии с законодательством Республики Казахстан, с осознанием того, что указанные действия будут использованы для осуществления террористической деятельности либо обеспечения террористической организации.

Министерством внутренних дел Республики Казахстан на постоянной основе принимаются организационные и практические меры по предупреждению, выявлению и пресечению проявлений религиозного экстремизма и терроризма в стране. Религиозная ситуация остается стабильной, актов терроризма и насильственных проявлений экстремизма не допущено. В целях недопущения выезда новых рекрутов в стране проводится контрпропагандистская работа, блокируются и дискредитируются каналы интернет-пропаганды «джихада». В рамках противодействия этому явлению уполномоченными государственными органами в 2014 году блокирован доступ на территории Республики Казахстан к 15 500 интернет-ресурсам (видеоканалы, видеоролики, страницы и сообщества соцсетей и веб-сайты) и 12 анонимайзерам, позволявшим пользователям посещать заблокированные веб-ресурсы. Органами внутренних дел Республики Казахстан в 2014 году возбуждено 23 уголовных дела по признакам преступлений экстремистского и террористического характера. По возбужденным уголовным делам изъято 977 единиц печатной продукции, 326 листовок, рукописных текстов, тетрадей, 285 единиц дисков экстремистского содержания, 70 единиц иных носителей информации, 9 единиц компьютерной и копировальной техники. Совместно с органами национальной безопасности продолжают мероприятия по выявлению и пресечению преступной деятельности сторонников радикальных течений, занимавшихся вербовкой граждан для выезда в Сирию, пропагандой идеологии терроризма и финансированием лиц, выехавших в «горячие точки». Органами внутренних дел Республики Казахстан возбуждено 6 уголовных дел, выявлено 370 административных правонарушений. За указанные нарушения задержано 530 человек, из них 180 судами привлечены к административной ответственности.¹

Вместе с тем, несмотря на принимаемые меры, с каждым годом экстремистская и террористическая деятельность становится все более организованной и в ряды таких группировок под воздействием внешних сил вовлекаются новые лица. В частности, международные экстремистские и террористические организации, прикрывающиеся религиозной риторикой, пытаются сформировать в казахстанском обществе радикальные взгляды и

¹ О результатах борьбы с экстремизмом на территории государств – участников СНГ в 2014 году: Аналитический обзор. Домодедово: БКБОП и ВИПК МВД России, 2015. С. 20.

убеждения. Их целенаправленное влияние на сознание отдельных индивидов приводит к утрате чувства патриотизма и национального самосознания, культурно-нравственных, семейных ценностей. Для подрыва основ конституционного строя международные экстремистские и террористические организации, насаждая радикальные идеи, провоцируют антиобщественные настроения, вынашивают планы и замыслы по совершению актов терроризма на территории Казахстана. Для этого они не оставляют попыток реализации планов по вербовке сторонников и созданию в нашей стране собственных структурных звеньев. В результате подрывной деятельности международных экстремистских или террористических организаций данных структур Казахстан на практике столкнулся с совершением на своей территории актов терроризма. Трагические события на западе и юге страны продемонстрировали остроту проблемы.²

В соответствии с уголовным законодательством, одним из террористических преступлений является прохождение террористической или экстремистской подготовки, уголовная ответственность за совершение которого предусмотрена ст. 260 Уголовного кодекса Республики Казахстан от 3 июля 2014 года. Введение уголовной ответственности за прохождение террористической или экстремистской подготовки обусловлено тем, что в последнее время наметилась тенденция выезда казахстанских граждан за рубеж с целью обучения навыкам террористической и экстремистской деятельности. Такие лица впоследствии могут быть организаторами или участвовать в террористических актах или иных видах террористической или экстремистской деятельности. Так, в соответствии со статистическими данными, только за 9 месяцев 2015 года в едином реестре досудебных расследований было зарегистрировано 6 фактов прохождения гражданами Республики Казахстан террористической или экстремистской подготовки.

По своей сути содержание деяния, предусмотренного статьей 260 Уголовного кодекса, состоит в прохождении лицом, в том числе за пределами Республики Казахстан, подготовки, заведомо для обучающегося направленной на приобретение умений и навыков совершения террористического или экстремистского преступления. В соответствии с п. 30 ст. 3 Уголовного кодекса Республики Казахстан, к террористическим преступлениям относятся деяния, предусмотренные статьями 170, 171, 173, 177, 178, 184, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 269 и 270 Уголовного кодекса Республики Казахстан. К экстремистским преступлениям относятся деяния, предусмотренные статьями 174, 179, 180, 181, 182, 184, 258, 259, 260, 267, 404 (частями второй и третьей) и 405 Уголовного кодекса Республики Казахстан.

По своей сути подготовка – это: 1) запас знаний, полученный кем-нибудь; 2) подготовить – сделать что-нибудь предварительно для устройства,

² Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2013–2017 годы, утвержденная Указом Президента Республики Казахстан от 24 сентября 2013 года № 648.

организации чего-нибудь либо обучить, дать необходимые знания для чего-нибудь, либо предварительным сообщением расположить к восприятию чего-нибудь.³ Прохождение террористической или экстремистской подготовки состоит в обучении лица, в том числе приобретении практических умений и навыков для того, чтобы это лицо могло совершать террористическое или экстремистское преступление. Эти умения и навыки приобретаются обучающимся в ходе занятий по физической и психологической подготовке, при изучении способов совершения перечисленных выше преступлений, при изучении правил обращения с оружием, взрывными устройствами, взрывчатыми, отравляющими, а также иными веществами и предметами, представляющими опасность для окружающих. Сущность умения заключается в освоении человеком определенных способов деятельности. Умения приобретаются на основе знаний субъекта, его опыта, развиваются путем тренировок и упражнений. Понятие навыка по своему содержанию очень близко к понятию умения. Навык можно определить как деятельность в определенной сфере, области, которая настолько освоена, что доведена до автоматизма.

Объектом данного преступления выступает общественная безопасность, под которой понимается состояние защищенности жизни, здоровья и благополучия граждан, духовно-нравственных ценностей казахстанского общества и системы социального обеспечения от реальных и потенциальных угроз, при котором обеспечивается целостность общества и его стабильность. Особенность этого объекта, по мнению Помазан С.В., состоит в том, что безопасные условия существования общества слагаются из безопасной деятельности государственных и общественных институтов и безопасности каждого члена общества. И любое посягательство на общественную безопасность в целом связано с причинением вреда этим благам либо созданием угрозы причинения вреда.⁴

Для правильного понимания сущности и содержания прохождения террористической или экстремистской подготовки, отграничения от иных террористических и экстремистских преступлений, правильной квалификации не оценима роль точного понимания объективной стороны данного преступления. Объективная сторона состава преступления заключается в совокупности внешних признаков преступного деяния, указанных в диспозиции уголовно-правовой нормы. Любой акт человеческого поведения обладает целым рядом внешних и внутренних признаков. Прохождение террористической или экстремистской подготовки с объективной стороны представляет собой общественно опасное деяние в форме общественно опасного действия. Объективная сторона данного преступления выражается в совершении деяния в форме прохождения лицом

³ Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: Ок. 100 000 слов, терминов и фразеологических выражений. Москва, 2010. С. 435.

⁴ Помазан С. В. Уголовно-правовая ответственность за организованные формы преступной (экстремистской, террористической) деятельности. *Теория и практика общественного развития*. 2015. № 10. URL: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2015/10/law/pomazan.pdf (дата обращения: 02.06.2017).

подготовки в целях совершения террористического или экстремистского преступления, предусмотренных статьями 170, 171, 173, 174, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 267, 269, 270, 404 (частями второй и третьей) и 405 Уголовного кодекса Республики Казахстан.

Цель прохождения террористической или экстремистской подготовки состоит в том, чтобы выработать у обучаемого умения и навыки совершения террористического или экстремистского преступления. Состав преступления формальный. Рассматриваемое преступление считается оконченным с момента начала обучения, участия хотя бы в одном занятии независимо от того, приобрел ли виновный соответствующие свойства, которые мог бы использовать при совершении террористического или экстремистского преступления.

Субъективная сторона прохождения террористической или экстремистской подготовки характеризуется виной в форме прямого умысла. Косвенный умысел не может иметь место при прохождении террористической или экстремистской подготовки. Упоминание в диспозиции уголовно-правовой нормы цели, с которой совершаются все эти действия, также исключает возможность их совершения с косвенным умыслом. Лицо осознает общественную опасность своего действия, предвидит возможность или неизбежность общественно опасных последствий и желает их наступления. При прохождении террористической или экстремистской подготовки лицо осознает, что оно проходит подготовку, в том числе за пределами Республики Казахстан, для приобретения умений и навыков совершения террористического или экстремистского преступления и желает совершить эти действия. Мотивы могут быть самыми различными: ненависть к институтам государственной власти, побуждения религиозного, националистического, экстремистского характера и т. п. Не влияя на квалификацию, они могут учитываться судом при оценке характера и степени общественной опасности содеянного, характеристики личности виновного, а также при выборе вида и размера наказания. Обязательным признаком субъективной стороны рассматриваемого состава преступления является цель подготовки – совершение террористического или экстремистского преступления.

Субъект прохождения террористической или экстремистской подготовки – физическое вменяемое лицо, достигшее 16-летнего возраста.

Следует отметить, что ст. 260 Уголовного кодекса Республики Казахстан содержит примечание, предусматривающее условия, при наличии которых лицо освобождается от уголовной ответственности. Так, согласно данной поощрительной норме, лицо, совершившее преступление, предусмотренное настоящей статьей, освобождается от уголовной ответственности, если оно добровольно сообщило о прохождении подготовки, способствовало выявлению других лиц, прошедших такую подготовку, осуществлявших, организовавших или финансировавших такую подготовку, предоставило информацию о месте ее проведения и если в его

действиях не содержится иного состава преступления.

Примечание к данной статье предполагает наличие добровольной деятельности, направленной на информирование об обстоятельствах совершенного преступления – прохождения террористической или экстремистской подготовки. О добровольности совершаемых действий должны свидетельствовать объективные (*наличие у лица возможности продолжать преступную деятельность или скрываться от органов следствия*) и субъективные обстоятельства (*сознание лицом этой возможности и желание ею воспользоваться*).

Положительная роль данного примечания заключается еще и в том, что в настоящее время у должностных лиц правоохранительных органов имеется юридическое основание обещать виновным не осуществлять уголовного преследования в случае своевременного предупреждения государственных органов или иным способом содействия путем добровольного сообщения о прохождении подготовки, содействия выявления других лиц, прошедших, осуществлявших, организовавших или финансировавших такую подготовку, предоставления информации о месте ее проведения.

В качестве условий освобождения от уголовной ответственности за прохождение террористической или экстремистской подготовки, соответственно, выступают следующие обстоятельства:

- добровольность сообщения о прохождении подготовки;
- содействие выявлению других лиц, прошедших подготовку, осуществлявших, организовавших или финансировавших такую подготовку;
- предоставление информации о месте проведения подготовки;
- отсутствие в действиях виновного иного состава преступления.

При определении общественной безопасности очевидно, что рассматриваемое деяние создает скорее угрозу причинения вреда охраняемому объекту – общественной безопасности. Законодатель, определяя степень уголовной репрессии, классифицирует его как тяжкое преступление и устанавливает наказание в виде лишения свободы на срок от трех до семи лет. Это обусловлено тем, что причинение вреда указанному объекту происходит опосредованно, поскольку преступление, предусмотренное ст. 260 Уголовного кодекса Республики Казахстан, лишь создает угрозу общественной безопасности.

Будола Оксана Тарасівна,
слухач 5-го курсу юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної служби

ЩОДО ПИТАННЯ ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПЕРСОНАЛОМ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

До числа основних актуальних проблем процесу виконання кримінальних покарань належить негативний вплив людського чинника, який часто призводить до порушення прав людини, а виявляється він може через суспільно негативне явище – корупцію. Подолання корупції в Україні є нагальною проблемою, яка останнім часом набула неабиякого загострення, що в свою чергу має негативний вплив на визначення міжнародного становища нашої держави на шляху інтеграційного процесу та її політичний імідж у світі.

Аналізуючи основні показники діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України), можна встановити, що на сьогоднішній день значно зросла злочинність серед співробітників, зокрема у вигляді корупційних правопорушень. Дана проблема підриває авторитет пенітенціарної системи, дискредитує її діяльність, а також містить загрозу національній безпеці і порушує принцип побудови правової держави та демократичного розвитку. Усе це потребує ретельних та глибоких наукових досліджень і вказує на актуальність проблеми корупції в органах та установах виконання покарань.

У відповідності до Закону України «Про запобігання корупції» [1], корупційне правопорушення – діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та / або цивільно-правову відповідальність. Корупція в Державній кримінально-виконавчій службі України створює атмосферу зловживань службовим становищем, порушує принципи соціальної справедливості, невідворотності покарання, нищить моральні та суспільні цінності і суттєво деформує морально-психологічний клімат у колективах.

Причинами та умовами корупційних правопорушень, що вчиняються персоналом ДКВС України, можна вважати:

- низький життєвий рівень персоналу нижчого та середнього рівнів;
- падіння морального рівня окремих керівників вищого рангу, які вдаються до корупційних діянь, що спричиняє додатковий негативний ефект, підштовхує персонал нижчого рангу, який бачать таку поведінку своїх керівників, шукати «альтернативні» форми існування, що обов'язково призводить до поширення корупції;

- наявність у керівного персоналу ДКВС України повноважень, які дозволяють вирішувати певні питання на власний розсуд, але в межах, визначених законом;

- прорахунки у доборі та розстановці кадрів;
- нечіткість визначення компетенції посадовців, наявність функцій, які дублюються;
- існування принципів закритості, непрозорості під час прийняття рішень, недостатня якість їх підготовки;
- надмірна концентрація повноважень у керівництва органів і установ виконання покарань;
- недостатній рівень матеріального забезпечення більшості працівників;
- відсутність механізму контролю за діяльністю органів і установ виконання покарань, зокрема з боку громадськості [2, с. 215].

Певну негативну роль у розвитку зазначених причин та умов відіграє й поширеність у суспільстві думки про повну корумпованість державного апарату та неможливість вирішити свої питання без давання хабара. Це породжує у людей зневіру в можливість захистити себе від корупціонера, не викликає у них бажання активно захищатися проти цього негативного явища. У 2015 році безпосередньо на працівників кримінально-виконавчої служби України було складено 20 адміністративних протоколів. З них 15 протоколів складено за фактами скоєння адміністративних корупційних діянь, пов'язаних з доставкою на територію зони, що охороняється, заборонених предметів з метою передачі їх засудженим за неправомірну винагороду та надання засудженим непередбачених законом переваг. З цього випливає, що найбільший рівень корупції в кримінально-виконавчій системі спостерігається серед працівників установ виконання покарань та слідчих ізоляторів.

Важливим є те, що вчинення персоналом ДКВС України корупційного правопорушення є однією зі стадій прояву професійної деформації цих працівників. В умовах, коли професійна деформація співробітників органів і установ виконання покарань є доволі поширеним явищем, робота з її подолання повинна мати свою стратегію, а саме: спрямованість на вирішення поставлених завдань; урахування реальних процесів і протиріч соціального життя; визначення основних пріоритетів протидії професійній деформації співробітників; формулювання цілей, способів і засобів цієї діяльності.

На нашу думку, особи, що вчиняють корупційні злочини, у більшості випадків мають досить добру загальну й спеціальну освіту, добре знають технологію виробництва, особливості обліку і звітності. Вони мають організаторські здібності, наділені правом розпоряджатися цінностями, виготовляти відповідні документи, уміють входити в контакт із людьми, що представляють для них інтерес, а також завойовувати їхню довіру. Організаторські здібності та комунікабельність мають особливе значення під час підготовки, здійснення і приховування злочину.

Отже, з огляду на вищезазначене можна констатувати, що боротьба з корупцією ведеться на всіх рівнях влади і така вимога ставиться перед ДКВС України як керівництвом, так і міжнародною спільнотою. Прийняття низки

законодавчих та відомчих нормативно-правових актів у частині запобігання корупційним проявам у пенітенціарній системі не призвело до відчутних позитивних змін та не забезпечило належного захисту від них, а тому потребують подальшого удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України* 2014. № 49. С. 2056). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 15.06.2017).

2. Яковець І. С. Вихідні засади та практика протидії корупційним проявам у Державній кримінально-виконавчій службі України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 2. С. 214–217.

Гетта Василь Григорович,
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри технологічної
освіти та інформатики
Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т. Г. Шевченка

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Початок ХХІ століття ознаменувався інтенсивним розвитком і використанням інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах нашого життя. Це, в першу чергу, спричинило перегляд підходу до освітньої галузі. Вона стала таким соціальним інструментом, який спроможний надати комплекс різноманітних освітніх послуг для різних верств населення, забезпечивши безперервність навчання і освіти протягом усього життя. При цьому забезпечується широкий доступ до сучасної наукової інформації, набутої людством, надається можливість навчатися у зручний час без відриву від роботи з максимальною самостійністю під загальним керівництвом досвідчених педагогів.

Дистанційне навчання має давню історію. Проте новий етап його історії настав з появою глобальної мережі Інтернет. Можливість доступу до навчального контенту практично з будь-якої точки світу дозволила зробити серйозний ривок у розвитку використання інформаційних технологій в освітній сфері різного призначення. Набуває поширення дистанційна форма підвищення кваліфікації спеціалістів без відриву від виробництва. Дистанційне навчання використовується при отриманні другої вищої освіти. У зв'язку з підвищенням статусу магістра, багато з тих, хто після завершення навчання у вищому навчальному закладі отримав освітній рівень «спеціаліст», може дистанційно навчатися в магістратурі. Важливу роль технології дистанційного навчання можуть відігравати у навчанні людей з

обмеженими можливостями. Для багатьох таких громадян дистанційне навчання може стати єдиною можливістю отримати повноцінну освіту.

Дистанційне навчання з успіхом може бути використане для вивчення іноземних мов, а також навчання учнів і студентів на тимчасово окупованих територіях.

Якісно новий етап в історії розвитку і використання дистанційного навчання, можна сказати революційний, прогнозується з появою штучного інтелекту. У такому разі воно матиме необмежені можливості в усіх його компонентах.

Може статись так, що університети змінять свій статус, перетворяться на консультативні компанії, які дистанційно будуть надавати освітні послуги з певних напрямків чи дисциплін. Штатний склад їх працівників становитимуть виключно спеціалісти з дистанційного навчання. Охочим навчатись будуть видаватися сертифікати з навчальних дисциплін чи професій.

Таким чином, дистанційне навчання, за умови належної організації і проведення, є прогресивною технологією навчання всіх категорій населення з будь-якого напрямку підготовки. Воно базується на новітніх прогресивних технологіях, тому за ним майбутнє. Важливо тільки його не скомпрометувати. Для цього треба, впроваджуючи його з будь-якою метою, дотримуватися важливих вимог. Перш за все не треба відкидати вікові напрацювання традиційного навчання і освіти. Навпаки, треба цим скористатися у нових умовах. У традиційній педагогіці і методиці закладена мудрість навчання багатьох поколінь.

Дистанційне навчання висуває нові вимоги до особистості викладача та його професійної підготовки. Сучасний викладач повинен мати принципово новий рівень професійної підготовки, добре володіти комп'ютерною технікою, глибоко розумітися на концептуальних основах дидактики та методики дистанційного навчання. Змінюються функції викладача: він стає консультантом, кваліфікованим опонентом, розробником науково-методичного забезпечення навчального процесу. Оскільки психологічний комфорт у процесі дистанційного навчання досягається зворотним зв'язком між студентом і викладачем, особистісні характеристики викладача мають визначальне значення для забезпечення відповідного психологічного комфорту навчання. Процес спілкування викладача зі студентом у дистанційному навчанні повинен супроводжуватись комфортом, який називається взаєморозумінням, інакше може виникнути психологічна перешкода, тобто «комунікаційний бар'єр». У такому разі інформація спотворюється або змінюється її зміст – і тоді комунікаційний бар'єр може перерости в бар'єр відносин. А це вже феномен суто психологічний, коли почуття недовіри і ворожості поширюється й на пропоновану інформацію, як зазначає психолог Ю. Машбиць.

Світовий досвід використання дистанційного навчання свідчить про необхідність запровадження інституту тьюторства. Призначення тьютора

полягає у супроводі дистанційного навчального процесу. Тьютор – спостерігач, тренер, режисер, наставник, експерт, менеджер, проектувальник, коректор, технолог навчального процесу тощо. Від нього значною мірою залежить організація освітнього процесу та його результативність.

Дистанційне навчання потребує відповідної підготовки студентів. Перш за все необхідне значне підсилення соціально значущих мотивів: ділового, пізнавального, співробітництва, самореалізації і розвитку, самоствердження і комунікативності, рекреаційного й афіліаційного мотивів.

Треба також навчити студента вчитись, організовувати свою систематичну навчальну роботу.

Важливим є й те, що в процесі навчання студенти повинні швидко адаптуватись до дистанційного навчання, набувати досвіду використання всіх його можливостей.

Отже, викладач і студент повинні стати односторонніми щодо нових підходів стосовно організації навчання на дистанційній основі.

Неабияке значення для організації дистанційного навчання має методичне забезпечення. Як свідчить досвід, підготовка навчально-методичних матеріалів є складною і копіткою роботою. Вона потребує значних зусиль і часу. Тому виникає потреба в створенні спеціальних центрів з підготовки електронних підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій з вивчення того чи іншого курсу, тестових матеріалів тощо. Працівниками цих центрів повинні бути висококваліфіковані спеціалісти – викладачі, які були б добре обізнані не тільки з фахом, а й з технологією дистанційного навчання. Мабуть, з часом виникне потреба у створенні центрів дистанційного навчання. На думку спеціалістів з дистанційного навчання, це б дало можливість зосередити роздріблені намагання його удосконалити в окремих технічно і кадрово забезпечених місцях. Наприклад, виникає потреба в організації таких центрів для підвищення кваліфікації працівників із різних сфер, у тому числі й педагогічних.

Такі центри, наприклад, можуть бути організовані при інститутах підвищення кваліфікації вчителів чи інститутах післядипломної освіти. З часом вони можуть перетворитися на заклади, які проводять підвищення кваліфікації працівників тільки в дистанційній формі.

Дистанційне навчання також неможливе без належного забезпечення сучасними засобами комунікації, які б накопичували належну інформацію, здійснювали б надійний швидкісний зв'язок між учасниками освітнього процесу, забезпечували інтерактивне спілкування, проведення відеоконференцій тощо.

Невикористання хоча б однієї з перелічених вимог може дискредитувати ідею дистанційного навчання і перешкодити в майбутньому переходу на принципово нову форму навчання.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко Н. Дистанційне навчання в Україні: експерименти, напрацювання, перспективи. *Вища школа*. 2014. № 5 (66). С.60–63.
2. Кухаренко В. Навчально-методичний комплекс підготовки викладача дистанційного навчання. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ІТТ/ст3> (дата звернення: 13.06.2017).
3. Положення про дистанційне навчання. Освітній сайт Українського інституту інформаційних технологій в освіті. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ІТТ/ст3> <http://udac.ntukpi> (дата звернення: 10.06.2017).

Дем'яненко Юлія Олександрівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ НАРАТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ

Відповідно до Закону України «Про пробацію» на службу пробації покладено виконання соціально-виховної роботи, яка передбачає надання консультативної та психологічної допомоги засудженим.

Серед психологічних моделей соціально-виховної роботи прийнято розрізняти психодинамічну, когнітивно-біхевіористичну та гуманістичну. У рамках останньої можна виділити нарративний напрямок, який дозволяє розглядати людину цілісно в контексті її соціальної взаємодії зі світом.

На початку минулого століття науковці все більше уваги починають приділяти дослідженням, пов'язаним із пошуком сенсу людського життя, призначенням, особливостями функціонування у системах людина-людина та людина-суспільство. Філософи нового покоління протистоять поглядам на індивіда як на річ. Вони повертаються до цілісного погляду на людину, розширюючи позицію єдності душі й тіла введенням поняття єдності «індивіда у світі».

Завдяки відмові від старих методів дослідження й пошуку нових і тому, що категорія «досвід» набуває особливого статусу в дослідженнях, науковці починають надавати все більшої уваги мові людини, її розповідям, історіям, текстам як безпосереднім механізмам вираження і переказу досвіду. Таке зацікавлення було викликано ідеєю Ш. К'єркегора, згідно з якою істина знаходиться в людині, в самій її сутності. Накопичення інформації, її осмислення, інтерпретація та презентація іншим можлива завдяки мові, письмовій або усній. Ця інформація має свою композицію, яка буде відрізнятися залежно від суб'єкта, що її доносить, і, як наслідок, виникає різноманітність у сприйнятті того, що відбувалось чи відбувається. Мова починає розглядатись як основний засіб моделювання навколишньої реальності, моделювання власного життєвого досвіду.

Наративізм, як філософсько-пізнавальна течія, скеровує свою увагу на свідомість суб'єкта пізнання і співвідношення в ній раціональних і чуттєвих чинників. Провідною стає ідея, що люди здатні описувати себе і свій життєвий досвід у вигляді зв'язаного тексту (Р. Барт, Ж. Дерріда, М. Фуко, Ж.-Ф. Ліотар.). Так, виходячи з концепції літературознавця Ф. Джеймсона, все, що нас оточує, все, що з нами відбувається, людина може усвідомити тільки завдяки оповіданню, тобто світ доступний людині лише у вигляді історій, розповідей про нього. Відповідно, предметом дослідження стають розповіді (наративи) людей, що побудовані за принципом художнього тексту. «Людина розуміє себе за допомогою мови, за допомогою розмови та письма, і через ці процеси особистість постійно конструює себе. Зміст життєдіяльності людини та її особистісний досвід виражається у внутрішньому оповіданні» [4, с. 37]. Таким чином, людина протягом свого існування конструює власні історії у формі оповідних текстів-наративів.

Об'єктом дослідження стає текст як «мовне відображення дійсності, яке здатне виконувати знакову й комунікативну функції» [3, с. 79], оскільки найбільш доступним та інформативним способом осягнення іншої людини є інформація, яку передають за допомогою найрозповсюдженішого засобу – мови. «Кожен текст як висловлювання є чимось індивідуальним і неповторним» [1, с. 283], він є формальним показником психічних процесів вербального й образного мислення, своєрідним відображенням внутрішнього життя індивіда, його взаємодії з навколишнім світом. Завдяки такій позиції наративної психології «дослідження структури створеного клієнтом тексту, цієї автономної єдності внутрішньої взаємозалежності, дозволяє побачити, зрозуміти такі сторони особистісних проблем, які мало доступні звичайним способам збору інформації – емпатійному слуханню, сортуванню неконгруєнтностей» [2, с. 199].

Чепелева Н. В. зазначає, що дослідження текстів має велике значення, оскільки в них «зафіксована базова життєва концепція, через яку, як через «інтерпретаційний» фокус, переломлюються усі події та проблеми людини» [5, с. 487]. Таким чином, протягом свого існування людина конструює власні історії у формі оповідальних текстів-наративів, котрі можна розглядати як засоби типологізації особистості, в яких висвітлюються індивідуальні значення та зміст, які є носіями певної суб'єктивної картини світу автора.

Під час наративної терапії для роботи найчастіше використовуються автобіографічні наративи, оскільки вони розкривають актуальні для оповідача теми та сюжети. Так, наприклад, В. Франкл, вважає, що особистість розкривається в автобіографії, відкриває для себе своє «так-буття», свою унікальну сутність у біографічному поясненні, не піддаючи прямому аналізу. Біографія для неї не що інше, як пояснення себе у часі.

Автобіографічний метод вивчення особистості передбачає активне включення в роботу власного життєвого досвіду людини. Завдяки автобіографічним розповідям можна простежити зміну ставлення досліджуваного до власного життєвого досвіду. Дослідники акцентують

увагу на тому, що автобіографія дає можливість не тільки різнорівневого аналізу тексту про розвиток особистості, але й різновекторного (психологічного, соціологічного, літературного) аналізу, залежно від мети, яку ставить перед собою дослідник. Так, Ніколаєва В. В. вважає, що завдяки автобіографічним методам об'єктом дослідження є не тільки клієнт як такий, але й уся та «соціальна ситуація розвитку», котра склалась до часу дослідження і в якій розгортається його життєдіяльність.

Відповідно автобіографічний нарратив структурує життя особистості, виконуючи певні функції: смислоутворювальну, конституювальну, розвивальну, інтерпретуючу.

Працівники кримінально-виконавчої служби у своїй роботі часто стикаються з групами клієнтів, у поведінці яких виявляються ознаки соціальної дезадаптації: втрата власної ідентичності, розгубленість, зміна норм поведінки. У такому випадку необхідна активізація психологічних процесів, направлених на ресоціалізацію: ціннісну переорієнтацію, формування механізму соціально позитивного цілепокладання, створення міцних позитивних соціальних стереотипів. У цьому випадку доцільно використовувати нарративні методи роботи, які дають можливість об'єктувати життєві концепції, установки, мотиви, інші утворення особистості, фокусуючи увагу на здатності індивіда впливати на своє життя, формуючи авторську позицію до історій з власного життя.

Використовуючи у своїй роботі нарративні методики, працівник кримінально-виконавчої служби повинен виходити з розуміння того, що «поведінка людини, ситуація, в якій вона опинилась, (точніше, її інтерпретація), задаються, насамперед, мовою як важливим атрибутом культури. Саме означування реальності, тобто заміщення її певними культурно заданими схемами дає можливість не лише обдумувати, осмислювати те, що відбувається, аналізувати й переживати ті чи інші події, але й впорядковувати їх, творячи для себе нову психічну реальність, новий досвід» [5].

Отже, у нарративах можна простежити актуальні проблеми та переживання людини, її ставлення до того, що відбувається навколо неї. Розглядаючи сюжетні лінії розповіді, можна дослідити важливі сфери життя, особливості взаємодії зі значущими людьми. Таким чином, завдяки автобіографічним розповідям, отриманим від клієнтів, соціальний працівник здатен надавати своєчасну та доцільну соціальну або соціально-психологічну допомогу. Виходячи з вище означеного, нарративний метод можна вважати ефективним засобом вирішення проблем, пов'язаних із соціальною дезадаптацією людей та спільнот.

Список використаних джерел:

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. Москва: Искусство, 1979. 423 с.
2. Калина Н. Ф. Основы психотерапии. Семиотика в психотерапии. Москва: Рефл-бук; Киев: Ваклер, 1997. 272 с.

3. Мусхелишвили Н. Л., Шрейдер Ю. А. Значение текста как внутренний образ. *Вопросы психологии*. 1997. № 3. С. 79–92.

4. Назарук О. М. Особливості розуміння особистого досвіду: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2004. 188 с.

5. Чепелева Н. В. Нарратив как средство интерпретации личного опыта. *Психологія на перетині тисячоліть. П'яті костюківські читання*. 1998. Т. 3. С. 484–497.

Дешевий Олександр Анатолійович,
аспірант кафедри кримінального процесу
та криміналістики Академії адвокатури України

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

В Україні визнається і діє принцип верховенства права (ч. 1 ст. 8 Конституції України). Незалежність і недоторканність суддів, підкорення їх лише закону при здійсненні правосуддя гарантується статтями 126 і 129 Конституції України [1]. Згідно з доповіддю Венеціанської комісії «Про верховенство права» право на справедливий суд є складовою принципу верховенства права [2]. Право на справедливий суд закріплено статтею 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р. [3].

У той же час на сьогодні зросла кількість так званих «політичних» кримінальних справ, коли здійснюється тиск на суддів з боку працівників органів державної влади. Таке критичне становище із незалежністю та безсторонністю судів стало підставою для прийняття окремого Звернення Ради суддів України до правоохоронних органів із закликом вжити заходів щодо виправлення становища та забезпечення конституційних гарантій незалежності судової влади [4].

Аналіз судової практики в кримінальних справах показує, що непоодинокими випадками є розгляд і прийняття рішень судами поза їх компетенцією. Наприклад, ухвалою Апеляційного суду міста Києва від 11.04.2017 р. ухвала суду першої інстанції від 28.02.2017 р. у справі № 757/11320/17-к була скасована. Приймаючи вказане рішення, колегія суддів дійшла до переконання, що слідчий суддя, розглянувши клопотання прокурора про призначення позапланової документальної перевірки, по суті, в даному випадку, діяв у спосіб, який не ґрунтується на вимогах процесуального закону, оскільки вирішення слідчим суддею вказаних клопотань не охоплюється його повноваженнями, які мають реалізовуватися в спосіб, передбачений процесуальним законом, адже не є ані заходами забезпечення кримінального провадження, ані слідчими діями, ані негласними слідчими діями.

Важливим процесуальним елементом права особи на справедливий суд, з яким судова практика в кримінальних справах пов'язує момент виникнення

права на застосування положень ст. 6 Конвенції, а відтак і початок відліку «розумного строку» розгляду справи, є елемент повідомлення (інформування) особи про обвинувачення (підозру), про що йдеться в рішенні ЄСПЛ від 21.04.2011 р. у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» [5].

Статтями 42, 278 КПК України визначено поняття підозрюваної особи та порядок вручення письмового повідомлення про підозру [6]. З цього приводу слід погодитись із думкою Татарова О. про необхідність дотримання під час повідомлення вимог щодо способу та процесуальної форми такого повідомлення. На його думку, повідомлення про підозру повинно вважатися здійсненим (а особа вважатиметься такою, що набула статусу підозрюваного) з моменту вручення поштового відправлення, а не з моменту відправлення такого повідомлення слідчим (у тому числі електронною поштою, факсимільним зв'язком, телефоном, повідомлення телеграмою). Рішення про повідомлення про підозру повинно оформлюватися у вигляді постанови, як і інші рішення слідчого (прокурора) [7].

Принцип справедливості, закріплений у статті 6 Конвенції, порушується, якщо національні суди ігнорують конкретний, доречний та важливий довід, наведений заявником [3].

Прикладом порушення принципу змагальності можуть слугувати обставини, встановлені Судовою палатою у кримінальних справах Верховного Суду України в постанові від 25.01.2016 р. під час перегляду ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 20.05.2015 р. щодо ОСОБА 1 з підстави п. 2 ст. 445 КПК України. Верховним Судом було відзначено, що порушення Конвенції буде там, де свідок (свідки), показання якого має істотне значення для вирішення справи, не міг бути опитаний, або за обставин, коли було кілька таких свідків, але жоден із них не міг бути опитаний. Саме таке відбулося у справі, що розглядається (касаційний суд безпідставно погодився з рішенням суду апеляційної інстанції та відмовився заслухати свідків сторони захисту).

Реалізація права на захист у кримінальному провадженні відповідно до правової позиції ЄСПЛ, відображеної у п. 262 рішення від 21.04.2011 р. у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», це «право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист, наданий захисником, є однією з основних ознак справедливого судового розгляду» [5].

Згідно зі статтями 59, 63, 129 Конституції України забезпечення обвинуваченому права на захист є однією з основних засад судочинства [1]. У ст. 20 КПК розкрито зміст забезпечення права на захист як загальної засади кримінального провадження [6].

З огляду на формат даної роботи нами було висвітлено лише деякі аспекти проблемних питань, які виникають у процесі реалізації права на справедливий суд як стандарту в кримінальному судочинстві, в законодавстві та в судовій практиці України, які вимагають більш детального аналізу та

розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо їх вирішення як на законодавчому рівні, так і в практичній площині.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.06.2017).
2. Доповідь Венеціанської комісії «Про верховенство права», прийнята на 86-у пленарному засіданні 25-26 березня 2011 р. URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDLAD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDLAD(2011)003rev-ukr) (дата звернення: 10.06.2017).
3. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 04.06.2017).
4. Звернення Ради суддів України від 21.06.2013 № 27. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/B3BF50876DDA6626C2257B9C0044C529?opendocument> (дата звернення: 04.06.2017).
5. Рішення Європейського суду з прав людини від 21.07.2011 р. у справі «Нечипорук і Йонкало проти України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_683 (дата звернення: 29.05.2017).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 30.05.2017).
7. Татаров О. Проблеми повідомлення про підозру та шляхи їх вирішення. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 179–186. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/4-2015/tatarov.pdf> (дата звернення: 30.05.2017).

Дрижак Віктор Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та
гуманітарних дисциплін Академії
Державної пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КРЕДИТНОЇ ТРАНСФЕРНО-НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ СИСТЕМИ У ВІДОМЧОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

З прийняттям у 2014 році нового Закону України «Про вищу освіту» нарешті зупинилась законна трансформація традиційної радянської системи вищої освіти в національну українську модель.

Цей Закон встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на

принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях □1□.

Реалізувати окреслені аспекти можна, лише докорінно змінивши систему вищої освіти, відійшовши від догматичного, репродуктивного викладання та навчання, натомість застосовуючи сучасні, новітні освітні технології, які імплементовані у вищу освіту найбільш розвинутих, у плані освіти і науки, країн світу.

Такою сучасною популярною моделлю реалізації освітніх цілей у вищій школі європейських країн є Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (далі – ЄКТС).

Згідно з пунктом 9 статті 1 Закону України «Про вищу освіту», ЄКТС – це система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти □1□.

Дана система визначає обсяг мінімального і максимального навчального навантаження особи, яка навчається у вищому навчальному закладі на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації (здобувач вищої освіти). Навчальне навантаження здобувача вищої освіти, необхідне для досягнення визначених результатів навчання, обліковується у кредитах ЄКТС. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 академічних годин. Навантаження одного навчального року за денною формою навчання становить, як правило, 60 кредитів ЄКТС.

Однаковий обсяг навчального навантаження здобувачів вищої освіти у різних навчальних закладах дозволяє не лише досягти визначених (очікуваних) результатів навчання, але і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти, що відповідно до пункту 2 статті 1 Закону України «Про вищу освіту» створює можливість для учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами.

Проте принцип академічної мобільності здобувачів вищої освіти у відомчому вузі зі специфічними умовами навчання реалізувати досить непросто, оскільки здобувачами вищої освіти є не лише студенти, але й курсанти, слухачі, ад'юнкти, які паралельно з навчанням проходять відомчу службу.

Зокрема, Академія Державної пенітенціарної служби (далі – Академія) – самоврядний та автономний вищий навчальний заклад зі специфічними умовами навчання, який є державною установою, фінансується за рахунок коштів державного бюджету і віднесений до сфери управління центрального органу виконавчої влади – Міністерства юстиції України □2□.

Академія, як відомо, готує фахівців з вищою освітою для органів та установ виконання покарань та служби пробації і є єдиним вищим навчальним закладом відомства. Тому здійснювати обмін курсантами, слухачами чи ад'юнктами не видається можливим.

Нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України визначено, що під час підготовки фахівців на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти ступеня бакалавра кількість тижневих аудиторних годин становить 30, а під час підготовки фахівців на другому (магістерському) рівні вищої освіти ступеня магістра кількість тижневих аудиторних годин становить 18. При цьому кількість годин аудиторних занять в одному кредиті ЄКТС (денна форма навчання) для здобувачів вищої освіти має становити від 33% до 50%, решта навчального часу відводиться на самостійну роботу здобувачів вищої освіти. Якщо проаналізувати навчальні плани цивільних вузів, які підпорядковані Міністерству освіти і науки України, то простежується тенденція щодо непропорційного розподілу аудиторних годин і годин самостійної роботи на користь останньої. Такий розподіл є виправданим для навчання студентів, оскільки вони мають достатньо вільного часу для пошуку нових знань, їх самостійного вивчення та засвоєння.

У той же час, наприклад, курсанти Академії, стільки вільного часу не мають. Вони, хоч і проживають у гуртожитку, але дотримуються встановленого правилами внутрішнього розпорядку «режиму» (підйом, зарядка, шиккування, стройові заходи, вечірня повірка, наряди тощо). Сукупність перелічених заходів зменшує тривалість їх вільного часу, який можна було б використати для самостійної роботи з вивчення дисциплін. Тому в Академії при складанні навчальних планів передбачається 50% навчальних годин аудиторних занять, 50% – самостійної роботи.

Незважаючи на те, що в науковій бібліотеці Академії кількість навчальної літератури достатня і відповідає ліцензійним вимогам, а з багатьох навчальних дисциплін кількісні показники перевищують нормативи, науково-педагогічні працівники практикують підготовку до самостійної роботи курсантів, студентів, слухачів у формі письмових консультацій з певних тем курсу або окремих навчальних питань, доводять до здобувачів вищої освіти перелік інформаційних ресурсів мережі Інтернет, які можуть бути використані під час вивчення навчального матеріалу. За допомогою сучасних мобільних телефонів, ноутбуків, планшетів, комп'ютерів навчальна інформація швидко поширюється між зацікавленими здобувачами вищої освіти, що дозволяє їм більш якісно готуватись до семінарських та практичних занять, поточного та підсумкового контролю знань.

А відтак, як ми бачимо, Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система вищої освіти – це освітянська модель не лише сьогодення, але й майбутнього. Вона, по-перше, змушує здобувачів вищої освіти працювати систематично, накопичуючи бали за результатами проведеної навчальної роботи, по-друге розвиває у здобувачів вищої освіти

самостійність та впевненість у своїх навчальних можливостях, по-третє, дозволяє реалізувати принцип академічної мобільності здобувачів вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. С. 2004.
2. Статут Академії Державної пенітенціарної служби.
3. Наказ МОН від 26.01.2015 р. № 47 «Про структуру та особливості формування навчальних планів на 2015–2016 навчальний рік».

Єрмак Сергій Миколайович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
учений секретар Академії
Державної пенітенціарної служби

ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Навчання протягом життя є складовою європейської соціальної моделі безперервної освіти. Широке використання можливостей дистанційної освіти найбільш точно реалізує зазначену тезу.

Впровадження дистанційного навчання в українському освітньому просторі є одним з важливих елементів реформування сьогоденної освіти. Про це свідчать численні дослідження як вітчизняних, так і закордонних авторів.

Так, визначенням концептуальних педагогічних положень дистанційного навчання займалися О. Андреев, В. Кухаренко, Н. Морзе, В. Луговий, С. Сисоєва, Б. Шуневич; методологічними засадами електронних засобів навчання та дидактичними принципами створення електронного підручника – В. Адрущенко, В. Антонов, В. Вембер; організацією дистанційного навчання – О. Мінзов, О. Околепов, Е. Скибицький, Д. Хуторський; педагогічними підходами до комп'ютеризації навчального процесу – Б. Гершунський, Є. Машбиць, І. Підласий; дидактичними функціями спілкування при дистанційному навчанні – О. Рибалко, О. Собаєва.

Закордонні науковці, такі як G. Bachmann, D. Banciu, L. Bregar, A. Colomi, J. Cornford, M. Dittleer, C. Dondi, P. Fisser, A. Jaillet, M. Jalobeanu, H. Kahler, M. Kerres, M. Kindt, G. Mangione, R. Mittermeir, N. Nistor, M. Pegoraro, N. Pollock, A. Sangra, R. Schegg, Ch. Schwarz, T. Varis та ін. вивчали використання електронних засобів у навчальному процесі, форми взаємодії викладачів та студентів в умовах електронного навчання, стратегії вищих навчальних закладів Європи в застосуванні інформаційних технологій [1].

Багато провідних ВНЗ зараз відкривають свої інтернет-представництва, які займаються дистанційним навчанням. Більше того, з'явилися ВНЗ, які займаються виключно дистанційним навчанням, видаючи при цьому дипломи державного зразка.

Дійсно, дистанційна форма навчання має багато переваг, а саме:

- індивідуальний підхід до слухача;
- зручний графік навчання, який обирає сам слухач;
- можливість вибору порядку вивчення дисциплін;
- вибір темпу засвоєння матеріалу;
- доступність освіти;
- відсутність кордонів між слухачем та вищим навчальним закладом, який надає освітню послугу;
- невисокі витрати на навчання, адже якщо це курси підвищення кваліфікації, слухач відривається від вирішення виробничих завдань, не витрачаються кошти на відрядження тощо;
- інтерактивність навчання, використання технічних засобів навчання, сучасних педагогічних технологій, активних методів навчання, віртуальні класи та бібліотеки, відсутність набридливих рукописних конспектів тощо.

Проте, запроваджуючи таку форму навчання, в Україні вищі навчальні заклади стикаються з труднощами, а саме:

- досить часто дистанційне навчання плутають із заочною формою навчання;
- несприйняття освітнім простором такої форми навчання, більшість роботодавців намагаються прийняти на роботу випускників, які навчалися за традиційною формою навчання;
- відсутність належного комп'ютерного обладнання, доступу до телекомунікаційних мереж, електронних бібліотек тощо;
- відсутність доступного та ефективного програмного забезпечення. Як правило, розробкою такого забезпечення займаються комерційні організації, які оцінюють свою працю недешево;
- недостатня розробка методичних вимог до підготовки навчально-методичних матеріалів;
- відсутність достатнього досвіду викладачів у підготовці інтерактивних методичних матеріалів;
- проблема захисту авторських прав на інтелектуальну власність та наявність великої кількості сумнівних курсів неформальної освіти, що дискредитує саму систему дистанційної освіти;
- недостатній безпосередній контакт між викладачем та слухачем;
- проблема розрахунку навантаження на викладача, який викладає за дистанційною формою навчання, а відтак і його оплати;
- проблеми з ідентифікацією слухача, який бере участь в освітньому процесі тощо [2].

Незважаючи на зазначені проблеми, все ж дистанційна освіта має право на існування, бо дозволяє залучити до освітнього процесу ті верстви

населення, які через певні обставини не можуть здобувати освіту традиційним шляхом. Доцільним та економічно вигідним нам вважається застосування такої форми навчання для осіб, які отримують другу вищу освіту, проходять курси перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників, військовослужбовців, територіально віддалених слухачів, які не мають змоги прибути до ВНЗ, жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною, людей з обмеженими можливостями.

Список використаних джерел:

1. Дистанційне навчання: дидактика, методика, організація: монографія / В. Г. Гетта, С. М. Єрмак та ін. Чернігів, 2017. 286 с.

2. Хоббі Ю. С. Проблеми впровадження європейських стандартів дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj8lNK8mKXVAhWkNJoKHdvfAXEQFggjM AA&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbu%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FNvmgu_jur_2014_8_33.pdf&usg=AFQjCNE7VWBETxVpKE795yr96eI_cuI-qA (дата звернення: 10.05.2017).

Запорожець Ольга Миколаївна ,
курсант 1-го курсу Академії
Державної пенітенціарної служби
Настояща Уляна Володимирівна,
науковий керівник –
старший викладач кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби

ГРУПОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ У МАЛИХ ГРУПАХ

Мала група – це сукупність людей, між якими існують певні зв'язки. Мала група, з одного боку, є елементарною одиницею практично всіх більш складних соціальних систем, а з іншого – є середовищем, у якому безпосередньо живе та діє індивід, де формується його особистість, без якої неможливий процес соціалізації. Вона є спільнотою, в якій людина перебуває протягом усього життя [1].

Узагальнюючи різні визначення малої групи, можна виділити такі її основні характеристики: а) обмежена кількість та взаємодія всіх членів між собою; б) спільна для всіх мета та діяльність; в) емоційна близькість між членами групи; г) групова ідентичність; д) структурованість та групова диференціація. Найважливішим критерієм розвиненості групи є рівень розвитку міжособистісних і внутрішньо групових відносин у малій групі, що пов'язує групову ідентичність із процесами групової динаміки та соціально-психологічним кліматом [1].

Поняття «*групової ідентичності*» виникло не одразу, а розвивалося з уявлень про певні психічні властивості, що роблять індивіда приналежним до групи. Спочатку групова ідентичність пояснювалась теоріями інстинктів соціальної поведінки, що панували в соціальних науках на початку ХХ ст. Соціальні інстинкти розглядались як схильність усіх однорідних тваринних істот до об'єднання, як потреба в приналежності до соціальної групи: «почуття приналежності до маси людей»; «стадний інстинкт»; інстинкт «сталості агрегатів» [1].

В основі прагнення до групи лежать певні потреби людини, що стали предметом дослідження психологів. Так, введене З. Фрейдом поняття «ідентифікація» пояснює механізм емоційної прихильності до інших людей. Потребу в приналежності до групи Е. Мейо назвав «почуттям соціобільності» (соціальної мобільності): зміну індивідом або групою місця, яке вони займають в соціальній структурі. Про дану потребу писав і автор теорії мотивації А. Маслоу, вважаючи її домінуючою для людини. У роботах Г. Меррея ця потреба отримала назву «аффіліація» [1].

Термін «ідентичність» стосовно потреби в груповій приналежності почав вживатися пізніше. Одним з перших його використовував засновник теорії ідентичності Е. Еріксон. Групова ідентичність, на його думку, пов'язана з груповими, насамперед географічними та історичними уявленнями, а також з економічними завданнями (колективні життєві цілі). Вона пов'язана з ототожненням себе з певною групою або спільнотою, що починає формуватися ще в ранньому дитинстві [1].

Процес усвідомлення індивідом приналежності до групи вивчався авторами теорії *соціальної ідентичності* Г. Тежфелом і Дж. Тернером. Цей процес, який вони назвали «груповою ідентифікацією», полягає в тому, що людина, ототожнюючи себе з якою-небудь групою, прагне оцінити її позитивно, піднімаючи у такий спосіб статус групи та власну самооцінку. Групова ідентифікація є установкою на приналежність до певної групи. Вона регулює поведінку людини в групі та складається з трьох компонентів – когнітивного (усвідомлення людиною приналежності до групи та порівняння своєї групи з іншими), емоційного (переживання приналежності до групи у формі різних почуттів) та поведінкового (реагування на інших людей з позицій свого групового членства, а не з позицій окремої особистості) [1].

Групова ідентичність функціонує згідно з рядом закономірностей. За гіпотезою С. Московічі, свідомість людини будується як ідентифікаційна матриця, в основі якої лежать багато групових ідентичностей, які можуть бути розділені на три групи: а) об'єктивні природні; б) об'єктивні соціальні; в) суб'єктивні. У певний момент життя одна з ідентичностей стає провідною, визначаючи сприймання навколишнього світу, вчинки, прийняття рішень, а також реагування на світ і людей. В інший момент життя при зміні обставин або в іншій соціальній ситуації місце домінуючої займає інша ідентифікація, у свідомості людини створюється нова ідентифікаційна ієрархія. Перебуваючи в різних соціальних групах, тобто змінюючи певну групову

приналежність, людина змінює групову ідентифікацію, що впливає на її світосприйняття та поведінку.

Групова ідентичність у групах різного рівня має свої особливості. Найбільш вивченими є закономірності ідентичності у великих групах – статева, гендерна, етнічна, професійна тощо. Ідентичність у малих групах – це не просто екстраполяція ідентичності в великих і середніх групах на феноменологію малої групи. Це – специфічне поняття, обумовлене відчуттям спільності з конкретними членами групи, усвідомленням своєї приналежності до неї. В її основі лежать реальні зв'язки та міжособистісні стосунки. Вона визначається рівнем близькості членів групи між собою. За даними досліджень Горностая П. П., групова ідентичність у малих групах пов'язана з їх структурою [1].

Як вважає Горностає П. П., прояви групової ідентичності – це лише один з аспектів проблематики групового несвідомого, хоча й досить важливий. Проте, він переконливо доводить, що неусвідомлювані чинники групової динаміки є дуже важливими як для побудови теорії малих груп, так і для практики групової роботи у різних галузях: освітній, психотерапевтичній, організаційній, спортивній, військовій тощо [1].

Вивчення багатьох закономірностей групового несвідомого стосовно малих груп – це завдання, яке ще чекає на своє розв'язання.

Використане джерело:

1. Горностає П. П. Психологія малих груп: структура, динаміка, ідентичність. URL: <http://gorn.kiev.ua/publ77.htm> (дата звернення: 18.05.2017).

Зливко Станіслав Володимирович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

ХАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЛІНСЬКОЇ РОЛІ КЕРІВНИКА В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Сучасні процеси реформування пенітенціарної системи пов'язані з підпорядкуванням її Міністерству юстиції України і порушують низку практичних та теоретичних питань перед наукою адміністративного права щодо визначення управлінської ролі керівника на сучасному етапі.

Особливої актуальності процес реформування набув із презентацією 10 лютого 2016 року Міністерством юстиції України плану реформування Державної пенітенціарної служби України, що входить до сфери відповідальності зазначеного міністерства [1]. У концепції реформи відзначено, що пенітенціарна система є зразком пострадянської системи

місць позбавлення волі. За часи незалежності України та самостійного функціонування ця система не зазнала принципових змін в ідеології організації в'язничної справи, втратила у матеріально-побутовому та фінансовому забезпеченні.

Однією з перших характеристик цього процесу була така: через тривале перебування поза увагою держави та суспільства система виконання покарань перетворилась на «відстійник» кадрів, які не виявили себе в інших державних органах, не пройшли процедури очищення влади за однойменним законом. Вона не має якісних традицій підготовки персоналу, тенденцій до розвитку професійних кадрів. З 2014 року Державна пенітенціарна служба України не продемонструвала жодної зрозумілої ініціативи, щоб реформуватися, оптимізувати свою діяльність (за рекордно низьких показників наповнення установ виконання покарань ініціатив системної оптимізації штатів та матеріального й ідеологічного переобладнання установ не продемонстровано) [2].

На нашу думку, така негативна характеристика загальнодержавної системи, центрального органу виконавчої влади значною мірою зумовлена низьким кадровим потенціалом системи виконання покарань, зокрема його низькою управлінською кваліфікацією, що не відповідає сучасним вимогам до управлінських кадрів державної служби.

Слід зауважити, що це проблема не суто пенітенціарної системи, подібна ситуація характерна і для реформи загальної державної служби, яка за проголошеними пріоритетами зобов'язана забезпечити оновлення кадрів і прихід професійних державних службовців, які орієнтовані на захист суспільного інтересу та досягнення цілей урядування, мають високий професійний рівень, орієнтовані на досягнення результатів та є політично незалежними. Також паспорт реформи державного управління відзначає, що у державних органах необхідно впровадити і домогтись функціонування сучасних інструментів управління людськими ресурсами [3].

Діяльність керівника державного органу влади сьогодні є багатофункціональною. Вона об'єднує роботу з визначення основних цілей управління, а також способів їх досягнення та головних напрямів розвитку державного органу влади. Ця діяльність пов'язана з впливом на підлеглих, виконанням конкретних управлінських функцій щодо підлеглих і органу державної влади в цілому, відповідальністю перед вищими органами за виконання визначених функцій і завдань [4].

Сучасне реформування державної служби потребує нової моделі керівника, який насамперед орієнтується на цінності демократичної правової і соціальної держави, служіння народові України, дотримується морально-етичних норм, здатний ефективно виконувати покладені на нього функції, що й актуалізує проблему пошуку оптимальної моделі керівника в системі державної служби. Роль керівника-лідера в колективі є дуже важливою, оскільки саме від нього залежить груповий консенсус, професійна динаміка, якість комунікації, успіх у роботі, морально-психологічний клімат та багато

інших факторів становлення й розвитку колективу і кожної особистості в ньому [5, с. 157, 159]. У державних органах влади нового типу посилюється роль керівника: це лідер, який допомагає співробітникам самостійно виробляти нові підходи, удосконалювати прийоми і методи виконуваної роботи, формує колектив як єдину монолітну команду, здійснює налаштування цієї команди і показує особистий позитивний приклад у вирішенні спільних завдань [4].

Європейський тип управління передбачає посилення акценту на відкритість системи виконання покарань до громадського моніторингу, застосування ресоціалізації за допомогою системи психолого-корекційного соціального впливу як в пенітенціарних установах, так і в системі пробації, побудову виробництва та підприємництва в установах на основі відкритої ринкової економіки, а не адміністративно-командного типу господарювання. Ці позиції вимагають від керівника системи (установи, органу) готовності співпрацювати з громадянським суспільством, місцевими територіальними громадами, місцевим самоврядуванням і бізнесовим середовищем, готовності будувати відносини із засудженими та їхніми соціальними контактерами на правових засадах, взаємодосяжності завдань виконання покарань, поваги до прав людини [6, с. 55].

З погляду практичних працівників, позитивними характеристиками керівника пенітенціарної системи є такі: професіоналізм (професійна освіта у відомчому виші), юридична компетентність, взаємодія з колективом і врахування його потреб, взаємодія з громадськістю, рівне ставлення до позитивної та негативної поведінки підлеглих та засуджених, стійкість до зловживань та зневага до корупційних можливостей, взаємодія з релігійними організаціями.

Отже, з огляду на вищезазначене можна констатувати, що керівник у пенітенціарній системі – особа, яка має стресостійкість, викликає довіру та є людяною по відношенню до підлеглих та засуджених, продукує ідеї, вимагає та уміє переконувати й об'єднувати навколо себе людей для досягнення загальних цілей; забезпечує розвиток підлеглих. Ризиками, які потрібно долати на цьому рівні, є байдужість до завдань та діяльності підлеглих та жага до власного збагачення.

Список використаних джерел:

1. Реформа пенітенціарної системи України: Міністерство юстиції. URL: <http://www.slideshare.net/minjust/p-58095593> (дата звернення: 04.05.2017).

2. Галай А. О. Тюремна система: як реформувати динозавра. URL: https://humanrights.org.ua/material/tjuremna_sistema_jak_reformuvati_dinozavra (дата звернення: 04.05.2017).

3. Паспорт реформи державного управління. URL: <http://reforms.in.ua/ua/reforms/reforma-derzhavnogo-upravlinnya> (дата звернення: 05.05.2017).

4. Стельмашук Л. С. Роль, завдання та функції керівника у посиленні відкритості державного органу влади. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=886> (дата звернення: 05.05.2017).

5. Воронько Л. О. Сучасний керівник у системі державної служби України: пошук оптимальної моделі. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 2. С. 157–170.

6. Зливко С. В. Сутність і характеристика управлінської ролі керівника в сучасних умовах функціонування пенітенціарної системи України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 24. С. 45–53. (Серія: «Юриспруденція»).

Зливко Ярослава Станіславівна,
слухач 5-го курсу юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної служби

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПІДСТАВ ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Питання дисциплінарної відповідальності суддів як особливої категорії державних службовців є особливим інститутом, який має дискусійний характер серед громадськості, викликає неоднозначні оцінки з боку вчених, суддівської спільноти, а також представників інших державних органів. Значної уваги заслуговує проблема ефективності механізму притягнення суддів до відповідальності за порушення ними меж здійснення судової влади.

Особливість статусу суддів має суттєвий вплив на визначення підстав виникнення дисциплінарної відповідальності суддів, кола суб'єктів, які можуть ініціювати питання про дисциплінарну відповідальність суддів, та органів, що мають право вирішувати це питання.

Підставою для дисциплінарної відповідальності судді є вчинення ним дисциплінарного проступку, тобто протиправного порушення службових обов'язків. Слід відзначити, що дисциплінарна відповідальність суддів є одним із засобів забезпечення виконання їхніх професійних (службових) обов'язків, а відтак – суддівської дисципліни [1, с. 4].

Виноградова Л. Є. зазначає, що загальним об'єктом дисциплінарних проступків є дисципліна – становище, за якого усі суб'єкти правовідносин влади і підпорядкування неухильно повинні додержуватися певних правил та встановленого порядку, які визначені законами, статутами та положеннями. Суддівська дисципліна є одним із видів спеціальної (статутної) дисципліни, оскільки пов'язана з професійною діяльністю носіїв судової влади. Суддівська дисципліна у вузькому розумінні – це соціальні правила

поведінки суддів (вимоги, що до них висуваються) і фактична їх реалізація [2, с. 39].

Основними ознаками дисциплінарного проступку, на думку Гавриленка Д. О., є: а) протиправність дії (бездіяльності), що порушує дисципліну; б) наявність шкідливих наслідків у широкому розумінні (соціальних, економічних та ін.) для підприємства, трудового колективу, суспільства; в) причинний зв'язок між протиправною дією (бездіяльністю) і шкідливими наслідками; г) вина працівника, що його скоїв [3, с. 118].

Питання дисциплінарної відповідальності суддів регулюють спеціальні закони, що визначають статус суддів: Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI та Закон України «Про Вищу раду правосуддя» № 1798-VIII, який набув чинності з 5 січня 2017 року.

У результаті аналізу законодавчої бази слід відмітити, що відповідно до статті 131 Конституції України [4] та статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» на Вищу раду правосуддя покладено наступні повноваження щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності: 1) забезпечення здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді; 2) утворення органів для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів; 3) розгляд скарги та рішення відповідних органів про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; 4) ухвалення рішення про звільнення судді з посади; 5) надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою або під арештом; 6) ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя та здійснення інших повноважень, визначених цим Законом та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [5].

Потрібно відзначити, що дисциплінарна відповідальність суддів є одним із засобів забезпечення виконання їхніх професійних (службових) обов'язків, а відтак суддівської дисципліни [6, с. 123].

У розділі VI статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [7] зазначаються наступні підстави притягнення судді до дисциплінарної відповідальності: 1) істотні порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, пов'язані, зокрема, з відмовою в доступі особи до правосуддя з підстав, не передбачених законом, порушення вимог щодо розподілу та реєстрації справ у суді, правил підсудності чи підвідомчості, необґрунтоване вжиття заходів із забезпечення позову; 2) невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом; 3) порушення вимог щодо неупередженого розгляду справи, зокрема порушення правил щодо відводу (самовідводу); 4) систематичне або грубе одноразове порушення правил суддівської етики, що підриває авторитет правосуддя; 5) розголошення таємниці, що охороняється законом, зокрема таємниці нарадчої кімнати або таємниці, яка стала відомою судді під час розгляду справи на закритому судовому засіданні; 6) неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру

за минулий рік за формою і в порядку, що встановлені Законом України «Про запобігання корупції», свідоме зазначення в ній неправдивих відомостей. Дисциплінарна відповідальність пов'язана з невиконанням або неналежним виконанням працівником своїх трудових обов'язків, порушенням трудової дисципліни.

Дисциплінарна відповідальність суддів як вид юридичної відповідальності полягає в покладенні на порушника суддівської дисципліни несприятливих позбавлень морального, матеріального та організаційного характеру і є одним із засобів забезпечення відповідності діяльності й поведінки суддів професійним стандартам [8].

Відповідно до статті 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4] до суддів може застосовуватись дисциплінарне стягнення у виді: 1) попередження; 2) догани – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця; 3) суворої догани з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців; 4) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді; 5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня; 6) подання про звільнення судді з посади.

Як зазначає Гончаренко О. В., дисциплінарна відповідальність судді порівняно з конституційною чи кримінальною є значно м'якшою і застосовується у вигляді догани. Проаналізувавши закон, можна дійти висновку, що вчинення суддею дисциплінарного проступку за умови дотримання строків є автоматичною підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності, водночас не є підставою для звільнення його з посади. Можна погодитися з таким твердженням, якщо суддя допустив лише один дисциплінарний проступок, проте наявність кількох дисциплінарних проступків повинна бути вже підставою для конституційної відповідальності судді, тобто для порушення питання про звільнення його з посади [9].

Згідно з частиною другою статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», якою передбачено, що саме лише скасування або зміна судового рішення не тягне за собою дисциплінарної відповідальності судді, який брав участь у винесенні цього рішення, якщо при цьому не було допущено навмисного порушення закону чи несумлінності, що потягло за собою істотні наслідки. Досить слушною є позиція законодавця, оскільки судові рішення, скасоване або змінене в подальшому судом вищої інстанції, може бути прийнято в результаті оцінки обставин справи, доказів, норм закону, що регулюють відповідні правовідносини, суддею, який впевнений у

правильності саме своєї правової позиції. Тобто таке рішення може бути прийнято суддею, який, хоча і припустився при прийнятті рішення помилки в оцінці обставин справи або застосуванні норми закону, не порушив закон навмисно і не допустив несумлінності. Крім того, скасування судового рішення може стати наслідком недосконалої урегульованості законодавством певного виду правовідносин або відсутності сталої судової практики при розгляді окремих категорій справ.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, підставою дисциплінарної відповідальності для судді слід вважати вчинення ним дисциплінарного проступку, тобто протиправного порушення службових обов'язків. Дисциплінарна відповідальність суддів є одним із засобів забезпечення виконання їхніх професійних (службових) обов'язків, а відтак – дотриманням ними суддівської дисципліни.

Список використаних джерел:

1. Статус суддів: учбово-практичний посіб. / за ред. І. Є. Марочкіна. Харків, 2006. 754 с.
2. Виноградова Л. Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2004. 187 с.
3. Гавриленко Д. А. Правовое государство и дисциплина. Минск: Наука и техника, 1991. 150 с.
4. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.
5. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7–8. С. 50
6. Організація судових та правоохоронних органів: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / І. Є. Марочкін, Н. В. Сібільова, В. П. Тихий та ін.; за ред. І.Є. Марочкіна та Н.В. Сібільової. 2-ге вид., допов. і переробл. Харків: Одіссей, 2011. 376 с.
7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. С. 545.
8. Подкопаєв С. Про дисциплінарну відповідальність суддів. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1778> (дата звернення: 01.06.2017).
9. Гончаренко О. Актуальні питання притягнення суддів до відповідальності. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1(5). С. 77–91. URL: http://www.vru.gov.ua/content/article/visnik_05_05.pdf (дата звернення: 05.06.2017).

Іваньков Ігор Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
науково-дослідного центру з
питань діяльності органів та
установ ДКВС України

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В РЕСПУБЛІЦІ КАЗАХСТАН

Відповідно до вимог Загальної декларації прав людини соціальні працівники покликані виступати проти жорстокого або принижуючого людську гідність поводження із засудженими до позбавлення волі, домагатися поліпшення санітарно-гігієнічних умов їх проживання, проводити заходи з охорони їх здоров'я тощо.

Соціальній роботі як виду діяльності властиві специфічні риси, що мають суттєве значення для роботи в пенітенціарній системі, серед них: уміння розглядати засудженого до позбавлення волі як частину суспільної системи; акцентування контактів з його оточенням – з усіма органами, організаціями та фізичними особами, які можуть допомогти у виявленні проблеми та пошуку її оптимального рішення; організація комплексного підходу та координація зусиль різних фахівців і служб під час роботи із засудженим; урахування можливостей суспільства у вирішенні його проблем.

Цілі соціальної роботи в умовах установ виконання покарань полягають у наданні допомоги засудженим до позбавлення волі з наступних питань: в усвідомленні необхідності зміни їх долі, тобто встановлення з цією метою плідних і змістовних відносин із засудженими, проведення діагностичної підготовки; в аналізі їх протиправних вчинків і потреб; в корекції поведінки, особливо у зв'язку з проблемами тюремного побуту; у прищепленні навичок поведінки в інших життєвих ситуаціях, наприклад, уміння приймати відповідальні рішення в умовах браку часу; у вирішенні адміністративних і фінансових питань.

Таким чином, слід зазначити, що соціальна робота займає особливе місце серед інших видів впливу на ув'язнених в Республіці Казахстан.

Однак у нормативних документах, які регламентують діяльність установ виконання покарань, немає згадки про соціальну роботу як про самостійний вид діяльності, тому у штатному розкладі не передбачено посаду соціального працівника. Проте соціальна робота як складова частина процесу виправлення і ресоціалізації проводиться всіма співробітниками цих установ і відрізняється певними специфічними рисами.

По-перше, вона здійснюється в закритих та відокремлених соціальних установах.

По-друге, її об'єктом є особи з високим індексом соціальної занедбаності і підвищеною стресогенністю.

По-третє, вона проводиться в умовах антагонізму і протистояння етико-правових концепцій, обумовлених менталітетом «тюремного персоналу» і менталітетом «тюремного світу».

По-четверте, вона нерозривно пов'язана з виконанням кримінального покарання.

По-п'яте, вона не припиняється із закінченням процесу виконання покарання, тому що колишній засуджений потребує ресоціалізації та адаптації до зовнішнього світу.

По-шосте, соціальний працівник (або працівник, який здійснює соціальну роботу в установі виконання покарань) об'єктивно займає особливе місце, тому що він є не лише посередником між владою і громадянином, але і здійснює місію посередництва між філософією покарання і ворожою їй філософією злочинного світу. Він повинен сприяти пошуку соціально прийнятних точок дотику обох сторін у цих антагоністичних відносинах [1].

Основними завданнями соціальних працівників у роботі з засудженими до позбавлення волі повинні бути: прийом і вивчення новоприбулих, визначення причин правопорушення та первинна класифікація засуджених до позбавлення волі, спостереження, розробка заходів позитивного впливу на особистість, розвиток і зміцнення соціально-корисних зв'язків між засудженими до позбавлення волі і зовнішнім світом, допомога в самовиправленні і підготовка їх до звільнення та ресоціалізації. Обов'язком соціального працівника є також робота з родинами засуджених до позбавлення волі, психологічна допомога у підготовці до зустрічі членів сім'ї з особою, яка відбула термін ув'язнення

Соціальний працівник у пенітенціарній установі покликаний також сприяти соціально-правовій захищеності персоналу. До його обов'язків повинно входити планування, моделювання та прогнозування соціального розвитку установи виконання покарань в цілому [1].

Соціальна терапія відкриває можливість для зміни ситуації з працевикористанням засуджених до позбавлення волі в місцях позбавлення волі, щоб максимально наблизити пропозиції роботи до інтересів ув'язнених, зробити їх більш різноманітними. При цьому праця повинна розглядатися не як частина «терапії зайнятості», проведення часу або джерело прибутку установи, а навпаки – як навчальна ситуація для засуджених до позбавлення волі, що має на меті підготовку їх до життя поза стінами установи.

Наприклад, відповідно до ст. 107 Кримінально-виконавчого кодексу України, засуджені, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, мають право одержувати освіту відповідно до законодавства про освіту. Можливість отримання освіти має безперечну соціальну значимість для засуджених до позбавлення волі, тому що підвищується їх соціальний статус; створюється перешкода інтелектуальній і культурній деградації, до якої

схильні більшість із них; відкриваються можливості реалізації внутрішніх потенціалів засуджених, що сприяє розвитку навичок прогнозування власної поведінки; виробляється адекватна самооцінка тощо.

Особливу увагу слід звернути також на організацію вільного часу засуджених до позбавлення волі, завданням якої повинно стати створення можливостей для пробудження їх власної ініціативи на підставі ознайомлення з реаліями проведення вільного часу поза межами установи виконання покарань.

Особливо важливим завданням залишається розвиток особистої відповідальності ув'язнених, насамперед навичок самообслуговування, встановлення контактів, звички дотримуватися зобов'язань, навчання веденню рахунків, грошових розрахунків. Самообслуговування являє собою серйозну основу розвитку особистої відповідальності.

До завдань соціального працівника в пенітенціарних установах належить також сприяння забезпеченню своєчасної медичної допомоги засудженим до позбавлення волі.

Усі ці заходи і форми роботи передбачають передусім встановлення і розвиток соціально-корисних зв'язків між засудженим до позбавлення волі і зовнішнім світом. Усі соціальні зв'язки, які підтримує засуджений, можна умовно розділити на соціально-корисні, соціально-нейтральні і соціально-негативні [1].

Визначаючи соціально-корисні зв'язки, необхідно враховувати наступні критерії: засуджений прагне до їх стійкості та стабільності, покладає певні надії на їх збереження і розвиток в майбутньому; ці зв'язки сприяють таким змінам в особистості і поведінці засудженого, які наближають його до соціально прийнятних стандартів. Таким чином, соціально-корисні зв'язки мають три особливості: засуджений є їх активним суб'єктом; вони мають велике значення для нього; вони позитивно впливають на засудженого. Об'єктом соціально-корисних зв'язків можуть виступати родина, близькі та друзі, представники трудового колективу, в якому особа працювала до засудження, представники громадських організацій, органів влади та самоврядування [1].

Отже, головним завданням соціального працівника в Республіці Казахстан, має стати покликання виступати активним посередником між засудженим до позбавлення волі і зовнішнім світом, всіляко сприяти розвитку соціально-корисних зв'язків засуджених до позбавлення волі.

Використане джерело:

1. Специфіка соціальної роботи в пенітенціарній системі. URL: http://om.net.ua/2/2_5/2_58106_spetsifika-sotsialnoy-raboti-v-penitentsiarnoy-sisteme.html (дата звернення: 10.06.2017).

Исаков Павел Николаевич,
кандидат исторических наук,
доцент кафедры пенитенциарной деятельности
Института уголовно-исполнительной службы

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ РЕАЛИЗАЦИИ НЕКОТОРЫХ НОРМ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ

06.09.2016 г. Верховным Советом Украины был принят Закон Украины № 1488-VIII «О внесении изменений в Уголовно-исполнительный кодекс Украины относительно гуманизации порядка и условий исполнения наказаний», 07.09.2016 г. № 1492-VIII «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно обеспечения исполнения уголовных наказаний и реализации прав осуждённых», которые, в частности, содержат в себе ряд новаций для Уголовно-исполнительного кодекса (далее – УИК) Украины, практическая реализация которых больше порождает вопросов, чем ответов.

В частности, введена новая прогрессивная ст. 60-1 УИК Украины «Общеобязательное государственное социальное страхование и пенсионное обеспечение осуждённых к ограничению свободы», ч. 4 которой предусмотрено, что на лицевой счёт осуждённых, получающих пенсию, зачисляется не менее 50% её размера после возмещения расходов на их содержание (норма для зачислений из месячного заработка осуждённых к лишению свободы, привлекаемых к общественно-полезному оплачиваемому труду). При этом ч. 4 ст. 60 УИК Украины «Условия труда осуждённых к ограничению свободы» предусмотрено, что осуждённым независимо от всех отчислений необходимо выплачивать не менее 75% общей суммы заработка. Таким образом, происходит определённая дискриминация прав осуждённых к ограничению свободы лиц, имеющих пенсию. Было бы логично вышеупомянутую норму увеличить с 50% до 75%.

Крайнее сужение правовых оснований для содержания осуждённых к лишению свободы в участке усиленного контроля только систематическими (два раза и более) злостными нарушениями установленного порядка отбывания наказания, которые угрожают безопасности персонала, осуждённых или других лиц (ч. 4 ст. 94 УИК Украины), уже на практике негативно сказывается на обеспечении режима и безопасности в учреждениях исполнения наказаний, усиливая и без того существующий в современных условиях дисбаланс сил и средств в поддержании правопорядка в исправительных колониях. Персонал пенитенциарных учреждений Украины в условиях реформирования и связанной с этим неуверенности в своём будущем со всеми вытекающими отсюда негативными последствиями, постоянного расширения (очень часто неоправданного) прав осуждённых на фоне постоянного сужения своих прав и преференций (особенно по

сравнению с развитыми странами) имеет все меньше рычагов в поддержании нормальной оперативной обстановки.

Проблематичным является практическая реализация и некоторых норм ч. 7 ст. 110 УИК Украины, в частности, в плане контроля администрации учреждений исполнения наказаний содержания входящих и исходящих сообщений электронной почты осуждённых, «исходя из индивидуальных рисков отдельных осуждённых», даже в специально обустроенных для этого изолированных помещениях или интернет-классах. А что понимать под формулировкой, когда во время пользования глобальной сетью Интернет осуждённым запрещается, в частности, «пересматривать сайты, которые могут негативно повлиять на психическое состояние осуждённого»? Где юридически чёткие, а не расплывчатые формулировки, критерии, чтобы не давать повода осуждённым обжаловать решения администрации? На психическое состояние некоторых осуждённых и современные информационные новости дня могут негативно повлиять..

Благими намерениями руководствовался законодатель, когда в ст. 121 УИК Украины закрепил норму, согласно которой осуждённые в исправительных колониях не возмещают стоимость питания, обуви, одежды, белья, спецпитания и спецодежды. Но реальное состояние украинского бюджета и экономики космически далеки от западных передовых экономик, которые могли бы себе это позволить. Популизм и лицемерие в экономике и праве не допустимы.

Не совсем логичной и справедливой, на наш взгляд, является норма, при которой осуждённым в участке усиленного контроля предоставляется одно длительное свидание в 3 месяца (ч. 4 ст. 110 УИК Украины), а осуждённым к пожизненному лишению свободы – в 2 месяца вместо 3 (ч. 5 ст. 151 УИК Украины), как это было ранее до 08.10.2016 г., когда соответствующий закон вступил в действие. Состав преступления, за которое человек приговорён к пожизненному лишению свободы, играет не менее определяющую роль, чем поведение осуждённого во время отбывания наказания.

Если ранее улучшенные условия содержания осуждённых выражались в разрешении использовать дополнительно определённую сумму денег в зависимости от уровня безопасности исправительной колонии, то теперь с разрешением осуждённым приобретать по безналичному расчёту предметы первой необходимости, продукты питания, одежду, обувь, белье без ограничения размера денежных сумм нивелировалась сама сущность понятия «улучшенные условия содержания», хотя оно по-прежнему остаётся как правовая норма в ч. 2 ст. 138, 139, ч. 3 ст. 140 УИК Украины. И что теперь понимать под этим термином?

Таким образом, при подготовке и внесении изменений в законодательство необходимо больше прислушиваться к мнению учёных-правоведов и практических сотрудников, а действующий УИК Украины и

соответствующая подзаконная нормативно-правовая база остро нуждаются в согласовании между собой и тщательной доработке.

Кернякевич-Танасійчук Юлія Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового, екологічного
та аграрного права
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

СТРАТЕГІЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ СЬОГОДЕННЯ: ОКРЕМІ МІРКУВАННЯ

Одним із напрямів реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів, визначених у Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (далі – Стратегія), названо підвищення ефективності запобігання злочинам і реабілітації засуджених та вдосконалення системи виконання покарань, що, в свою чергу, має охоплювати відповідну систему завдань, заходів та результатів, а саме:

- розробку та практичне застосування сучасних підходів до управління пенітенціарними установами. Вирішення проблеми переповненості установ виконання покарань, вдосконалення тюремної інфраструктури і залучення приватного сектора;

- удосконалення етичних та дисциплінарних правил і механізмів внутрішнього контролю в пенітенціарних установах;

- удосконалення системи відбування покарання неповнолітніми із забезпеченням їм права на продовження освіти й професійного навчання;

- впровадження індивідуалізованого підходу до відбування покарання, поліпшення заходів безпеки в пенітенціарних установах;

- розробку механізмів боротьби і запобігання жорстокому поведженню у пенітенціарних установах шляхом здійснення зовнішнього нагляду та незалежного моніторингу;

- удосконалення нормативно-правової бази щодо призначення покарання;

- зменшення кількості покарань, пов'язаних із позбавленням волі;

- розробка нормативної та інституційної бази для надання послуг пробації;

- перепрофілювання та навчання співробітників пенітенціарної служби для створення повноцінної сучасної служби пробації;

- забезпечення технічної бази для функціонування служби пробації [1].

Не вдаючись до детального аналізу кожного з перерахованих завдань, заходів чи то результатів відповідного напрямку реформування, як досить

розміто визначено у Стратегії, спробуємо висловити свої окремі міркування з приводу окресленого в Стратегії напрямку реформування кримінально-виконавчої системи.

По-перше, визначений у Стратегії п'ятирічний строк для реалізації системи заходів щодо удосконалення діяльності і підвищення рівня функціонування кримінально-виконавчої системи, є занадто коротким. Тому видається за необхідне визначити більш тривалий строк для її реалізації, принаймні десять років. Такий часовий період дозволить здійснити поступальні та виважені кроки на шляху реформування кримінально-виконавчої політики, а також забезпечить стабільність у проведенні запланованих реформ.

По-друге, вимагає оновлення перелік проблем і заходів щодо їх вирішення, названих у Стратегії, оскільки окремі з них вже вирішені, а інші потребують докладання подальших зусиль для їх усунення.

Як зазначено в Стратегії, потребує вирішення проблема переповненості установ виконання покарань. Однак на сьогодні це питання втратило актуальність. Так, у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 2012 року відбулося розвантаження слідчих ізоляторів унаслідок скорочення застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, окрім того, внаслідок дії так званого «Закону Савченко» 2015 року, яким внесені зміни до Кримінального кодексу України, відповідно до яких один день попереднього ув'язнення зараховується за два дні позбавлення волі при обчисленні судом строку покарання, станом на лютий 2017 року на волю вийшли 7700 злочинців [2].

Отже, на сьогодні питання перевантаженості слідчих ізоляторів вирішено. Однак і надалі спостерігаються інші серйозні проблеми кримінально-виконавчої системи, а саме: стан умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту; забезпечення засуджених належною медичною допомогою; залучення до праці засуджених та діяльності підприємств кримінально-виконавчої системи; організація соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими тощо.

На усуненні названих недоліків має бути сконцентрована сучасна кримінально-виконавча політика.

По-третє, слід звернути увагу на те, що, крім вище згаданої Стратегії, на сьогодні чинна Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – Концепція), схвалена указом Президента України від 8 листопада 2012 року [3].

Тому потребує синхронного узгодження система заходів щодо удосконалення кримінально-виконавчої системи країни, визначених Стратегією та Концепцією.

У ч. 2 п. 2 Концепції зазначено, що заходи щодо реформування Державної кримінально-виконавчої служби України передбачається здійснити протягом 2012–2017 років. Як бачимо, термін реалізації відповідних заходів до кінця поточного року спливає, одночасно викликає

великий сумнів можливість втілення їх у життя протягом наступних кількох місяців. Ну і строк, задекларований у Стратегії (2015–2020 рр.), як нами зазначалося вище, не вирішить питання якісного реформування кримінально-виконавчої системи. Крім того, Стратегія лише опосередковано і фрагментарно торкається питань виконання покарань і не охоплює усіх проблем кримінально-виконавчої політики.

З огляду на це видається необхідним прийняття нової Концепції, сформованої на основі доктрини кримінально-виконавчої політики, розробленої представниками науки кримінально-виконавчого права, де буде передбачено не просто косметичний ремонт кримінально-виконавчої системи зі збереженням репресивних радянських рудиментів, а будівництво фундаментально нової системи виконання покарань.

Слід також наголосити, що Концепція кримінально-виконавчої політики повинна знаходити своє зовнішнє відображення у відповідному нормативному акті органу законодавчої влади, тобто Верховної Ради України, оскільки саме Концепція виступає основою для подальшого формування кримінально-виконавчої політики на рівні кримінально-виконавчого законодавства.

У підсумку можна зробити висновок, що ґрунтовно розроблена стратегія кримінально-виконавчої політики України, об'єктивно відображена у Концепції, є запорукою досягнення наступних тактичних успіхів як на рівні прийняття, так і застосування кримінально-виконавчого законодавства.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20 трав. 2015 року № 276/2015. *Офіц. сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015> (дата звернення: 10.06.2017).

2. «Закон Савченко»: У поліції розповіли, як в Україні змінилася криміногенна ситуація станом на початок 2017-го: URL: <http://www.5.ua/suspilstvo/zakon-savchenko-u-politsii-rozpovily-iak-v-ukraini-/zminylasia-kryminohenna-sytuatsiia-stanom-na-pochatok-2017ho-140703.html> (дата звернення: 08.06.2017).

3. Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: Указ Президента України від 8 лист. 2012 року № 631/2012 *Офіц. сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/631/2012> (дата звернення: 11.06.2017).

*Кирюшко Олександра Сергіївна,
Андрущенко Тетяна Сергіївна,*
науковий керівник – кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ

Питання сурогатного материнства можна розглядати в багатьох аспектах: морально-етичному, медичному, психологічному, правовому. В Україні, як і в зарубіжних країнах, є і прихильники, і супротивники цієї репродуктивної технології, що не може не позначатися на її правовому регулюванні. Наявність таких суперечливих, протилежних точок зору небезпричинна, оскільки інститут сурогатного материнства достатньо «молодий»: перша програма сурогатного материнства в Україні була реалізована в 1995 році в Харкові (сурогатною матір'ю стала жінка, котра виносила дитину своєї доньки, в якій була вроджена патологія матки) [7, с. 168]. Але незважаючи на наявність прихильників чи супротивників сурогатного материнства, воно існує і навіть набирає обертів як у світі, так і в Україні.

Єдиного, конкретного визначення поняття сурогатного материнства чинне законодавство не дає. Можна сказати, що це виношування жінкою «чужої» дитини з подальшим переданням її генетичним батькам відповідно до положень укладеного між ними договору. Підкреслюючи переваги саме такого способу реалізації права на батьківство, сурогатне материнство часто порівнюють з усиновленням, але з «правовими перевагами», зокрема, не потрібно отримувати дозвіл відповідних державних органів, не потрібна судова процедура, не застосовується процедура усиновлення, у сурогатній матері не з'являється жодних прав по відношенню до дитини, чинне законодавство України не забороняє оплачувати послуги сурогатної матері.

Сурогатне материнство за своєю правовою природою слід віднести до галузі сімейного права, але через брак нормативно-правового підґрунтя зарано виокремлювати в самостійний інститут права.

Правове регулювання сурогатного материнства в Україні обмежується небагатьма нормативно-правовими актами. У сукупності зазначені нормативно-правові акти регулюють як медичні, так і правові аспекти сурогатного материнства.

Так, ст. 123 Сімейного кодексу України встановлює, що в разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям у результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя. Відповідно до ст. 139 цього ж Кодексу оспорювання материнства жінкою, яка народила дитину, не допускається. Таким чином,

дитина вважається такою, що походить від генетичних батьків, а сурогатна матір на законодавчому рівні повністю позбавлена прав на народжене нею немовля [2].

Перед початком реалізації програми між генетичними батьками та сурогатною матір'ю укладається відповідний договір. У такий спосіб сторони праввідносин закріплюють права й обов'язки та встановлюють відповідальність, яка виникає у зв'язку з реалізацією програми сурогатного материнства. Третьою стороною договору може бути медичний заклад, хоча іноді з ним підписують окремий договір.

Строк дії договору, як правило, не перевищує один рік. Це зумовлене специфікою договору, оскільки дитина виношується дев'ять місяців. Але додатково враховується час, який батьки та сурогатна матір витратять на процедуру сурогатного материнства, медичні консультації, збір необхідних документів, а також термін перебування народженої дитини із сурогатною матір'ю [3].

Відповідальність сторін має чітко регламентуватися, особливо у випадках втрати дитини (як через викидень, так і через умисне переривання вагітності сурогатною матір'ю). Слід передбачити і можливість відмови від договору як генетичних батьків, так і сурогатної матері [6].

Противники сурогатного материнства вважають, що воно перетворює дітей на товар, створюючи ситуацію, в якій багаті люди зможуть наймати жінок для виношування своїх нащадків. Існують також побоювання, що деяких сурогатних матерів може психологічно травмувати необхідність віддати «свою» дитину після встановлення зв'язку з нею, який виник під час 9-місячної вагітності та пологів (навіть якщо спочатку жінці здавалося, що вона зможе розлучитися з такою дитиною без особливих переживань).

Прихильники використання сурогатних матерів, звичайно, дивляться на цю практику зовсім по-іншому. Вони вказують на те, що для сім'ї, бездітної через нездатність дружини зачати або виносити плід, це єдиний спосіб отримати дитину, яка генетично «своя» для чоловіка. Відзначають також, що подібна процедура, яка дозволяє народити бажане дитя, по суті не так вже й відрізняється від усиновлення. Прихильники сурогатного материнства не вважають його формою експлуатації жінок, стверджують, що жінка, яка добровільно вирішила стати сурогатною матір'ю, отримує за виконання цієї ролі достатню матеріальну компенсацію, а також моральне задоволення від принесеної користі суспільству. Порівняно мало було сказано про дитину в таких ситуаціях. Дитина може успадкувати від сурогатної матері генетичні дефекти. Деякі з таких дефектів, на жаль, не можуть бути виявлені сучасними методами. Можливе також пошкодження плоду в результаті необережності сурогатної матері, наприклад, якщо вона буде під час вагітності вживати наркотики або недостатньо добре харчуватися. Настільки ж важливі, хоч залишаються поки без відповіді, питання психологічної адаптації дитини. Якщо дитині пояснять (чи вона випадково дізнається), що народила його не мати, а інша жінка, чи не стане

це для неї джерелом проблем або тяжких переживань. А якщо контакти дитини з цією жінкою триватимуть і після її народження (так буває, коли сурогатна мати є родичкою або близьким другом сім'ї), то як це може позначитися на дитині надалі? Ціни на послуги жінок, що пропонують безплідній парі можливість мати свою дитину, коливаються в межах \$10,000-20,000.

Кореспондент «Української правди. Життя» звернулася до п'яти жінок, що розмістили свої оголошення на спеціалізованих веб-форумах. Для однієї з дівчат, за її словами, пропозиція послуг була грою: «Вибачте, це був жарт. Просто було цікаво, скільки грошей за це запропонують, але я ніколи не погоджуся на це в реальності». Інша таємнича дівчина, чиє оголошення досі висить в Інтернеті, відмовилася від спілкування, зауваживши, що ніякого оголошення не давала. погодилися на розмову лише двоє, на умовах зміни у статті їхніх справжніх імен.

Одна з жінок, мешканка Черкаської області Марія (ім'я змінено), розповіла, що на думку про сурматеринство її наштотхнула зовсім не економічна скрута. Каже, що давно думала допомогти бездітній парі мати своє дитя: «Винагорода для сурмами є важливою, але особисто для мене це не найголовніше. Я в першу чергу керуюсь бажанням допомогти мати свою дитинку батькам, котрі з якоїсь причини не можуть» [5].

За даними Української асоціації репродуктивної медицини (УАРМ), в Україні налічується більше 1 млн. подружніх пар, які не можуть мати дітей. За словами спеціалістів, на рік в Україні здійснюється 7000 процедур ЕКЗ (екстракорпорального або штучного запліднення), 700 з яких проводиться за державний кошт.

Менше 1% від загальної кількості ЕКЗ, за словами голови УАРМ Олександра Юзька, становлять випадки сурогатного материнства, коли єдиним можливим виходом для подружжя залишається народження дитини іншою жінкою [5].

За інформацією віце-президента УАРМ Валерія Зукіна, у 2007 році в Україні проведено приблизно 6 500 циклів ДРТ, з них – 82 цикли сурогатного материнства (пересадка ембріону (-ів) біологічних батьків у матку сурматері). За цей же період в результаті останнього народилося 32 дитини. Однак поточної статистики по сурматеринству жоден з опитаних «Українською правдою. Життя» спеціалістів надати не спромігся, тож реальна кількість народжених сурматерями дітей залишається невідомою. Відсутність офіційного обліку можна також мотивувати небажанням безплідного подружжя «бути порохованим», виставляти свою проблему на люди. Якщо вони йдуть на програму ДРТ, то не хочуть, щоб хтось про це знав. Тим більше, якщо йдеться про сурогатне материнство. Тим більше, воно сьогодні регламентовано державними законами. Це є право людини на приватне життя [1].

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30, С. 141.
2. Сімейний кодекс України: Закон від 10 січня 2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. С. 135.
3. Цивільний кодекс України: Закон від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. С. 356.
4. Інструкція про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23 грудня 2008 р. № 771. *Офіційний вісник України*. 2009. № 24. С. 153.
5. Вустенко В. В. Сурогатне материнство: правовий та морально-етичний аспекти. *Новости медицини и фармации*. 2007. № 20. С. 228.
6. Москалюк В. Договір про сурогатне материнство. *Нотаріат для Вас*. 2006. № 12. С. 69–71.

***Кравчук Ганна Вікторівна,**
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічних та соціальних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби*

ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ СТРАХОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

На сучасному етапі виникає багато проблем щодо врегулювання відносин між страховиками та страхувальниками, що зумовлюється наявністю великої кількості неоднозначних до трактування норм законодавчих актів. Так, навіть саме визначення «страхові зобов'язання» не регламентується законодавством.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють відносини між страховиками і страхувальниками є Цивільний кодекс України та Закон України «Про страхування». З метою отримання права на відшкодування збитків під час настання страхового випадку за будь-яким видом страхування, необхідно укласти договір страхування. Договір страхування укладається на засадах, визначених у ст. 979 ЦК, а виходячи зі ст. 983 ЦК та ст. 18 Закону «Про страхування», він набирає чинності лише після сплати страхувальником усього або визначеної частини страхового платежу.

Страхові зобов'язання не є уніфікованими для всіх страхувальників. Ймовірна сума страхових зобов'язань залежить від виду страхування, ризиків, визначених у договорі страхування, розміру страхової суми та багатьох інших умов, зазначених у договорі страхування. Самі страхові зобов'язання виникають на етапі дії страхового договору та полягають у відшкодуванні збитків страхувальникові або третій особі у разі настання

події, яку можна кваліфікувати як страхову подію, за ризиками, зазначеними договором страхування.

Але страхові зобов'язання виконуються лише за наступних умов: наявність дійсного страхового договору, який набрав чинності та який оплачений страхувальником; достовірність наданої інформації щодо об'єкту страхування та про факт настання страхового випадку (ст. 991 Цивільного кодексу України); наявність повного розміру страхового платежу за договором страхування.

Усі договори страхування укладаються відповідно до правил страхування, що формуються страховиками з певною специфікою. Страхувальник повинен особисто ознайомитись з умовами і правилами страхування, щоб мати уявлення про ймовірні перешкоди для виконання страховиком страхових зобов'язань.

Наявність двозначних умов у договорах страхування з юридичної точки зору забезпечують можливість невиконання страхових зобов'язань або виконання не в повній мірі.

Виконання страхових зобов'язань можливе у разі настання страхового випадку, визначеного договором страхування, і забезпечення цивільно-правовою і фінансовою гарантіями за страховим продуктом. Суттєвою при цьому є інформаційна складова, що впливає на правове і фінансове забезпечення. У разі невиконання страхових зобов'язань страховиком, на відміну від страхувальника, дійсність договору страхування не порушується, однак не відбувається матеріалізація страхового захисту. Фінансових втрат зазнає страхувальник, а не страховик.

Обсяг виконання страхових зобов'язань у 2016 р. порівняно з 2015 р. зріс на 958,2 млн. грн. (12,6%). Зростання обсягів виплат страхових зобов'язань за 2016 р. мало місце у більшості видів страхування. Збільшення виконання страхових зобов'язань відбулося з таких видів страхування, як: страхування кредитів (на 799,1 млн. грн. (264,1%), автострахування (на 681,1 млн. грн. (21,4%), страхування вантажів та багажу (на 276,4 млн. грн. (237,5%)), медичне страхування (на 142,9 млн. грн. (11,9%)).

Рівень виплат страхових зобов'язань у 2016 р. становив 32,3%, що менше на 1,7% порівняно з 2015 р. Причини невиконання страхових зобов'язань страховиком формуються як на етапі укладення договору страхування, так і під час його супроводу, і містять правову, фінансову та інформаційну складові. Порушення економічних інтересів страхувальників на етапі регулювання страхових збитків страховиком зумовлене процедурними, правовими і фінансовими аспектами. Крім того, на дотримання страхових зобов'язань страховиком мають вплив ринкові важелі, державне регулювання і нагляд, судовий контроль за виконанням рішень суду щодо виплати встановленого до сплати розміру страхового відшкодування.

Діяльність страховика становить підґрунтя виконання страхових зобов'язань і залежить від його внутрішніх стандартів та політики

регулювання страхової діяльності фінансовим регулятором. Якщо страховик не виконує страхове зобов'язання, важливою є наявність державних гарантій, які б забезпечували їх виконання за умовами договору страхування. Наявність такої комбінації на ринку страхових послуг дає страхувальникові відчуття реалізації страхового захисту у разі настання страхового випадку.

Для підвищення рівня якості правового супроводження догорів страхування необхідно чітко відзначати всі права та обов'язки сторін у цих договорах з метою унеможливлення шахрайських дій з боку страхувальників та невиконання страхових зобов'язань страховиками. Основними засадами захисту інтересів страхувальників повинно бути забезпечення прозорості діяльності страховиків; спрощення процедури врегулювання страхових випадків; оприлюднення механізму розрахунку суми страхового відшкодування; скорочення термінів виплати страхового відшкодування; розробка електронних калькуляторів на сайті кожної страхової компанії.

Напрямами захисту інтересів страховиків повинно стати збільшення відповідальності страхувальників за надання неповної/неправдивої інформації про об'єкт страхування або страховий випадок; збільшення законодавчо закріплених випадків для передачі регресу на винну особу; обов'язковість зустрічних перевірок винних та постраждалих осіб під час виплат у разі оформлення європротоколів.

Крупко Сергій Володимирович,
прокурор відділу ювенальної юстиції
прокуратури Чернігівської області

ВИКЛАД ФАКТИЧНИХ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ФОРМУЛЮВАННЯ ОБВИНУВАННЯ В ОБВИНУВАЛЬНОМУ АКТІ

Однією з важливих гарантій права на справедливий суд, визначених пунктом «а» частини 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є негайна і детальна поінформованість обвинуваченого зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього.

Згідно з ч. 1 ст. 9 КПК України під час кримінального провадження прокурор, слідчий зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства.

Відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України обвинувальний акт має містити виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті)

закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення.

Відсутність хоча б одного з вказаних елементів обвинувального акту є підставою для його повернення судом в порядку ст. 314 КПК України.

На практиці проблемним залишається питання дотримання законодавчих вимог при складанні обвинувального акту. Деякі практики (слідчі, прокурори) вважають, що виклад обставин кримінального правопорушення та формулювання обвинувачення – це рівнозначні поняття, а тому допускають «процесуальну тавтологію» і в документі, яким завершується досудове розслідування, двічі описують встановлені під час розслідування обставини.

Таке подвійне навантаження на процесуальний документ, в якому двічі зазначається одна й та ж фабула кримінального правопорушення, є неправильним та ускладнює його сприйняття як учасниками кримінального провадження, так і судом.

Інколи формулювання обвинувачення ототожнюється з правовою кваліфікацією, що також не зовсім правильно.

З метою процесуально правильного розуміння основних складових обвинувального акту, спробуємо розібратися в їх визначенні та сформулювати єдину позицію до їх викладу.

Аналіз норми п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України свідчить, що процесуальний закон вимагає обов'язкового відображення в обвинувальному акті таких трьох складових:

- фактичних обставин кримінального правопорушення;
- правової кваліфікації;
- формулювання обвинувачення.

Фактичні обставини кримінального правопорушення – це не що інше, як фабула, тобто хронологічно послідовний опис події кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення правопорушення). Іншими словами це опис події, яка відбулася у реальному житті.

Правильно кваліфікувати діяння означає встановити точну та повну відповідність фактичних обставин події (того, що відбулося в житті) конкретній статті Особливої частини КК України.

Остаточним результатом кваліфікації є правова оцінка – є певна подія злочином чи ні.

Отже, правова кваліфікація кримінального правопорушення (в теорії кримінального процесу використовується назва «формула кваліфікації») – це сукупність цифрових і буквених позначень, що вказують на статті (їх частини, пункти) Загальної та Особливої частини КК України.

Найбільш проблемним питанням у практичних працівників є визначення поняття формулювання обвинувачення, котре, як вже зазначалося, ототожнюють з фактичними обставинами або правовою кваліфікацією кримінального правопорушення.

Чинний КПК України в п. 13 ч. 1 ст. 3 закріпив визначення обвинувачення як твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому цим Кодексом.

У зв'язку з тим, що офіційного визначення поняття «формулювання обвинувачення» в КПК України не існує, його тлумачення закріплено у висновках Верховного Суду України (далі – ВСУ) по справі № 5-328кс16 від 24.11.2016 р., які відповідно до ст. 458 КПК України є обов'язковими для всіх судів загальної юрисдикції, тому зобов'язані привести свою судову практику у відповідність із судовим рішенням ВСУ.

Зокрема, в постанові ВСУ вказано, що в доктрині кримінального процесу під формулюванням обвинувачення розуміється короткий виклад тексту диспозиції кримінально-правової норми, порушення якої інкримінується особі.

Також зроблено висновок, що юридичне формулювання обвинувачення – це правова модель злочину, тобто вказівка на кримінально-правові норми, порушення яких інкримінується обвинуваченому.

Кримінально-правова норма – це закріплений в законі України про кримінальну відповідальність загальнообов'язковий державно-владний припис, що регулює кримінально-правові відносини.

Отже, вказівка на кримінально правові норми – це словесне розшифрування диспозиції статті КК України, яка інкримінується особі.

Правова кваліфікація та формулювання обвинувачення нерозривно пов'язані між собою, адже лише їх сукупність дає повне уявлення про те, яку норму кримінального закону порушила особа. Конкретизація певної статті (частини статті) КК України та чітке і повне відображення диспозиції цієї статті (частини статті) і є завершальним етапом кваліфікації фактичних обставин кримінального правопорушення.

Таким чином, в обвинувальному акті повинні безумовно дотримуватися вимоги ст. 291 КПК України, дії обвинуваченого та фактичні обставини правопорушення необхідно чітко відображати в правовій кваліфікації та формулюванні обвинувачення з посиланням на конкретну норму закону України про кримінальну відповідальність та словесне відображення (розшифрування) диспозиції статті, яка точно та повно повинна відповідати фактичним обставинам кримінального правопорушення.

Фактична складова обвинувачення (фабула) повинна чітко збігатися з його юридичною формулою (правовою кваліфікацією та формулюванням обвинувачення).

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. 141 URL:<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%8> (дата звернення: 27.05.2017).

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. С. 131. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.05.2017).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 24.05.2017).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. *Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995-004> (дата звернення: 07.06.2017).

5. Постанова Верховного Суду України від 24.11.2016 р. по справі 5-328кк16. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/CD958A2554CF7AC3C225808800430727> (дата звернення: 10.06.2017).

Крупко Яна Михайлівна,
викладач кафедри адміністративного, цивільного та
господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

СПІВВІДНОШЕННЯ ФІНАНСОВОГО ТА БЮДЖЕТНОГО МЕХАНІЗМІВ

В Україні досі залишається невирішеною проблема взаємодії бюджетів, оскільки між центром та регіонами постійно виникають суперечки та неузгодженість щодо розподілу бюджетних коштів. Тому питання ефективної організації міжбюджетних відносин залишається відкритим.

Через складну систему відносин, які регулюються нормами фінансового права, виникає необхідність окремого виділення та розмежування таких правових категорій, як фінансовий та бюджетний механізми.

Поняття «бюджетний механізм» часто ототожнюють з поняттям «фінансовий механізм». На наш погляд, це не зовсім правильно, оскільки, як складовій останнього, бюджетному механізму притаманні особливі та специфічні риси, які виникають лише в бюджетних відносинах:

– особлива форма й методи мобілізації, розподілу та використання саме бюджетних коштів;

– бюджетний механізм характеризує сферу існуючих розподільчих відносин;

– бюджетний механізм, з одного боку, зумовлений існуванням бюджетних відносин, з іншого – зворотно активно впливає на ці відносини;

– є структурним елементом фінансового механізму.

Важливим елементом бюджетного механізму, що допомагає його реалізації і сполучає між собою Державний бюджет та місцеві бюджети, є

механізм міжбюджетних відносин (що включає процес розподілу коштів між ланками бюджетної системи).

Існують різні підходи до тлумачення категорії «бюджетний механізм», вони між собою відрізняються ступенем деталізації його складових. У широкому розумінні бюджетний механізм – це «сукупність форм, методів, важелів та інструментів використання державного бюджету і впливу на соціально-економічний розвиток» [3, с. 212].

Сучасні наукові підходи до розуміння та трактування бюджетного механізму потребують перегляду й адаптації до соціально-економічного становища держави в реаліях сьогодення. Тому об'єктивно виникає потреба звернутися до здійснення аналізу поняття і структури бюджетного механізму.

Варто зауважити, що Юрій С. І. та Бескид Й. М. не розглядають структуру бюджетного механізму, але трактують його як сукупність певних видів бюджетних відносин, специфічних методів мобілізації та використання бюджетних коштів [4, с. 28]. Ковалюк О. М. трактує бюджетний механізм як сукупність форм і методів, важелів та інструментів мобілізації й використання бюджетних коштів [2, с. 277]. Ковальова Т. М. та Барулін С. В. розглядають бюджетний механізм як категорію управління: «Бюджетний механізм можна назвати механізмом управління бюджетним процесом, реалізації на практиці функцій і принципів бюджетної системи та бюджетної політики на базі норм бюджетного права» [1, с. 59].

Отже, на наш погляд, бюджетний механізм є складною й динамічною категорією, яка, з одного боку, являє собою сукупність конкретних засобів, форм, прийомів бюджетних правовідносин, специфічних методів акумулювання, розподілу та використання коштів бюджету, а з іншого боку, є уособленням бюджетної політики та фінансових відносин, їх застосування для досягнення поставлених цілей, що визначаються державною бюджетною політикою.

Необхідно наголосити на тому, що бюджетний механізм являє собою структуровану систему та має як теоретичну, так і практичну реалізацію. Функціонування бюджетного механізму визначається обсягом фінансових коштів, що мобілізуються та використовуються бюджетною системою для виконання цілей та завдань, окреслених бюджетною політикою.

Бюджетний механізм працює ефективно лише в тому випадку, коли кожна його складова працює злагоджено. Приводячи їх в дію до єдиного алгоритму функціонування, держава спрямовує соціально-політичний та економічний розвиток до потреб своїх громадян.

Поняття «фінансовий механізм» дещо ширше і може включати в себе не тільки бюджетний механізм розподілу коштів між бюджетами, але й інші важелі, наприклад, податкові або навіть адміністративні договори у відповідній сфері відносин.

Отже, фінансовий механізм – це сукупність форм і методів, за допомогою яких забезпечується здійснення розподілу, перерозподілу,

контролю фінансів; створення, мобілізація і використання децентралізованих і централізованих грошових доходів, фондів і резервів.

Особливістю фінансового механізму є система фінансових важелів, що забезпечують організацію, планування і стимулювання використання фінансових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Ковалева Т. М. Бюджет и бюджетная политика в Российской Федерации: учеб. пособ. для студентов вузов. 2-е изд. Москва: Кнорус. 2006. 208 с.

2. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України: проблеми теорії і практики. Львів: Вид. центр ЛНУ, 2002. 277 с.

3. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. Львів: Вид. центр ЛНУ, 2001. 608 с.

4. Юрій С. І., Бескида Й. М. Бюджетна система: підручн. Київ: НІОС, 2000. 256 с.

Марценюк Олександр Геннадійович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії, теорії держави та права і міжнародного права Інституту права ім. В. Сташиса Запорізького КПУ

ПСИХОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ ПРАВА І ПРАВОСВІДОМІСТЬ

У межах дослідження широкого підходу до визначення права вчені-правознавці значну увагу приділяють правовій свідомості як основному компоненту поняття права. Петражицький Л. Й. пропонував надати для психологічної школи права самостійну роль у теорії права та юридичній практиці, що поряд з ідеями правового реалізму в сучасному світі має велике значення для розуміння шляхів розвитку праворозуміння та визначення права у вигляді так званої психологізації основних напрямів правової думки.

Великою науковою подією у світовій літературі стало опублікування «Теорії права і держави у зв'язку з теорією моральності» (1907 р.). Петражицький Л. Й. виходив з того, що право коріниться в психіці індивіда. Інтерпретація права з позиції психології індивіда дає можливість поставити юридичну науку на основу достовірних знань або спостережень за вчинками інших осіб [1, с. 224].

Джерелом права, вважав Петражицький Л. Й., виступають емоції людини. Тому ця концепція входить до наукових кіл під назвою «емоційна теорія» і протиставляється іншим психологічним трактуванням права, що виходили з таких понять, як свобода чи колективні переживання у свідомості індивідів. Емоції служать головним спонукальним, «моторним» елементом психіки [3, с. 186]. Петражицький Л. Й. розрізняв два види емоцій, що визначають відносини між людьми: моральний і правовий.

Зовсім інша справа – правові емоції. Почуття обов'язку супроводжується в них уявленнями про правомірність дій інших осіб і навпаки. Наше право є не що інше, як закріплений за нами, що належить нам – як наше добро, – обов'язок іншої особи. Правові емоції є двосторонніми, а виникаючи з них, правові норми мають атрибутивно-імперативний (представницький-зобов'язуючий) характер [2, с. 200].

Психологічна теорія права розроблялася такими видатними вченими, як французький соціолог і кримінолог Ж. Г. Тард, німецький доцент права Л. Кнапп, російсько-американський юрист, учень Петражицького Л. Й. Сорокін Питирим Олександрович, згодом автор ідеаціональної теорії права (етика солідарності, взаємодопомоги та свободи встановлює обов'язкове, необхідне та рекомендоване право), та інші науковці.

Радянська правова теорія відкидала психологічний підхід до права, вказуючи на його небайдужість до суб'єктивного ідеалізму. Але під час розквіту психологічної теорії вона була затребувана і радянською владою, особливо запропонований Петражицьким Л. Й. розподіл на теорію права та політику права. У роки «червоного терору» набувають чинності Постанова РНК від 5 вересня 1918 року, Постанова ЦВК і РНК СРСР 1 грудня 1934р., Оперативний наказ Народного комісара внутрішніх справ СРСР № 00447 про операції щодо репресії колишніх кулаків, кримінальників і т.д. антирадянських елементів. У документах часів сталінських репресій встановлювалась необхідність для керівників усіх рівнів, у тому числі й суддів, звернення до правової свідомості, якщо закони не надавали можливості вирішення питання на користь пролетарської держави [4, с. 143]. Практична діяльність, враховуючи розстріли на місцях, ґрунтувалась на «соціалістичній правовій свідомості» в узагальнених масштабах. Теорія Петражицького Л. Й. та погляди більшовиків не мали спільного наукового та правового порозуміння, але Рейснер М. А. робив спроби з'єднати тези психологічної теорії з ідеями марксизму [5, с. 177].

Специфічність теорії Петражицького Л. Й. полягає також у тому, що пояснюється розподіл права на об'єктивне та суб'єктивне, інтуїтивне та позитивне, офіційне та неофіційне. Незважаючи на недоліки психологічної теорії, на сучасному етапі розвитку людства правова теорія та законодавча і правозастосовна практика має можливість ефективно використовувати окремі її висновки й тези з метою удосконалення регулювання сучасних правовідносин. На нашу думку, неможливо приймати закони без урахування соціальної психології, а тим більше їх застосовувати, ігноруючи психологічний світ індивіду. Психологічні процеси різних рівнів є такою ж реальністю, як і економічні чи політичні процеси. Право опосередковується психологічними процесами, проявляє через них власну ефективність. Юриспруденція повинна враховувати явище здійснення людської діяльності за відсутності знань про офіційне тлумачення законів, а в приватних випадках, всупереч законам, використання прогалин у законі тощо. У правовій нормі певну роль відіграє психологічний механізм дії, мотивація

правозастосування у зв'язку з ціннісною детермінацією та професійною орієнтацією правозастосовника.

Психологічна теорія права, встановлюючи психологічні начала правового регулювання, основний акцент робить на емоційне сприйняття правових вимог адресатом права. Емоції, імпульси, переживання, усвідомлення визначаються головними при переході правових приписів до реальної поведінки індивіду. Створення правових норм вимагає врахування вимог суспільства щодо розуміння справедливості та подальшого сприйняття нових норм і їх реальної сили у суспільстві.

Сучасна теорія права значну увагу приділяє розділу правосвідомість. Ідеї Петражицького Л. Й. про імперативно-атрибутивні складові, що характерні для правового регулювання, тобто імперативних, владних повеліннях, які може реалізовувати суб'єкт права відносно інших суб'єктів, та закріплених, обов'язкових (атрибутивних) у психологічній сфері індивіда, зберігають свою актуальність і сьогодні.

Таким чином, психологічна теорія права наголошує на дослідженні та врахуванні раціональної та емоційної природі права як соціального явища, його дієвого значення, зрозуміти механізм втілення у поведінку кожного індивіду об'єктивно існуючих правових приписів, закріплених у позитивному праві.

Список використаних джерел:

1. Близнец И. А. Право интеллектуальной собственности: учебник / под ред. И. А. Близнаца. 2-е изд. Москва: Проспект. 2015.
2. Гражданское право: учебник для вузов / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. 4-е изд, дополн. и перераб. Москва: Проспект. 2008. Том 2.
3. Пидопригора О. А. Право интеллектуальной собственности Украины: уч. пособ. для студ. юрид. Вузов. Киев: Юринком Интер. 2011.
4. Карательная политика советского государства. ГУЛАГ (Главное управление лагерей) 1917–1960. / под общей ред. А. Н. Яковлева. Россия. XX век. Документы. Москва: НОРМА. 2016.
5. Лурье В. М., Кочик В. Я. ГРУ: дела и люди. Санкт Петербург: Нева. 2015.

Мірошниченко Оксана Миколаївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
начальник кафедри психології Академії
Державної пенітенціарної служби

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ КЕРІВНИКІВ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Реформування кримінально-виконавчої служби України відповідно до міжнародних стандартів потребує підвищення ефективності функціонування

установ виконання покарань, що передбачає проведення заходів, спрямованих на формування управлінської компетентності керівників.

Сучасний рівень управління передбачає розвиток і активне функціонування широкого спектра менеджерських умінь керівників установ виконання покарань. У даний час критичним чинником для керівника пенітенціарної установи стають не стільки професійні знання, скільки особистісні характеристики, які пов'язані з ефективними комунікаціями, кооперацією між людьми, мотивацією, створенням команд і вмінням працювати в них, мистецтвом управління людьми та професійними компетенціями. Це, в свою чергу, допомагає керівникові у прийнятті адекватних управлінських рішень, більш ефективному діловому спілкуванню.

Успішність керівника пенітенціарної установи складається з двох однаково важливих компетенцій: уміння управляти людьми й уміння досягати робочої мети (в традиційній вітчизняній термінології – спрямованість на справу і на людей). Ці два управлінських уміння в ідеалі повинні бути в балансі та існувати в ланцюгу найважливіших умінь керівника. Жодне з перерахованих умінь не є більш важливим, ніж інші, всі вони повинні бути представлені у керівника хоча б в деякій мірі і, в ідеалі, перебувати в балансі.

Управління розглядається як послідовний процес або ланцюг дій керівника. Ефективність діяльності керівника пенітенціарного закладу, відповідно, залежить від безперервності, цілісності та завершеності цього процесу.

Безперервність, цілісність і завершеність – це баланс, який забезпечується шляхом виконання керівником певних функцій. Кожна функція являє собою серію взаємопов'язаних дій або завдань. Успішне виконання кожної наступної задачі можливе тільки за умови успішного завершення попередніх завдань.

Жодне завдання не є більш важливим, ніж інші. Тільки виконання всіх завдань може призвести до ефективного управління робочим процесом і людьми. Унаслідок цього можна підкреслити значення «балансу» виконуваних керівником завдань.

У діяльності керівника пенітенціарного закладу можна виділити шість послідовних фаз, з яких складається цикл функцій управління:

Фаза I. Роз'яснення цілей і завдань підлеглим і пояснення їх значущості.

Фаза II. Планування і вирішення технічних та організаційних проблем.

Фаза III. Забезпечення необхідними умовами роботи.

Фаза IV. Зворотний зв'язок.

Фаза V. Контроль.

Фаза VI. Заохочення за добре виконану роботу.

Кожна з шести фаз містить завдання, які необхідно виконати, щоб здійснити ту чи іншу функцію. Успішність виконання завдання обумовлена здібностями, знаннями, навичками керівника.

Усі фази управління припускають наявність умінь, які можуть бути діагностовані і розвинені в ході тренінгу. Рівень їх актуального розвитку можна визначити за допомогою опитувальника Вілсона [1], заснованого на описі ключових управлінських умінь, представлених нижче.

Таким чином, діяльність керівника складається з рішення серії завдань. Хоча завдання різняться в залежності від ситуації, природа всіх завдань в управлінні однакова. Основні кроки або поведінкові акти (дії) постійно повторюються, що відображається в понятті «цикл управлінських умінь».

Звертаючи особливу увагу в своїй теоретичній концепції на управлінські компетенції керівника пенітенціарної установи, ми можемо виділити базові якості, що забезпечують успішну діяльність керівника пенітенціарної установи, представивши це у вигляді «піраміди» (див. рис. 1).

Рис. 1. «Піраміда» управлінських компетенцій керівника пенітенціарної установи

Найнижчий рівень управлінської компетенції керівника пенітенціарної установи – це адміністраторські вміння: обмірковування і передача доручень, передбачення майбутнього і стратегічне планування, створення робочої обстановки в організації, розбір складних ситуацій, навчання підлеглих.

Наступний рівень – лідерські компетенції. Головне в лідерських уміннях – передбачення і здатність впливати на інших людей, направляти їх.

Рівень менеджерських компетенцій керівника установи виконання покарань пов'язаний із втіленням управлінських цілей, що забезпечує ясність цілей, планування, вирішення проблеми, навчання, здійснення зворотного зв'язку, контролю над виконанням робіт та ін. Саме ці вміння в основному зберігають і підтримують «життя» організації.

Соціальні компетенції – уміння управляти робочими групами – відображаються серед персоналу установ виконання покарань в

задоволеності від членства в групах, в поліпшенні функціонування і підвищенні згуртованості робочого колективу. Це уміння, які включають в себе можливості успішного планування і управління групою і людьми.

І нарешті, останній, найбільш високий рівень – спеціальні менеджерські компетенції, пов'язані зі специфікою конкретної професійної управлінської діяльності.

Отже, управлінська компетентність – це не тільки особливі особистісні якості (лідерські уміння) та набуті уміння (адміністраторські здібності), але й особлива властивість здійснення професійної діяльності.

Використане джерело:

1. Wilson K. L. The Survey of Management Practices. N-Y. 1973. 213 p.

Настояща Уляна Володимирівна,
старший викладач кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛУЖБИ ПРАЦІВНИКА
ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ**

У сучасних психологічних дослідженнях одне з центральних місць займає проблема професійного становлення особи. Дослідження становлення професіонала в сучасній психології представлені різними напрямками, в яких вивчалися основні стадії професійної соціалізації: оптація, професійна орієнтація, профадаптація і самостійна професійна діяльність (В. Чебишева, В. Шадріков, В. Бодров, Е. Клімов, М. Пряжніков); досліджувалися окремі якості професіонала, включаючи професійні знання й уміння, здібності, мотиви, риси особи, професійно значущі якості (В. Карпов, В. Дружинін, В. Ковальов); аналізувалися закономірності реалізації пізнавальних функцій у процесі професійної діяльності (А. Філіппов, Д. Ошанін, Ю. Корнілов, Д. Завалішина). Значна увага була приділена вивченню становлення професіонала в конкретних видах професії, таких як сталевар, шофер, оператор, інженер, льотчик, керівник, учитель та ін. (Ю. Стрелков, В. Чебишева, О. Борисова, А. Маркова, Л. Мітіна).

Доволі специфічним з цього погляду є професійне становлення працівника Державної кримінально-виконавчої служби. Професійна діяльність у системі виконання покарань пред'являє досить серйозні вимоги не лише до знань та вмінь, що отримуються в навчальних закладах і закріплюються в процесі реальної роботи із засудженими, але й до особистісних якостей працівників, які здійснюють складну роботу, включену в поняття «виконання покарань».

Державній кримінально-виконавчій службі України (далі – ДКВСУ) потрібні фахівці, здатні гнучко орієнтуватися в мінливих соціальних умовах, обирати адекватні та ефективні способи вирішення життєвих та професійних

завдань, здатні до творчого зростання і професійного самовдосконалення, до постійного оновлення своїх особистісних ресурсів.

Слід зазначити, що компетентний працівник органів та установ виконання покарань повинен уміти швидко й адекватно розуміти висловлювання інших, володіти складними комунікативними навичками і вміннями, мати певні знання щодо різноманітності соціальних ролей і способів взаємодії. Ефективність діяльності фахівця в пенітенціарній сфері залежить, передусім, від його здатності працювати з людьми, уміння слухати і чути, співпереживати оточенню. А це складно зробити, якщо у нього не сформована психологічна компетентність.

Чому необхідне психологічне становлення саме працівника-пенітенціарія, можна зрозуміти, поглянувши хоча б на контингент, з яким доводиться працювати. А ще – на умови праці. «Хто б що не говорив, але в тюремному житті немає ніякої романтики – тільки жорстокість, страждання, бруд, і до них свідомо чи несвідомо виробляється звичка» [1]. І взагалі, професія працівника кримінально-виконавчої служби належить до екстремальних. Життя співробітників кримінально-виконавчої служби протікає в постійному стресі. Вони відчують депривації від екстремальних умов своєї діяльності. Серед екстремальних ситуацій в установах виконання покарань виділяють захоплення заручників, масові заворушення, непокору тощо.

Можна виділити такі екстремальні фактори [1]:

1. Контингент засуджених – серед засуджених до позбавлення волі – 20-25% особи з психічними аномаліями (і це без урахування наркоманів та алкоголіків) Їх кількість збільшується в прямому співвідношенні зі зростанням суворості режиму виправної колонії, в якій вони відбувають покарання. Серед таких засуджених найчастіше зустрічаються психопати, олігофрени, велика кількість епілептиків. У міру посилення режиму колонії зростає «концентрація» засуджених з високою криміногенною небезпекою.

2. Ізоляція умов професійної діяльності – співробітники колоній є мимовільними в'язнями своєї роботи. Територія їх життєдіяльності обмежена колонією і часто селищем, у якому вони проживають.

3. Низька престижність професії. Деморалізація виникає також через традиційно негативне ставлення до «тюремників» з боку як населення, так і засобів масової інформації. Усюди в світі люди, що працюють у тюрмах, відчують, що в очах суспільства клеймо, яке лежить на ув'язнених, лягає і на них. Світ тюрем – це похмурий світ, світ страждань людей і нелюдності. Ставлення і в Україні до співробітників тюрем і колоній вельми недобррозичливе. В очах соціуму «тюремник» обов'язково є деспотом, діє самовладно, не зважаючи на закон. Співробітники ДКВС поставлені в умови, коли потрібно безперервно доводити соціальну значущість своєї професії.

Існують також і специфічні психологічні проблеми працівників ДКВС. Особливо актуальним є вирішення проблем, пов'язаних із профілактикою професійно-моральної деформації співробітника. Часто це поняття

пов'язують зі зниженням ефективності професійної діяльності, змінами людських якостей, перш за все, моральних, коли співробітник втрачає правильне уявлення про сенс служби, не поважає себе за те, що працює в правоохоронних органах, сприймає службу як засіб досягнення вузькоєгоїстичних цілей. Іноді в це поняття включають втрату здатності самостійно мислити, приймати рішення [1].

Пропадає ініціатива, виникає дріб'язкова регламентація своїх дій. Однією з головних сторін деформації є втрата здатності до самооцінки. Відбувається огрубіння почуттів, розвивається черствість, конфліктність, дратівливість, наростає неврівноваженість. Крім того, явно знижується орієнтовна активність пізнавальних функцій.

Аналізуючи ті зміни негативного порядку, які можуть статися з деякими працівниками ДКВС, варто говорити про три види змін [1]:

1 – професійна девіація; 2 – професійна деформація; 3 – професійна деградація.

У ряді досліджень наполегливо підкреслюється, що професійна діяльність з особливими умовами (підвищена небезпека або емоційно-психологічна напруженість у процесі діяльності, несприятлива емоційно-психологічна атмосфера в колективі, неправильний стиль керування та ін.) може негативно вплинути на особистість, однак спеціальних досліджень на цю тему явно недостатньо. Слабо досліджена і проблема, що стосується практики професійної діяльності працівників ДКВС [1].

Загальновизнано, що ефективність функціонування виправних установ багато в чому залежить від професійної компетентності та психологічної придатності персоналу. Тому в пенітенціарній психології, як вітчизняній, так і зарубіжній, приділяється значна увага обґрунтуванню психологічних вимог, що пред'являються до співробітників даної системи.

У числі професійно значущих якостей відзначають моральну активність, емоційну стійкість, розвинені педагогічні та комунікативні здібності, психологічну готовність до служби, стійкість до несприятливого впливу середовища засуджених.

Встановлено, що в основному особистість співробітників пенітенціарних установ суттєво не відрізняється від особистості працівників інших правоохоронних органів. Це спростовує досить поширений стереотип суспільної свідомості про те, що в кримінально-виконавчій службі працюють люди з садистськими нахилами, високим рівнем агресивності, низьким інтелектом тощо. Подібний стереотип найчастіше формується на основі окремих ситуацій, пов'язаних з порушенням законності, що отримали суспільний резонанс, а часом і цілеспрямованим спотворенням подій у засобах масової інформації [1].

Більшість сучасних юридичних психологів дотримуються традиційної об'єктно-діяльнісної методолого-теоретичної платформи, пов'язаної з використанням насамперед цілеспрямовано організованих зовнішніх впливів. Діяльність працівників кримінально-виконавчої служби протікає в

напружених, конфліктних ситуаціях, в небезпечних для життя обставинах. Подібні умови створюють великі труднощі у виконанні професійних завдань, позначаються на успішності дій, вимагають від персоналу психологічної стійкості, особливої підготовленості, вміння адекватно діяти за будь-яких екстремальних умов.

Використане джерело:

1. Хвостов А., Проценко Л., Мухіна В. Співробітники кримінально-виконавчої системи: екстремальні умови професії та їх наслідки. URL: <http://cozap.com.ua/text/12740/index-1.html> (дата звернення: 23.05.2017).

Носовець Наталія Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки,
психології і методики технологічної світи
Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т. Г. Шевченка

МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Підготовка вчителя для національної системи освіти на сучасному етапі розвитку суспільства – особливий аспект, тому що саме вчитель відповідає за формування особистості, яка не тільки повинна володіти певним запасом знань і професійною компетентністю, але й поєднувати інтелектуальний потенціал з моральною свідомістю та громадянською відповідальністю. Професійна підготовка майбутнього вчителя є предметом багатьох досліджень, що обумовлено підвищенням вимог до педагога і, відповідно, – до якості його підготовки до самостійної педагогічної діяльності.

Важливим джерелом для визначення сучасної стратегії розвитку системи професійної освіти в Україні є аналіз світового досвіду підготовки вчителів. У цьому контексті важливе значення має вивчення сучасних процесів розвитку педагогічної освіти у країнах Європейської спільноти.

Поняття «професійна підготовка вчителя» змінювалося разом із еволюцією поглядів на мету навчання і виховання, уявленнями про його професійні характеристики і якості. Кожна країна зацікавлена в тому, щоб підготувати таких учителів, які б знали наукову теорію і володіли сучасною методикою навчання дітей та молоді. Про це свідчать і важливі документи міжнародних організацій, присвячені учителю, його функціям, ролі і статусу в сучасному інформаційному суспільстві.

У 90-ті роки ХХ століття в Європі відбулись істотні зміни в змісті професійної педагогічної освіти. У першу чергу змінилось співвідношення загальноосвітнього, спеціально-предметного й професійного (психолого-педагогічного та методичного) компонентів підготовки спеціалістів. Почала проявлятися тенденція до встановлення оптимального науково

обґрунтованого балансу між дисциплінами різних циклів, теоретичними та практичними циклами. Велика увага приділяється педагогічній спеціалізації студентів, у багатьох країнах вона тепер починається з перших курсів. Головна ідея полягає у тому, що університети повинні підготувати спеціалістів високого професійного рівня, які були б готові виконувати свої поліфункціональні обов'язки одразу після завершення навчання.

Сучасна різноманітність підходів та стратегій підготовки вчителів зумовлена історичними, соціальними, культурними та економічними чинниками розвитку кожної країни.

Концепція неперервної педагогічної освіти в світі виглядає таким чином:

- початкова фундаментальна педагогічна освіта забезпечується у стінах педагогічних коледжів, інститутів або університетів, при цьому в усіх країнах на сучасному етапі яскраво простежується тенденція переходу на університетську педагогічну освіту;

- період адаптації та становлення професійної діяльності молодого вчителя під керівництвом досвідчених учителів школи, що триває від одного до трьох років;

- підвищення кваліфікації працюючих учителів відбувається на короткочасних і довготривалих курсах, що відбувається у ВНЗ, спеціальних закладах підвищення або удосконалення кваліфікації, учительських центрах і школах;

- самоосвіта вчителів.

За європейськими нормами педагогічна освіта повинна давати майбутньому вчителю достатній рівень кваліфікації, що дозволяє за рахунок великої кількості програм післядипломної освіти забезпечити мобільність між різними секторами та професіями в середині освіти (від викладання в дитячих навчально-виховних закладах до викладання у ВНЗ). При цьому підготовка вчителів в європейських країнах відбувається в різних навчальних закладах (університетах, коледжах, спеціальних інститутах) з різним терміном підготовки [2].

Метою сучасної професійної освіти за кордоном є забезпечення багатопрофільної підготовки студентів. У багатьох країнах майбутнім педагогам не лише дозволяється, а рекомендується і зобов'язується одночасна професійна підготовка із декількох учительських спеціальностей. Так, у більшості європейських країн програми підготовки вчителів середньої школи передбачають спеціалізацію з одного чи двох предметів. Переважно поєднання предметів спеціалізації визначається нормативними документами. Кваліфікація повинна бути гнучкою, щоб фахівець міг легко перебудовуватися відповідно до мінливих вимог і мав можливість постійного професійного зростання. Це можливо за умови фундаментальної наукової підготовки, раціонального поєднання елементів теоретичного навчання і професійної практики [2].

Взаємозв'язок та взаємопов'язаність складових навчальної програми загальної освіти, професійно-педагогічної та спеціальної підготовки простежується у функціонуванні кількох найпоширеніших моделей. Перша – «паралельна» – будується за принципом паралельності всіх складових навчальної програми протягом усього терміну підготовки майбутнього вчителя. Наприклад, в Англії, вузівська підготовка вчителів на першому етапі відбувається на педагогічних факультетах університетів і інститутів, в коледжах і вищих школах з наступним отриманням ступеня бакалавра освіти, наук або мистецтва і після здачі певних екзаменів – статусу кваліфікованого вчителя. Потім студент продовжує подальше навчання в магістратурі і в подальшому за бажанням – у докторантурі. Таким чином, абітурієнт при вступі до педагогічного закладу потрапляє до багаторівневої системи освіти. Друга модель – «інтегрована» – вивчення складових навчальної програми здійснюється не тільки одночасно, а й у взаємозв'язку одна з одною загалом на професійно доцільних темах та через інтеграцію теорії з практикою. Особливо поширена названа модель у скандинавських країнах переважно в галузі підготовки вчителів початкової школи. Третя модель – «послідовна» – є найпоширенішою в Західній Європі. Вона передбачає вивчення загальних і спеціальних дисциплін на першому етапі навчання, а вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу й навчальну практику – на другому, завершальному етапі.

У різних моделях підготовки вчителів в країнах Європейського Союзу структура змісту освіти об'єднує два блоки: предметний, який включає загальноосвітні та спеціальні дисципліни; професійний, який реалізований у навчальних планах у вигляді трьох основних компонентів (загальнопедагогічні дисципліни, дидактика/методика і педагогічна практика).

Аналіз наукових досліджень показав, що посилення професійної спрямованості є одним із напрямків модернізації програм підготовки вчителів у вищих навчальних закладах Європи. Це знайшло відображення у збільшенні частки педагогічних дисциплін і практики в навчальних планах. Велика увага в навчальних планах вищих педагогічних закладів приділяється методичній підготовці вчителя, її адекватності реальним потребам шкільного процесу.

Таким чином, у Західній Європі створені і продовжують створюватись різні моделі професійної підготовки педагогічних кадрів, мета яких – підвищення якості підготовки вчителів, формування у них потреби в постійній неперервній освіті, оволодіння ними необхідних компетенцій і, як результат, досягнення високої якості освітньої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Christensen J.C. The career lattice: a structure for planning professional development / J.C. Christensen, J.H. Mc Donnell *Teacher professional development: a multiple perspective approach* / Ed.: L. Kremer-Haydon [et al.]. Amsterdam. Berwyn. 2005. P. 295–315.

2. Огнівко Л. В. Європейський досвід забезпечення якості вищої педагогічної освіти: матеріали регіонального науково-практичного семінару : *Шляхи модернізації вищої освіти в контексті євроінтеграції (20–21 травня 2008 р., м. Тернопіль)* / за заг. ред. Г.В.Терещука. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2008. С. 227–231.

3. Pedagogical Constitution of Europe. URL: <http://www.arpue.org/index.php/uk/chasopysyevropeiski-pedahohichni-studii/pedahohichna-konstytutsiia-yevropy> (дата звернення: 12.06.2017).

Олійник Олександр Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
перший проректор
Академії Державної пенітенціарної служби

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ І КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН

Не виникає жодних сумнівів, що успіх в оволодінні профільними юридичними навчальними дисциплінами (до яких в умовах підготовки фахівців нової генерації для органів і установ виконання покарань Міністерства юстиції України можна віднести такі, як «Кримінальне право», «Кримінальний процес», «Кримінологія», «Кримінально-виконавче право» та деякі інші) визначається передусім ступенем інтересу до матеріалу, який викладається. Пробудити цей інтерес є пріоритетним завданням науково-педагогічного працівника. Зацікавити може лише той, хто сам зацікавлений. Тому для науково-педагогічного працівника є вкрай важливим не просто досконало знати предмет, а й любити його.

Незважаючи на всю складність навчальних дисциплін кримінально-правового і кримінально-виконавчого профілю (зокрема, багатий міждисциплінарний зв'язок, наявність значної кількості вузькогалузевих термінів, оціночних понять тощо), принципово важливим є те, що викладати матеріал потрібно просто, доступно, зрозуміло. Розпочинаючи процес викладання кримінально-правових і кримінально-виконавчих дисциплін «з азів», бажано постійно мати на увазі, що для тих, з ким науково-педагогічному працівнику доведеться ділитися своїми знаннями, все нове. Науково-педагогічний працівник (особливо досвідчений, із науковим ступенем, вченим званням) має усвідомити, що поняття, які для нього вже давно є аксіомами, для курсантів, студентів, слухачів (за винятком хіба тих, хто підвищує освітній ступінь) – «терра інкогніта».

На сучасному етапі методологічне правило простоти передбачає забезпечення максимальної інформативності матеріалу за мінімального використання спеціальних термінів. Звісно, від складної термінології під час викладання кримінально-правових і кримінально-виконавчих дисциплін нікуди не подінешся, але розкривати її зміст потрібно з граничною

простотою. Для закріплення матеріалу після вивчення декількох тем із тієї чи іншої навчальної дисципліни курсантам, студентам, слухачам можна дати індивідуальне навчально-дослідне завдання, серед яких може бути складання словника термінів із конкретної теми або усього курсу. Візьмемо, наприклад, питання про співвідношення понять «склад злочину» і «злочин». Курсанти, студенти, слухачі старанно запам'ятовують відповідні визначення, але далеко не завжди розуміють, що за ними приховується. Усе стає на свої місця, якщо сказати їм, що склади злочинів – у Кримінальному кодексі, а злочини – в житті. Після цього можна заглиблюватися у деталі та подробиці. Тепер уже курсанти, студенти, слухачі легко розуміють, що небезпеку для суспільства становлять саме злочини, як реальні події, що підпадають під ознаки, вказані у Кримінальному кодексі. А самі ці ознаки, тобто склади злочинів, навпаки, корисні: часто-густо знання про наявність кримінально-правових заборон (втілених у відповідних законодавчих конструкціях) утримує людину від вчинення злочину.

Із самого початку курсант, студент, слухач має чітко усвідомлювати, що йому належить вивчати джерела права, тобто (виходячи з того, що Україна належить до континентальної правової сім'ї) нормативно-правові акти, а якщо бути більш точним – відповідне галузеве законодавство, китами якого є Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Кримінально-виконавчий кодекси України, низка законів України, а саме: «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», «Про Національну поліцію», «Про прокуратуру», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про застосування амністії в Україні», «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», інші нормативно-правові акти, зокрема Положення про порядок здійснення помилування, постанови Пленуму Верховного Суду України, відомчі нормативно-правові акти (у т. ч. з грифом «обмеження допуску») тощо. Уже на перших заняттях курсанту, студенту, слухачу необхідно пояснити, що якщо міжнародним договором України (незалежно від форми й найменування: договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо), який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору. Підручники, коментарі, дисертації, монографії, статті – все це матеріали, які допомагають з'ясувати положення відповідного галузевого законодавства. А ретельно вивчати нормативно-правові акти треба для того, щоб правильно їх застосовувати. Іноді (особливо від курсантів) доводиться чути відповідь-виправдання: «Я читав». Від самого початку важливо застерегти таких курсантів, студентів, слухачів, що «читають» художню літературу, а нормативно-правові акти глибоко вивчають, аналізують, співставляють їх норми з практикою. Слід постійно наголошувати курсантам, студентам, слухачам, що від того, наскільки правильно вони зрозуміють і застосують певне законоположення,

залежатимуть долі конкретних людей, а також їхній професійний авторитет (як серед співробітників, так і серед засуджених).

Поглиблене викладання кримінально-правових і кримінально-виконавчих дисциплін (із застосуванням історико-правового та порівняльно-правового методів) спрямоване до однієї мети – правильно тлумачити кримінальний, кримінальний процесуальний, кримінально-виконавчий закон і (в ідеалі) виробляти рекомендації з його удосконалення.

Навіть найсуперечливіший закон має застосовуватись виключно у тому виді, в якому він існує на даний момент. Це і є повага до закону. Закон слід поважати, тобто не відступати від нього ані на крок, навіть якщо він зовсім не подобається, якщо законодавець явно чогось недоопрацював або припустився очевидної помилки. Претензії до закону втілюються у його вдосконаленні. Тому від законодавця слід вимагати ретельно продуманого наукового підходу, його можна і треба критикувати, закликати до виправлення похибок.

Існує думка, що в навчальній діяльності є не досить виваженим та доцільним намагання привертати увагу курсантів, студентів, слухачів до певних алогізмів та інших прорахунків, яких припустився законодавець, оскільки цим самим нібито підривається повага до закону, зрощується правовий нігілізм. Із цим не можна погодитись. Без виявлення недоліків закону неможливо його поліпшувати. А вдосконалення, як відомо, не має межі. Нам є що вдосконалювати, і про це кожному фахівцеві кримінально-правового або кримінально-виконавчого профілю добре відомо. Приклади законодавчих помилок є численними.

Наведемо приклад. У ч. 2 ст. 101 КВК України визначено категорії осіб, які не підлягають переведенню до дільниці соціальної реабілітації. Здавалося б, усе чітко і зрозуміло. Однак звернемо увагу на категорію, зазначену у п. 6 ч. 2 ст. 101 КВК України – це особи, яких засуджено за вчинення умисного злочину в період відбування покарання у виді арешту або обмеження волі. З аналізу положень КВК України випливає, що нормативних перешкод для переведення осіб, які були засуджені за вчинення злочинів під час відбування покарання навіть у виді позбавлення волі, немає. А для тих, хто вчинив злочин під час відбування арешту або обмеження волі, такі перешкоди встановлені. Необхідно звернути увагу курсантів, студентів, слухачів, що наведене положення є недосконалістю законодавчої техніки, усунути яку доцільно, доповнивши п. 6 ч. 2 ст. 101 КВК України після слів «відбування покарання у виді...» словами «позбавлення волі». Слід наголосити, що звернення до наведеного методичного прийому прищеплює курсантам, студентам, слухачам навички науково-дослідної роботи.

Також при викладанні кримінально-правових і кримінально-виконавчих дисциплін слід прищеплювати курсантам, студентам, слухачам навички правильного тлумачення оціночних понять, а у випадку відсутності відповідних роз'яснень – не зловживати службовими повноваженнями. Як приклад: у ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами,

звільненими з місць позбавлення волі» у переліку категорій повнолітніх осіб зазначається, що такий нагляд встановлюється щодо «засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під час відбування покарання їх поведінка свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення і залишаються небезпечними для суспільства». При цьому у жодному нормативно-правовому акті або керівному документі не надано роз'яснень: що ж розуміти під словосполученням «вперто не бажають стати на шлях виправлення», що може виступати в якості додаткового пресенгуючого елемента впливу на засуджених.

І все ж таки недосконалий закон потрібно виправляти, дотримуючись відповідної процедури, а не коригувати у процесі застосування. У прагненні до виправлення помилок законодавця виявляється аж ніяк не зневага до закону, а навпаки, втілюється неухильна законослухняність. Однак перш за все закон треба дуже добре знати. А це означає – не просто вивчити його напам'ять, а й зрозуміти. Саме такий підхід із властивим йому критичним мисленням має прищеплюватися курсантам, студентам, слухачам під час викладання кримінально-правових і кримінально-виконавчих дисциплін.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. С. 131.

2. Кримінально-виконавче право України. Загальна та особлива частини: підручник / О. М. Литвинов, А. Х. Степанюк, І. С. Яковець та ін, / за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Литвинова та д.ю.н., проф. А. Х. Степанюка. Київ: Дакор, 2015. 632 с.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 лип. 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3-4. С. 21.

4. Никифорак М. В. Методика викладання юридичних дисциплін у вищій школі : навч. посіб. Чернівці: Рута, 2005. 56 с.

5. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / Бартенєва І. О., Богданова І. М., Бужина І. М. та ін. Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2002. 344 с.

Останчук Людмила Григорівна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального,

кримінально-виконавчого права та кримінології

Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ

Інститут прав людини і громадянина складається з цілого комплексу взаємопов'язаних прав і свобод. Проголошення принципів верховенства

права та пріоритету прав людини і громадянина покладає на державу зобов'язання забезпечення всіх конституційно визначених прав людини. Забезпечення прав людини визначається головною метою державного управління і визнається необхідність його поширення на всі сфери життя.

До речі, про усвідомлення органами державної влади необхідності визначення прав людини і громадянина як основної мети всієї системи державного управління свідчить прийняття Постанови Верховної Ради України «Про Засади державної політики України в галузі прав людини» від 17 червня 1999 р., якою було чітко визначено пріоритетні напрями державної політики в галузі прав людини, тобто завдання, що ставляться як базові для всіх органів державної влади [6, с. 59].

Відповідно до ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії (забезпечення) визначають зміст і спрямованість діяльності держави. У свою чергу, у ст. 5 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачається непорушність прав і свобод людини (засудженого), їх вільна реалізація у межах, не заборонених законом. Ряд міжнародних правових актів (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод та ін.) декларують такі права, як: право на життя, можливість заробляти собі на життя працею, право на максимально можливий рівень фізичного та психічного здоров'я, право на повагу до фізичної, духовної і моральної недоторканності особистості; забороняють застосування тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання.

На думку Селіверстова В. І., сутність прав засудженого полягає у наданні уповноваженій особі можливості певної поведінки чи користування соціальними благами. Ступінь реалізації такої можливості і відповідно ступінь домагання засудженого закріпленої правом поведінки та блага, визначаються змістом суб'єктивного права, що включає в себе, по-перше, можливість засудженого вільно користуватися соціальними благами (харчуванням, речовим забезпеченням) у рамках, установлених правом; по-друге, можливість вимагати виконання кореспондуючих даному праву юридичних обов'язків персоналу установ і органів, які виконують покарання, інших учасників кримінально-виконавчих та інших правовідносин; по-третє, можливість вдатися у необхідних випадках до захисту свого суб'єктивного права (за допомогою прокурорського нагляду, міжнародного, судового, відомчого та громадського контролю). У конституційному праві виділяють наступні групи прав людини, зокрема: особисті або громадянські; політичні; економічні; соціальні; культурні; екологічні [2; 7].

Отже, система особистих прав і свобод людини зазнає значних змін у процесі відбування покарання, виражених у тому, що держава, беручи на себе зобов'язання із забезпечення безпеки, поваги й захисту життя, честі й гідності засудженого, водночас у тих чи інших припустимих рамках обмежує вільний вибір тієї поведінки, що не є життєво важливою. Наприклад, у разі

виконання покарання у виді конфіскації майна можливе обмеження права на недоторканність житла, тоді як право на життя додатково захищається шляхом обмеження обсягу майна, на яке може бути звернене стягнення за виконавчими документами. Під час виконання покарання у виді позбавлення волі держава бере на себе зобов'язання індивідуально забезпечити реалізацію прав кожного засудженого, який перебуває у кримінально-виконавчій установі. Так, адміністрація установи виконання покарань, у якій відбуває покарання засуджений, зобов'язана усувати небезпеку його життю і здоров'ю (ст. 10 КВК); якщо звичайні громадяни, реалізуючи свободу віросповідання, конкретизовану на рівні Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», повинні самостійно відшукувати релігійні організації, то в установах виконання покарань адміністрація повинна сприяти спілкуванню зі священнослужителями, брати участь у визначенні місця, часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії (ч. 3 ст. 128 КВК). У разі відмови від їжі особи, яка відбуває покарання, як крайній захід може застосовуватися примусове годування, що обумовлено тим, що збереження життя засудженого є обов'язком адміністрації установи [7].

Що стосується політичних прав і свобод засудженого, то вони пов'язані з його приналежністю до громадянства конкретної держави. Реалізуючи комплекс таких прав і свобод, громадяни України беруть участь в управлінні державою. Зміна обсягу та форм реалізації цих прав відбувається лише у разі відбування покарань, пов'язаних із обмеженням чи позбавленням волі. Зазвичай громадянин, який відбуває покарання, позбавляється пасивного виборчого права (права бути обраним). Також громадяни, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, фактично не мають такого всеосяжного доступу до інформації про кандидатів, котрі беруть участь у виборах, як решта суспільства, чим обмежується їх свобода вибору і рівноправність різних політичних сил у впливі на громадську думку [7].

У свою чергу економічні права та свободи при відбуванні засудженим покарання завжди зазнають різного роду обмежень. Якщо реалізація майнових покарань відбувається лише одноразово на праві приватної власності, то покарань, пов'язаних із обмеженням (позбавленням) волі, – безперервно, ще й на всіх економічних правах і свободах (зокрема свободі заняття підприємницькою діяльністю) [7].

Соціальні права забезпечують людині гідний рівень життя та соціальну захищеність [5, с. 59]. Поняття життєвого рівня відповідно до ч. 1 ст. 25 Загальної декларації прав людини включає їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування. Під час відбування довготривалих видів покарання деякі з цих прав перетворюються на обов'язки громадян, наприклад, обов'язок залучення до праці, імперативно визначене житлове приміщення, обов'язкове перебування у лікувально-трудовому профілакторії тощо, а інші обмежуються (зокрема право на вільний вибір професії, на відпочинок та отримання винагороди за працю) чи скасовуються (наприклад, свобода укладення трудового договору, який

укладається не між працівником і роботодавцем, а між установою виконання покарань та замовником [5; 7].

Аналіз кримінально-виконавчого законодавства вказує на те, що у процесі відбування покарання за засудженим зберігаються культурні права, що проявляється в залученні його до освітньої, мистецької, творчої, виховної діяльності.

Екологічні права громадян, які відбувають покарання, тобто їх права на сприятливе навколишнє середовище, основоположними складовими яких є право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди та право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на їх поширення [5], не мають принципових відмінностей порівняно з екологічними правами людини і громадянина, хоча повсякденне забезпечення реалізації перших під час виконання покарань, пов'язаних із обмеженням або позбавленням волі, покладається виключно на державу (адміністрацію кримінально-виконавчих установ).

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що права людини, яка відбуває покарання, різняться з правами законослухняних громадян за способом їх реалізації та забезпечення. На особу, яка відбуває покарання, поширюється дія як вітчизняного, так і міжнародного законодавства у частині гарантування (забезпечення) її прав. Конституційні права та права засудженого, визначені умовами та порядком відбування призначеного вироком суду виду покарання, перебувають у тісному взаємозв'язку та потребують чіткої правової регламентації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: ухвалена 28 червня 1996 року на 5-й сесії Верховної Ради України II скликання. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.
2. Конституційне право України: навч. посіб. / Ю. Г. Барабаш та ін. 3-тє вид., допов та переробл. Харків: Право, 2016. 346 с.
3. Степанюк А. Х., Яковець І. С. Кримінально-виконавчий кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. А. Х. Степанюка. 2-ге вид., доп. і перероб. Харків: Одиссей, 2008. 560 с.
4. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 25. С. 283.
5. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини та громадянина: навч. посіб. Харків: Факт, 2001. 440 с.
6. Скрипнюк О. В. Забезпечення прав людини – головна мета державного управління. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 5 (55). С. 59–69.
7. Оробець К. Права громадян України, які відбувають покарання. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2213> (дата звернення: 10.06.2017).

Пекарчук Володимир Михайлович,
доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави
і права, конституційного права Академії ДПтС

ПЕРСПЕКТИВИ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Інформаційні та комунікаційні технології все глибше проникають в усі сфери діяльності суспільства, а Українська держава, що динамічно розвивається, усе ширше використовує інформаційні технології в судовій сфері. В умовах інформаційного суспільства постійно зростає його потреба в оперативному доступі до актуальної інформації про рух судових справ, результати розгляду, можливості переглядати матеріали справи, прослуховувати записи із засідань, стороною в яких вони є. Звідси випливає висока значимість інформатизації судів, потреба запровадження в усіх без винятку судах інформаційних систем, які, з одного боку, дозволяти б вирішувати організаційні проблеми, а з іншого – на новому рівні вирішували б питання інформаційного обслуговування громадян. Можна з упевненістю твердити, що від того, наскільки ефективно організована робота з документами в судах, залежить не тільки успішне функціонування судової системи, а й благополуччя суспільства в цілому.

Економія часу, спрощення процедури подачі позовних заяв, створення сприятливого середовища для громадян, які звернулися до суду, є одним з пріоритетних завдань електронного суду. Настане момент, коли громадяни зможуть подати заяви, звернення, клопотання в електронному вигляді та сплатити державне мито онлайн. Для цього користувачеві потрібно буде лише зареєструватися в системі, увійти в особистий кабінет, вказавши свої дані, а далі можна буде завантажувати файли і відправляти відскановані документи. У разі, якщо всі технічні вимоги заявником були дотримані, то користувачеві приходить повідомлення про отримання відповідним судом документів. Якщо умови подання документів не дотримані – повідомлення про те, що документи не можуть бути визнані такими, що надійшли до суду. Крім цього, позивач так само зможе в будь-який зручний для нього час переглянути судові документи і роздрукувати їх.

Проте доступність подачі документів і ознайомлення зі справою через мережу Інтернет є лише однією важливою складовою процесу впровадження електронного суду. Іншою, не менш актуальною складовою є обмін оцифрованою інформацією між судами, органами прокуратури, поліції, Вищою радою юстиції, Вищою кваліфікаційною комісією суддів України тощо. Зауважимо, що на сьогодні судді у своїй діяльності вже активно використовують відомості з Реєстру прав власності на нерухоме майно, Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і

громадських формувань, Державного земельного кадастру, Єдиного державного реєстру судових рішень тощо.

Водночас суддям необхідно надати доступ до Спадкового реєстру, який містить відомості про заповіти, спадкові договори, спадкові справи та видані свідоцтва про право на спадщину. Відомості вказаного реєстру вплинуть на скорочення терміну винесення рішення у справах, що стосуються спадкового права, а також у випадку подання заяви про визнання особи безвісно відсутньою або померлою. Доступ до Державного реєстру виборців спростить процедуру під час вирішення виборчих спорів, а також перевірки останнього відомого місця проживання осіб для визначення підсудності відповідача. В останньому випадку суттєвою допомогою можна вважати доступ суддів до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб.

На своєчасний і якісний розгляд судових справ у сімейних спорах, стягненні аліментів, позбавленні батьківських прав позначиться надання суддям прямого доступу до відомостей Державного реєстру актів цивільного стану громадян. Ураховуючи викладене, не маємо сумнівів щодо переваг впровадження в вітчизняне судочинство електронних моделей судового процесу задля правового регулювання та уніфікації відповідних процедур.

На позитивному досвіді Вінницького окружного адміністративного суду, Вінницького апеляційного адміністративного суду та Київського районного суду міста Одеси наголосив член Вищої ради юстиції, Мірошніченко А. М. під час проведення профільного форуму «Юридичної практики» «Legal TMT Forum» 6 грудня 2016 року. Він зазначив, що є досить амбітні плани: в 2017 році за підтримки Державної судової адміністрації України поширити досвід згаданих пілотних судів на всю судову систему. Водночас можливість електронного спілкування з судом і всі переваги, які дає діджиталізація, стануть імовірними за підтримки ініціативи щодо впровадження нових технологій у процесуальне законодавство з боку Верховної Ради України [1]. Про можливість використання електронного суду в судовій системі України ще раніше було проголошено на Вінницькому регіональному судовому форумі, який відбувся 11 листопада 2016 року. Голова Ради суддів України Симоненко В. М. зазначила, що в 2017 році в судовій системі України запрацює електронний суд, який на 90% знизить корупційні ризики і сприятиме оперативному обміну інформацією в електронному вигляді між судовими установами, учасниками судового процесу, а також державними структурами для забезпечення справедливого і неупередженого правосуддя [2].

Сервіси електронного суду повинні бути спрямовані на полегшення й спрощення процесу судочинства, але використання інформаційних технологій у судовому процесі не є абсолютними, оскільки може бути порушене право громадян на доступ до правосуддя. Варто застосовувати принцип диспозитивності, необхідність дотримання якого передбачає, що

електронна комунікація є зручним доповненням, але не абсолютною альтернативою звичній судовій процедурі.

Провідна роль впровадження електронного документообігу в судах належить Державній судовій адміністрації України, яка згідно з п.п. 8, 9 ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» повинна в цьому спектрі організувати комп'ютеризацію судових органів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та з метою забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи; забезпечувати суди потрібними технічними засобами фіксування судового процесу в межах передбачених у Державному бюджеті України коштів на фінансування відповідних судів; забезпечувати впровадження електронного суду; здійснювати заходи щодо організації обміну електронними документами між судами та іншими державними органами й установами; забезпечувати ведення Єдиного державного реєстру судових рішень та Реєстру електронних адрес органів державної влади, їх посадових та службових осіб, забезпечувати функціонування системи відеоконференцзв'язку для участі осіб у засіданні суду в режимі відео конференції [3].

Ідея розширеного застосування судами цифрових технологій перебуває на початковій стадії. В Україні поки що мають місце тільки можливість подачі господарських позовів в електронній формі, проведення судових засідань в режимі відеоконференції та виклик учасників судового процесу за допомогою SMS-повідомлень. Застосування сучасних технологій кардинально спрощує судочинство, економить час і кошти громадян, забезпечує прозорість і доступність. Для судової системи це оптимізація і автоматизація судочинства, розвиток технологій і економія бюджетних коштів. Водночас треба пам'ятати, що сучасні передові технології не зможуть замінити професію юриста, але дозволять ефективно обробляти великі масиви даних.

Список використаних джерел:

1. Подача документов и ознакомление с делом должно быть доступно через Интернет. Право ТВ. URL: <http://pravotv.ua/> (дата звернення: 17.05.2017).
2. Електронний суд на 90% знизить корупційні ризики. УНН-Центр. URL: <http://region.unn.ua/> (дата звернення: 17.05.2017).
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 19.05.2017).

Поцелуйко І. В.,
голова циклової комісії соціально-економічних дисциплін
Коледжу транспорту та комп'ютерних технологій ЧНТУ

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ У КОЛЕДЖІ

Світовий досвід показує, що освіта, наука та засновані на них інноваційні технології завжди були базою всіх економічних і соціальних успіхів, фундаментом стійкого розвитку будь-якої країни.

Значне місце в системі підготовки спеціалістів посідають практичні заняття. Головне їх завдання – закріплення, переведення у довготривалу пам'ять теоретичних знань, формування навичок і вмінь з тієї чи тієї навчальної дисципліни, оволодіння системою наукових досліджень.

Практичне заняття (лат. *praktikos* – діяльний) – форма навчального заняття, під час якої викладач організовує для студентів аналіз окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує навички і вміння їх практичного застосування, через індивідуальне виконання відповідно сформульованих завдань.

Цю форму занять часто проводять у аудиторіях, обладнаних необхідними технічними засобами навчання, обчислювальною технікою або медіа-дошкою.

Основні завдання практичних занять такі:

- поглиблення та уточнення знань, здобутих на лекціях і в процесі самостійної роботи;
- формування інтелектуальних навичок і вмінь планування, аналізу й узагальнення, опанування навичок організації професійної діяльності;
- накопичення первинного досвіду організації виробництва та технікою управління ним;
- оволодіння початковими навичками керівництва, менеджменту та самоменеджменту.

Структура практичного заняття така: попередній контроль знань, навичок і вмінь студентів; формулювання загальної проблеми та її обговорення за участю студентів; розв'язування завдань та їх обговорення; розв'язування контрольних завдань, їх перевірка й оцінювання. Оцінки за окремі практичні заняття враховують, виставляючи підсумкову оцінку з відповідної навчальної дисципліни.

Кількість годин на практичні заняття з окремої дисципліни визначено навчальним планом. Перелік тем практичних занять міститься в робочій навчальній програмі дисципліни

У процесі проведення практичних занять використовують різні методи навчання. Оскільки головне завдання цього виду навчальної роботи – формування навичок і вмінь, то основними мають бути різноманітні вправи

(підготовчі, пробні, за зразком, тренувальні, творчі, практичні, графічні, усні, письмові, професійні, технічні).

Практичні заняття мають відповідати таким вимогам:

- розуміння з боку студентів необхідності володіти базовими теоретичними знаннями;
- усвідомлення необхідності вироблення навичок і вмінь, що мають професійну спрямованість;
- забезпечення оптимальних умов для формування навичок і умінь (санітарно-гігієнічних, дидактичних, виховних);
- навчання студентів раціональних методів оволодіння навичками і вміннями;
- забезпечення самостійної діяльності кожного студента;
- дотримання систематичності й логічної послідовності у формуванні навичок і вмінь студентів;
- розроблення завдань для практичних занять з чіткою професійною спрямованістю;
- широке включення в систему практичних занять творчих завдань;
- систематичний контроль за виконанням практичних завдань;
- постійне заохочення практичної навчальної діяльності студентів.

Іноді доцільно відмовитися від практики, коли практичні заняття мають колективний характер: один студент виконує завдання на дошці, а інші працюють на своїх робочих місцях. Необхідно йти більш доцільним і ефективним шляхом: викладач повинен чітко визначити завдання, ознайомити студентів з методами самостійної діяльності, допомогти їм усвідомити алгоритм дій. І далі необхідно організувати самостійну роботу кожного студента.

Практичні заняття, незалежно від їх конкретних особливостей, значною мірою забезпечують відпрацювання навичок та вмінь прийняття практичних рішень у реальних умовах професійної діяльності, що мають у своїй основі теоретичний характер.

Хоча на практичних заняттях відпрацьовують теми, за якими було прочитано лекції, доцільно, щоб на цих заняттях невелика теоретична частина передувала практичній. Це спрямовує студентів на науковий підхід до виконання практичних робіт, підвищує їх якість.

Ефективною формою організації навчання у коледжі є семінарські заняття, з якими органічно поєднуються лекції.

Семінар (лат. *seminarium* – розсадник) – вид практичних занять, який передбачає самостійне опрацювання студентами окремих тем і проблем відповідно змісту навчальної дисципліни та обговорення результатів цього вивчення, представлених у вигляді тез, повідомлень, доповідей, рефератів. Семінари у формі дискусій, учасниками яких були вчені з різних країн світу, були дуже поширені в Києво-Могилянській академії. З 1874-1875 років семінарські та практичні заняття почали широко використовуватися в Київському університеті за ініціативи професора М. Авенаріуса.

Проведення семінарських занять дозволяє вирішувати такі цілі:

– оптимально поєднувати лекційні заняття із систематичною самостійною навчально-пізнавальною діяльністю студентів, їх теоретичну підготовку з практичною;

– розвивати уміння, навички розумової праці, творчого мислення, уміння використовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань;

– формувати у студентів інтерес до науково-дослідної роботи і залучення їх до наукових досліджень;

– забезпечувати системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів за певною темою;

– формувати уміння і навички здійснення різних видів майбутньої професійної діяльності;

– здійснювати діагностику і контроль знань студентів з окремих розділів і тем програми, формувати уміння і навички виконання різних видів майбутньої професійної діяльності.

Семінарські заняття виконують такі основні функції:

– навчальну (поглиблення, конкретизацію, систематизацію знань, засвоєних під час лекційних занять та у процесі самостійної підготовки до семінару);

– розвивальну (розвиток логічного мислення студентів, набуття ними умінь працювати з різними літературними джерелами, формування умінь і навичок аналізу фактів, явищ, проблем);

– виховну (виховання відповідальності, працездатності, виховання культури спілкування і мислення, прищеплення інтересу до вивчення конкретної дисципліни та до фаху, формування потреби раціоналізації навчально-пізнавальної діяльності та організації дозвілля);

– діагностично-корекційну та контролюючу (контроль за якістю засвоєння студентами навчального матеріалу, виявлення прогалин у його засвоєнні та їх подолання).

Визначаючи методичну концепцію організації і проведення семінарських занять, слід виходити з того, що:

– до семінарських занять висуваються загально-дидактичні вимоги (науковість, доступність, єдність форми і змісту, забезпечення зворотного зв'язку, проблемність);

– при виборі методики проведення семінарських занять слід враховувати особливості, зумовлені логікою викладання конкретної дисципліни та психолого-педагогічних особливостей студентської групи;

– необхідно забезпечувати високий рівень мотивації навчальної діяльності студентів (вивчення теми слід розпочинати із з'ясування її значення для засвоєння даної чи інших дисциплін, у майбутній професійній діяльності);

– необхідно дотримуватися принципу професійної спрямованості навчання у коледжі та здійснювати різнорівневі міждисциплінарні зв'язки з

іншими дисциплінами, практичним навчанням, що забезпечує формування єдиної системи знань, умінь та навичок студентів;

– важливим завданням є також формування професійної культури і мислення, вмінь самоосвіти;

– у процесі проведення семінарського заняття необхідно забезпечувати органічну єдність теоретичного і дослідно-експериментального пізнання;

– семінарські заняття мають гармонійно поєднуватися з лекційними, практичними і лабораторними заняттями та самостійною роботою студентів.

Залежно від завдань і змісту семінарських занять їх можна класифікувати як;

– просемінари;

– традиційні (тематичні) семінари;

– підсумовуючі семінари (повторення і систематизації знань, міждисциплінарні семінари та ін.);

– спецсемінари.

Типова структура семінарського заняття така:

1. Повідомити тему і план семінару.

2. Запропонувати для самостійного вивчення основну і додаткову літературу.

3. Надати усні чи письмові (у вигляді «Методичних рекомендацій») поради щодо підготовки до семінарів.

4. Надати студентам індивідуальні завдання та за необхідності провести консультацію з теми семінару.

Сучасна освіта в Україні прагне до удосконалення традиційних методик і до пошуків та розробок нових альтернативних технологій, більш ефективних, ніж ті, що існували в минулому.

Вища школа поступово перетворюється в повноправний суб'єкт ринкових відносин, що стимулює її кардинальні зміни. Ми є свідками того факту, що сформувався принципово інший контингент студентів, який потребує нових підходів та методики навчання. Вищі навчальні заклади покликані готувати фахівців з випередженням потреб практики і якщо випускник не відповідає рівню, досягнутому практикою, то він не зможе виконувати покладену на нього специфічну роль, бути носієм прогресу.

Тому, практичні та семінарські заняття у вищих закладах повинні бути організовані так, щоб дати випускникові крім професійних знань, навиків, умінь орієнтуватися у постійно зростаючому потоці інформації, ще й спроможність спілкування, умінь працювати в колективі, бути готовим до вирішення конфліктних ситуацій, до постійного поновлення та поповнення знань, пошуку оригінальних рішень в умовах конкуренції та економічної нестабільності в суспільстві.

Пузиревський Максим Вячеславович,
начальник кабінету кафедри тактико-
спеціальної підготовки Академії Державної
пенітенціарної служби

Карелін Владислав Володимирович,
науковий керівник –
кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної
пенітенціарної служби

ВПЛИВ СТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ СУДОУСТРОЮ, СУДОЧИНСТВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ НА 2015–2020 РОКИ НА ВТІЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

На даний час серед першочергових реформ, які необхідно здійснити Україні на шляху до Європейського Союзу (далі – ЄС), особлива увага приділяється реформі правоохоронної системи, метою якої є утвердження такого правопорядку, який ґрунтувався б на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого відновлення в розумні строки.

Конституція України проголошує Україну правовою державою, в якій права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Водночас на сьогодні національна система правосуддя не виконує поставлені перед нею завдання щодо дотримання принципу верховенства права на належному рівні. Одним із чинників такої ситуації є розповсюдженість корупційних явищ у сфері здійснення правосуддя.

20 травня 2015 року Президентом України було підписано Указ № 276/2015, який затвердив Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (далі – Стратегія), розроблену Радою з питань судової реформи. Одне з провідних місць в ній було відведено напряму реформування системи правосуддя саме в сфері запобігання проявам корупції під час здійснення правоохоронної та правозастосовної діяльності.

Так, відповідно до абзацу 1 розділу 4 Стратегії однією з першочергових дій у процесі реформування системи судоустрою та судочинства повинне стати підвищення рівня ефективності роботи органів прокуратури в боротьбі з випадками корупції [2].

Слід зазначити, що в підрозділі 5.10 Стратегії наголошується, що підвищення рівня ефективності роботи органів прокуратури в боротьбі з

випадками корупції супроводжується розробкою внутрішніх механізмів підвищення відповідальності і протидії корупції в органах прокуратури; проведенням фундаментальних досліджень, аналізом управління ризиками для виявлення корупційних злочинів і розробкою заходів для запобігання їм [2].

Зважаючи на актуальність останніх вітчизняних здобутків з напряму реформування кримінальної юстиції, виникає потреба у дослідженні правового статусу саме органів прокуратури як провідного суб'єкта втілення державної антикорупційної політики в Україні.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що у відповідності до частини 1 статті 7 Закону України «Про прокуратуру», до системи прокуратури України входить Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

Ми підтримуємо позицію доктора юридичних наук, професора Савченка А. В., який наголошує на тому, що «саме їй властиві ознаки спеціального антикорупційного органу, який утворюється в Генеральній прокуратурі України на правах самостійного структурного підрозділу» [4, с. 176]. Слід враховувати той факт, що згідно з частиною 5 ст. 8 зазначеного Закону України «Про прокуратуру» на Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру покладені повноваження щодо здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України; підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями [3].

У свою чергу, з прийняттям Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України більш глибоко деталізовано обсяг повноважень даного правоохоронного органу та вказано на те, що основними її завданнями та функціями (розділ 3) є:

1. Здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України;

2. Виконання вимог закону під час приймання, реєстрації, розгляду та вирішення заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, своєчасне внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

3. Забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування Національним антикорупційним бюро України кримінальних правопорушень та оскарження незаконних судових рішень на стадії досудового розслідування і судового розгляду;

4. Підтримання державного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях, розслідуваних Національним антикорупційним бюро України;

5. Забезпечення в межах компетенції відшкодування збитків, завданих кримінальними правопорушеннями;

6. Забезпечення застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження;

7. Представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених Законом України «Про прокуратуру» і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями;

8. Здійснення у межах реалізації функцій Спеціалізованої антикорупційної прокуратури міжнародного співробітництва [1].

На підставі викладеного можна дійти висновку, що саме органи прокуратури є одним із провідних суб'єктів протидії корупційним проявам і невід'ємною складовою в реалізації державної антикорупційної політики під впливом доктринальних положень національної Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України: Наказ Генеральної прокуратури України від 12 квітня 2016 року № 149. *Офіційний інтернет-портал Генеральної прокуратури України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/polstr.html> (дата звернення: 19.05.2017).

2. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020: Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 41. С. 1267.

3. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. С. 12.

4. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович, Е. В. Расюк, А. В. Савченко, В. Л. Федоренко (кер.) та ін.; за ред. проф. Ю. В. Ковбасюка і проф. В. Л. Федоренка. Київ: Видавництво Ліра-К, НАДУ, 2016. 524 с.

Пузирна Наталія Станіславівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового права,
адміністративного права та процесу
Навчально-наукового інституту права
і соціальних технологій Чернігівського
національного технологічного університету

ДЕРЖАВНИЙ САНІТАРНО-ЕПІДЕМІОЛОГІЧНИЙ НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ В УКРАЇНІ

Діяльність санітарних організацій протягом усього періоду існування сприяла значному поліпшенню санітарного стану населених пунктів,

зниженню захворюваності та зміцненню здоров'я населення. У сучасних непростих умовах розвитку ринкових відносин в Україні робота санітарних органів як і раніше спрямована на подальше зниження захворюваності серед населення, боротьбу з інфекціями, проведення заходів з оздоровлення умов праці і побуту населення.

У науці адміністративного права державний санітарно-епідеміологічний нагляд розглядають як різновид адміністративного нагляду [1, с. 371]. Під адміністративним наглядом розуміють вид державної управлінської діяльності, яка здійснюється спеціальними органами державної виконавчої влади щодо організаційно не підпорядкованих підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян з приводу виконання ними вимог чинного законодавства з використанням заходів адміністративного примусу [2, с. 311].

На сьогодні державний санітарно-епідеміологічний нагляд за додержанням законодавства про працю здійснюється на підставі Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [3], Закону України «Про захист населення від інфекційних захворювань» [4], Положення про державний санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні [5], Положення про державну санітарно-епідеміологічну службу України [6] та інших нормативно-правових актів.

Відповідно до ст. 39 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» державний санітарно-епідеміологічний нагляд – це діяльність органів державної санітарно-епідеміологічної служби з контролю за дотриманням юридичними та фізичними особами санітарного законодавства з метою запобігання, виявлення, зменшення або усунення шкідливого впливу небезпечних факторів на здоров'я людей та із застосування заходів правового характеру щодо порушників.

Основними завданнями цієї діяльності є:

- нагляд за організацією і проведенням органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами санітарних і протиепідемічних заходів;

- нагляд за реалізацією державної політики з питань профілактики захворювань населення, участь у розробленні та контроль за виконанням програм, що стосуються запобігання шкідливому впливу факторів навколишнього середовища на здоров'я населення;

- нагляд за дотриманням санітарного законодавства;

- проведення державної санітарно-епідеміологічної експертизи, гігієнічної регламентації небезпечних факторів і видача дозволів на їх використання.

Державний санітарно-епідеміологічний нагляд здійснюється відповідно до Положення про державний санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні, що затверджується Кабінетом Міністрів України, вибірковими перевітками дотримання санітарного законодавства за планами органів державної

санітарно-епідеміологічної служби, а також позапланово залежно від санітарної, епідемічної ситуації та за заявами громадян.

Результати перевірки оформлюються актом, форма і порядок складання якого визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

У ст. 18 Закону України «Про захист населення від інфекційних захворювань» вказується, що юридичні особи незалежно від форм власності та громадяни забезпечують проведення профілактичних дезінфекційних заходів у жилих, виробничих та інших приміщеннях (будівлях) і на земельних ділянках, що належать їм на праві власності чи надані в користування, здійснюють інші заходи з метою недопущення розмноження гризунів і комах у приміщеннях (будівлях) і на земельних ділянках. Власники, а також керівники та інші посадові особи підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності зобов'язані в межах своїх повноважень сприяти здійсненню заходів щодо захисту населення від інфекційних хвороб. У ст. 23 вищевказаного Закону передбачається порядок відсторонення від роботи осіб, які є бактеріоносіями.

Відповідно до Положення про державний санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні метою державного санітарно-епідеміологічного нагляду є запобігання, виявлення та припинення порушень санітарного законодавства. Серед основних завдань державного санітарно-епідеміологічного нагляду є проведення санітарних та епідеміологічних розслідувань, спрямованих на встановлення причин та умов виникнення і розповсюдження інфекційних хвороб, професійних захворювань, масових неінфекційних захворювань (отруень) та радіаційних уражень людей.

Згідно з підп. 4 п. 4 Положення про державну санітарно-епідеміологічну службу України Державна санітарно-епідеміологічна служба України відповідно до покладених на неї завдань здійснює державний санітарно-епідеміологічний нагляд та контроль за дотриманням вимог санітарного законодавства органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування, органами влади Автономної Республіки Крим, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, фізичними особами та громадянами, реалізацією ними санітарних та протиепідемічних (профілактичних) заходів.

Враховуючи вищевикладене, доходимо висновку, що головним завданням державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні є своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних та потенційних загроз виникнення інфекційних захворювань за допомогою залучення відповідних моделей, методів, сил, засобів та ресурсів. На етапі реформування системи органів державного санітарно-епідеміологічного нагляду необхідно звернути особливу увагу на зростання ролі Державної санітарно-епідеміологічної служби України в охороні та гігієні праці, а також моніторингу за умовами праці та станом здоров'я працівників.

Список використаних джерел:

1. Краснов В. В. Суб'єкти адміністративного нагляду, їх види та повноваження. *В. В. Краснов. Актуальні проблеми держави і права*. Вип. 22, 2004. С. 369–373.

2. Адміністративне право України: підручник / за ред. С. В. Ківалова. Одеса, 2003. 896 с.

3. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 року № 4004-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. С. 218.

4. Про захист населення від інфекційних захворювань: Закон України від 6 квітня 2000 року № 1645-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 29. С. 228.

5. Положення про державний санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 року № 1217. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1217-2002-п> (дата звернення: 26.05.2017).

6. Положення про державну санітарно-епідеміологічну службу України: затв. Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 400/2011. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/400/2011> (дата звернення: 28.05.2017).

Пузирний Вячеслав Феодосійович,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри трудового права, адміністративного права та процесу Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету

ПІЛЬГИ УЧАСНИКАМ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

У зв'язку з подіями, що розпочались на сході України в 2014 році, однією з актуальних проблем на сьогодні є потреба здійснення особливого правового та соціального захисту військовослужбовців та інших учасників антитерористичної операції, які захищають незалежність, суверенітет та територіальну цілісність нашої держави.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» антитерористична операція – це комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності.

Учасники антитерористичної операції отримують статус «учасника бойових дій». Учасниками бойових дій відповідно до п. 19 ст. 6 Закону

України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» визнаються військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані) та працівники Збройних сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, особи рядового, начальницького складу, військовослужбовці, працівники Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції, а також працівники підприємств, установ, організацій, які залучалися та брали безпосередню участь в антитерористичній операції в районах її проведення у порядку, встановленому законодавством.

Після отримання статусу учасника бойових дій вищезазначена категорія військовослужбовців (резервістів, військовозобов'язаних) і працівників будуть мати пільги, що передбачені законодавством України.

Основними пільгами у сфері трудових правовідносин є такі:

– призов працівника на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, але не більше одного року не є підставою для припинення трудового договору (п. 3 ч. 1 ст. 36 Кодексу законів про працю України);

– виплата допомоги з тимчасової непрацездатності в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи (п. 11 ст. 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»);

– використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час, а також одержання додаткової відпустки без збереження заробітної плати строком до двох тижнів на рік (п. 12 ст. 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»);

– переважне право на залишення на роботі під час скорочення чисельності чи штату працівників у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування у разі ліквідації підприємства, установи, організації (п. 13 ст. 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», ст. 42 Кодексу законів про працю України);

– час перебування громадян України на військовій службі (у тому числі в особливий період) зараховується до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, стажу державної служби, стажу роботи, що дає право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах у порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України (ст. 8 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»);

– працівникам, які залучаються до виконання обов'язків, передбачених Законами України «Про військовий обов'язок і військову службу» і «Про альтернативну (невійськову) службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», надаються гарантії та пільги відповідно до цих законів (ч. 2 ст. 119 Кодексу законів про працю України);

– за працівниками, призваними на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, у тому числі шляхом укладення нового контракту на проходження військової служби, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення зберігаються місце роботи, посада і середній заробіток на підприємстві, в установі, організації, фермерському господарстві, сільськогосподарському виробничому кооперативі незалежно від підпорядкування та форми власності й у фізичних осіб-підприємців, у яких вони працювали на час призову. Таким працівникам здійснюється виплата грошового забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (ч. 3 ст. 119 Кодексу законів про працю України, ч. 2 ст. 39 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»);

– самозайняті особи (фізичні особи-підприємці, особи, які провадять незалежну професійну діяльність), які мали або не мали найманих працівників, на весь період їх військової служби звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з податку на доходи фізичних осіб, а також звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з єдиного податку (п. 25 Перехідних положень Податкового кодексу України).

Отже, законодавство України передбачає пільги у сфері трудових правовідносин для громадян, які є учасниками антитерористичної операції. Рівень цих пільг, переваг та привілеїв на сьогодні визначений з урахуванням реальних обставин та соціально-економічних можливостей роботодавців і держави.

Пузирьов Михайло Сергійович,
кандидат юридичних наук,
головний науковий співробітник науково-дослідного центру
з питань діяльності органів та установ ДКВС України
Академії Державної пенітенціарної служби

УДОСКОНАЛЕННЯ ОКРЕМИХ ЗАСАД ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРОГРЕСИВНОЇ СИСТЕМИ З УРАХУВАННЯМ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК У НОРВЕГІЇ

В умовах реформування кримінально-виконавчої системи України під егідою Міністерства юстиції набувають актуальності порівняльні дослідження у сфері кримінально-виконавчого права. Це цілком закономірно й науково обґрунтовано, адже в умовах розбудови в Україні правової держави реформування того чи іншого інституту механізму держави має спиратися не лише на позитивні вітчизняні здобутки, а й, використовуючи порівняльно-правовий (компаративний) підхід, на позитивний зарубіжний досвід у визначеній сфері правовідносин. Такі дослідження відзначаються як теоретичною цінністю, так і прикладним значенням.

Зокрема, теоретична цінність дослідження зарубіжного досвіду виконання покарань полягає у збагаченні вітчизняної науки кримінально-виконавчого права новими поняттями, фактами, закономірностями функціонування кримінально-виконавчих (пенітенціарних) систем країн світу. Більше того, порівняльний аналіз кримінально-виконавчого законодавства зарубіжних країн і практики його застосування – внесок у розвиток теорії порівняльного правознавства. Зіставлення позитивного і негативного пенітенціарного досвіду зарубіжних країн із відповідною вітчизняною сферою робить висновки будь-якого фундаментального дослідження з кримінально-виконавчого права більш обґрунтованими. Такий підхід закладає основу нового наукового напрямку, в межах якого можна визначити шляхи удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України та зарубіжних країн, підвищення ролі інституту покарання в боротьбі зі злочинністю.

Прикладне значення порівняльних досліджень у сфері кримінально-виконавчого права полягає у співставленні різних юридико-технічних підходів щодо врегулювання однорідної сфери правовідносин, пошуку оптимальних законодавчих рішень регламентації порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань, оцінці на предмет переваг та недоліків вітчизняного кримінально-виконавчого законодавства.

Зазначимо, що одним із найбільш ефективних механізмів досягнення мети покарання та кримінально-виконавчого законодавства є прогресивна система виконання покарань. Найбільш повно вона виявляється при виконанні такого покарання, як позбавлення волі на певний строк. Адже при виконанні цього виду покарання до засуджених застосовуються всі три

елементи такої системи: зміна умов тримання засуджених; заміна невідбутої частини покарання більш м'яким; умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

Проведені нами порівняльно-правові дослідження засвідчили, що в зарубіжних країнах по-різному підходять до визначення елементів прогресивної системи виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Проте законодавці зарубіжних країн, так само, як і вітчизняний, єдині у визначенні мети застосування такої системи, а саме: виправлення і ресоціалізація засуджених, а також запобігання вчиненню ними нових злочинів.

Зокрема, проведений аналіз кримінально-виконавчого законодавства Норвегії надав можливість виявити схожий до зміни умов тримання інститут – це відбування покарання за межами тюрми. Так, відповідно до ч. 1 ст. 16 Закону Норвегії «Про виконання покарань», після відбуття половини строку покарання адміністрацією тюрми може бути прийнято рішення про відбування засудженим решти строку покарання за межами тюрми на особливих умовах, якщо це сприяє досягненню позитивних змін та запобіганню новим злочинам. Рішення про переведення може бути прийнято лише в тому випадку, якщо це не суперечить меті покарання або вимогам безпеки.

Частиною 2 вказаної статті передбачено, що умовою відбування покарання за межами тюрми є наявність у засудженого постійного місця проживання, а також роботи, навчання або іншої форми зайнятості. Крім того, засудженому забороняється вживати спиртні напої, наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги чи інші одурманюючі засоби [1, с. 5–6].

При цьому, згідно зі ст. 3-8 Правил «Про виконання покарань», на засудженого, щодо якого застосовано інститут відбування покарання за межами тюрми, може бути покладено обов'язок один раз на тиждень з'являтися до Виправної служби або іншого державного чи муніципального органу, до певної особи або до громадської організації, визначених Виправною службою [2, с. 4].

Виходячи з аналізу норвезького законодавства у сфері виконання покарань, констатуємо, що застосування до засуджених інституту відбування покарання за межами тюрми належить до умовних, що є однією з відмітних ознак прогресивної системи виконання покарання у виді позбавлення волі.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 16 Закону Норвегії «Про виконання покарань», Виправна служба має поставити особливі умови, якщо це необхідно для забезпечення безпеки при відбуванні покарання за межами тюрми. Зокрема, ця Служба може зобов'язати засудженого:

- пройти курс лікування від алкогольної або наркотичної залежності;
- брати участь у програмах реабілітації;
- виконувати вказівки щодо місця перебування;
- утримуватися від контактів із визначеними особами.

Виправна служба може скасувати поставлені умови, змінити їх або поставити нові, якщо це видається необхідним для забезпечення безпеки при відбуванні покарання (ч. 4 ст. 16).

У свою чергу, зміст ч. 5 ст. 16 Закону Норвегії «Про виконання покарань» дає підстави констатувати, що аналізований режим поліпшених умов відбування покарання у виді позбавлення волі не є остаточним. Зокрема, у випадку порушення установлених умов або якщо видається ймовірним, що засуджений вчинив або вчинить злочин, або буде ухилятися від відбування покарання, застосовуються положення про переведення назад до тюрми, передбачені ч. 4, 5 ст. 14 цього Закону [1, с. 6].

Співставлення наведених норм норвезького законодавства в частині регламентації інституту відбування покарання за межами тюрми з положеннями кримінально-виконавчого законодавства України дає підстави зробити такі порівняльно-правові узагальнення:

1) в Україні, на відміну від Норвегії, інститут відбування покарання за межами виправної колонії застосовується не до усіх засуджених до позбавлення волі, а лише до тих, які відбувають покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання та дільницях соціальної реабілітації. Такі засуджені, на підставі абз. 7 ч. 2 ст. 99 КВК України, «після відбуття шести місяців покарання в дільниці в разі відсутності порушень режиму відбування покарання, наявності житлових умов з дозволу адміністрації колонії можуть проживати в межах населеного пункту, де розташована колонія, із своїми сім'ями, придбавати відповідно до чинного законодавства жилий будинок і заводити особисте господарство» [3];

2) для застосування такого переведення норвезьке законодавство встановлює формальну підставу у виді відбуття половини строку покарання, українське – відбуття шести місяців покарання;

3) КВК України, на відміну від ч. 5 ст. 16 Закону Норвегії «Про виконання покарань», не містить вказівки щодо повернення засуджених, які порушують режим поліпшеного відбування покарання, назад до гуртожитку виправної колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання (дільниці соціальної реабілітації).

Вважаємо, що за першими двома пунктами уніфікувати українське кримінально-виконавче законодавство до норвезького нема потреби, адже в Україні склалася стала практика застосування елементів прогресивної системи виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Тому ми вважаємо за недоцільне її порушувати, механічно й без належного обґрунтування наслідуючи норми зарубіжного кримінально-виконавчого законодавства. Якщо ж допустити імплементацію наведених вище норм Закону Норвегії «Про виконання покарань» до КВК України, вийшло би, що засуджені до позбавлення волі могли б переводитися за межі установи, наприклад, після відбуття половини строку покарання в дільниці ресоціалізації виправної колонії середнього рівня безпеки. Проте вітчизняна прогресивна система оптимально (якщо не брати до уваги окремі виключення, на усунення яких були спрямовані наші попередні дослідження [4, с. 188–189, 198–199]) враховує такий принцип, як східчастість (ступінчастість) у застосуванні стимулюючих норм. Тому цілком логічно, що спочатку засуджені, які стають на шлях виправлення, переводяться у колоніях мінімального і середнього

рівня безпеки з дільниці ресоціалізації до дільниці соціальної реабілітації після фактичного відбуття строків, визначених ч. 1 ст. 101 КВК України, а вже потім, на підставі абз. 7 ч. 2 ст. 99 КВК України, після відбуття шести місяців покарання в цій дільниці, за наявності визначених законом підстав, можуть проживати за її межами.

Водночас, за третім пунктом наведеного вище порівняльно-правового узагальнення, з метою запобігання правопорушенням з боку засуджених, вважаємо за доцільне закріпити на рівні КВК України положення про скасування поліпшених умов відбування покарання (абз. 7 ч. 2 ст. 99 КВК України) щодо засуджених, які тримаються у дільницях соціальної реабілітації, а також відбувають покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання (до яких такі умови можуть застосовуватися на підставі ч. 3 ст. 138 КВК України).

Подібну норму можна сформулювати в такій редакції, виклавши її самостійною частиною 3, якою доповнити ст. 99 КВК України:

«Стосовно особи, яка відбуває покарання в порядку, визначеному абзацом сьомим частини другої цієї статті і яка систематично порушує громадський порядок чи встановлені правила проживання, адміністрація виправної колонії приймає рішення про повернення засудженого до дільниці соціальної реабілітації».

Щодо засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання і яким на підставі абз. 7 ч. 2 ст. 99 КВК України надано дозвіл на проживання за межами установи, скасування таких умов означатиме повернення їх до гуртожитку колонії.

Список використаних джерел:

1. Act relating to the execution of sentences etc. (The Execution of Sentences Act). 19 p. URL: <http://img3.custompublish.com/getfile.php/2018208.823.ytdxsvbtbe/Straffegjenno mføringsloven+engelsk.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no> (дата звернення: 10.06.2017).

2. Regulations to the Execution of Sentences Act. 20 p. URL: <http://img3.custompublish.com/getfile.php/2018212.823.rctutbaqcu/Forskrift+til+straffegjennomføringsloven+engelsk.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no> (дата звернення: 10.06.2017).

3. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 лип. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21.

4. Пузирьов М. С. Реалізація виправними колоніями принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк: монографія; за наук. ред. докт. юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. Київ: ВД «Дакор», 2014. 300 с.

Рибкало Микола Миколайович,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного права Академії Державної пенітенціарної служби

СУТНІСНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ОСІБ РЯДОВОГО ТА НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Заходи щодо підвищення ефективності діяльності персоналу органів та установ виконання покарань, як зазначено в Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, передбачають створення ефективної системи добору та підготовки кваліфікованого персоналу кримінально-виконавчої служби, запровадження спеціалізованої системи освіти, яка б охоплювала всі види навчання: від початкової професійної підготовки до повної вищої освіти та подальшої післядипломної освіти, а також забезпечення безперервної освіти, спрямованої на задоволення потреб органів та установ кримінально-виконавчої служби, перепідготовки і підвищення кваліфікації персоналу [1]. Виходячи з цього, професійне навчання пенітенціарного персоналу є складовою системи освіти і підготовки кадрів для всіх діючих суб'єктів (органів, підприємств, установ, закладів) кримінально-виконавчої служби. Воно забезпечує формування професійних знань, умінь, навичок, розвиток морально-етичних якостей, необхідних для виконання службових обов'язків. Професійне навчання включає підготовку в навчальних закладах; первинну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації, стажування, службову підготовку [2].

Навчальний процес у навчальних закладах кримінально-виконавчої служби України – це комплекс узгоджених за змістом та спрямуванням організаційно-правових і навчально-виховних заходів з підготовки фахівців певного рівня вищої освіти (бакалавр, магістр). Навчання курсантів та слухачів охоплює:

– світоглядно-гуманістичну підготовку, спрямовану на вивчення гуманітарних предметів;

– правову підготовку в обсязі різних галузей права, але з акцентом на кримінальному, кримінально-виконавчому та міжнародному пенітенціарному праві;

– психолого-педагогічну підготовку, спрямовану на вивчення пенітенціарної психології та педагогіки і методичних основ виховної роботи;

– пенітенціарну спеціальну підготовку, що передбачає оволодіння тактикою і методикою виконання службових обов'язків пенітенціарного персоналу, основами безпеки життєдіяльності в пенітенціарних установах;

– фізичну підготовку, спрямовану на оволодіння основами фізичного виховання та спеціальну фізичну підготовку тощо.

Первинна підготовка – це здобуття професійно-спеціальної освіти особами, які вперше прийняті до кримінально-виконавчої служби на посади рядового і молодшого начальницького складу. Вона проводиться послідовно і, як правило, в два етапи: навчання за місцем служби та навчання в училищах професійної підготовки.

Перепідготовка персоналу здійснюється з метою одержання нової спеціальності або в разі переміщення на іншу посаду, робота на якій потребує нових знань, умінь і навичок. Вона проводиться за місцем служби персоналу або під час навчання в начальних закладах кримінально-виконавчої служби та інших міністерств на договірній основі.

Підвищення кваліфікації працівників здійснюється з метою послідовного вдосконалення професійної майстерності, вивчення новітніх досягнень науки і техніки, що застосовуються в роботі із засудженими, використання позитивного досвіду в службовій діяльності і спрямовується на вдосконалення правової, фінансово-економічної, соціально-гуманітарної, управлінської та іншої підготовки. Управління процесом підвищення кваліфікації передбачає вирішення таких завдань: по-перше, приведення стандарту освіти до вимог міжнародної практики навчання пенітенціарного персоналу; впровадження в навчання сучасних досягнень юридичної науки та державного менеджменту; підвищення рівня педагогічної підготовки персоналу кримінально-виконавчої служби; впровадження в навчальний процес новітніх педагогічних технологій; зміцнення навчально-матеріальної бази навчальних закладів.

Стажування – це вид підвищення кваліфікації, який дає змогу персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України набути нових знань, практичних навичок і умінь, необхідних для успішного виконання функціональних обов'язків на займаній або на новій посаді. Стажування включає визначення порядку й правил стажування, складання індивідуального плану і звіту про його проходження, забезпечення належних умов навчання та контролю за його перебігом.

Самостійне навчання – один із основних видів підвищення кваліфікації, що сприяє безперервному, систематичному поповненню і поглибленню знань, умінь і навичок, набутих працівниками в навчальних закладах, за місцем роботи під час проходження первинної підготовки, підвищення кваліфікації, перепідготовки, стажування, навчання з професійної підготовки, в аспірантурі, ад'юнктурі, докторантурі.

Перевірка стану професійної підготовки особового складу полягає у з'ясуванні рівня кваліфікації особового складу Державної кримінально-виконавчої служби України, яку отримано під час первинної підготовки, на курсах підвищення кваліфікації і перепідготовки, проходження стажування, на заняттях зі службової підготовки, самостійного навчання. Вона спрямована на отримання об'єктивної інформації про якість засвоєння навчального матеріалу та застосованих методик проведення занять, стану управління навчальним процесом, а також використовується з метою

корекції самостійної роботи і реалізується у формі поточного та підсумкового контролю. Перевірка професійної підготовки здійснюється під час інспектування і контрольних перевірок, підсумкових перевірок службової підготовки а цільових перевірок [3].

Упровадження в процес підготовки та підвищення професійного рівня персоналу міжнародних освітніх та пенітенціарних стандартів засвідчує потребу в удосконаленні механізму управління системою підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Цей процес, на наш погляд, потребує здійснення таких заходів:

– по-перше, оновлення стандартів освіти для персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України;

– по-друге, оптимізації структури та змісту навчання, впровадження в цей процес інноваційних методик;

– по-третє, організації належного правового, інформаційного, матеріально-технічного та фінансового забезпечення системи професійної підготовки;

– по-четверте, організації міжнародного співробітництва з вивчення досвіду професійної підготовки пенітенціарного персоналу.

Отже, підготовка висококваліфікованого персоналу відіграє ключову роль у забезпеченні належного рівня службової діяльності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України та сприяє його професіоналізації.

Список використаних джерел:

1. Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: Указ Президента України від 8 листопада 2012 р. № 631/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 87. С.3531.

2. Про затвердження Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Мін'юсту від 08 вересня.2015 р. № 1675/5. *Офіційний вісник України*. 2015. № 76. С. 2546.

3. Закон України про Державну кримінально-виконавчу службу України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. С. 409.

Самофалов Леонід Прохорович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і
права, конституційного права

Академії Державної пенітенціарної служби

Самофалов Олександр Леонідович

кандидат юридичних наук

начальник Коледжу Академії Державної
пенітенціарної служби

ПРАВОВА ТА СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА – МЕТА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Проголошення у 1991 році незалежності і створення української держави було першим і головним кроком до формування громадянського суспільства і правової держави. Крім того, український народ у кінці 80-х-на початку 90-х років ХХ століття продемонстрував високу політичну зрілість і прагнення до демократичних перетворень. На момент виходу з СРСР Україна, порівняно з іншими радянськими республіками, мала достатньо високий економічний потенціал, що могло закласти матеріальну основу громадянського суспільства. Але політична і державна еліта не змогли організувати суспільство на якісні перетворення. Усіх цікавили державні посади і розподіл народної власності.

Правова держава передбачає взаємну обумовлюючу і взаємодоповнюючу єдність панування права і правової форми організації політичної влади.

З поняттям правової держави і права взагалі пов'язана їх справедливість. Справедливо те, що відповідає праву, і діяти по справедливості – це значить діяти по праву, у відповідності з його всезагальним масштабом і рівною для всіх мірою свободи. Справедливість – це не що інше, як соціальна справедливість у відповідних сферах і відносинах соціального життя, а не якась особлива не правова справедливість. Справедливість може вступити в протиріччя лише з тим, що порушує право, але не з правовим законом, не з всезагальним принципом правової рівності, який є її принципом.

З проблемою справедливості в правовій державі тісно пов'язана повнота і гарантованість прав і свобод людини і громадянина, що стало показником демократії і законності як в конкретній країні, так і в сфері дії міжнародного права.

Аналізуючи лише окремі положення Конституції України і сучасний стан державно-правової діяльності, можна дійти висновку, що ці норми фактично не працюють. Так, у ст. 3 вказується, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються найвищою соціальною цінністю». Але соціально-правова практика свідчить, що у цьому

напрямі існує ряд невирішених проблем, наприклад, захист інтересів потерпілого у кримінальному судочинстві, неоднозначність підходів до обрання заходів запобіжного впливу, бюрократизм і тяганина в різних державних органах під час реалізації суб'єктивних прав громадян тощо.

Не відповідає дійсності і положення ст. 8 Конституції України про те, що її норми є нормами прямої дії. Фактично відсутні приклади, коли б дана норма була застосована.

Правова держава – це одночасно і соціальна держава. Але коли в Законі України «Про державний бюджет на 2016 рік» призупиняються або скасовуються нормативні акти соціального спрямування, то втрачається право стверджувати, що Україна – соціальна держава, тим більше встановлення податку на пенсії громадян взагалі не може бути виправдане. Неадекватним є податок на дивіденди по депозитах у банках. Встановлення єдиного розміру податку для тих громадян, які за рік мають 5-10 тис. грн. доходу, накопичуючи на лікування чи сплату за комунальні послуги, і тим, хто отримує декілька мільйонів, та ще й додатково за вкладками у зарубіжних банках.

Останніми роками з'явилась тенденція у держави, спрямована на порушення ч. 3 ст. 22 Конституції, де сказано: «При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод». Прикладів таких порушень можна навести багато. А ст.ст. 48, 49 (право на достатній життєвий рівень, право на охорону здоров'я) взагалі сьогодні не можуть сприйматись як такі, що гарантуються державою.

У зв'язку з викладеним варто згадати слова Франкліна Делано Рузвельта: «Ті речі, яких наш народ насамперед чекав від своєї політичної та економічної системи, досить прості. Це рівні можливості для молоді й для інших. Робота для тих, хто може працювати. Безпека для тих, хто її потребує. Скасування особливих привілеїв для небагатьох. Захист громадянських свобод для всіх. Користування плодами наукового прогресу при ширшому й постійно зростаючому рівні життя. Це найпростіші й найголовніші речі, про які ніколи не слід забувати в метушні й неймовірній складності нашого сучасного світу. Постійна внутрішня міць нашої економічної й політичної системи залежить від того, якою мірою вона виправдає ці сподівання». [1, с. 97]

Сучасні вчені, осмислюючи проблему створення правової держави. висунули ряд її принципів. У цьому напрямі працювали В. Кудрявцев, В. Копейчиков, В. Котюк, П. Рабінович та інші. Кожна з точок зору вчених має право на існування, і вони доповнюють одна одну, поглиблюють, розкривають суттєві сторони і ознаки правової держави.

Львівський професор М. Кельман, фахівець у галузі теорії держави і права, проаналізувавши різні підходи до принципів правової держави, дійшов висновку, що серед ознак можна виділити такі, на основі яких можуть

виникати інші, але тільки в разі впровадження і виконання перших. Критерії за значимістю (важливістю) такі: основні (базові) і другорядні (надбудовані).

До основних критеріїв М. Кельман відносить такі:

- забезпечення, охорона і захист основних прав людини;
- панування закону і права в суспільстві;
- розподіл влади;
- вагоме становище контролюючих та правоохоронних органів;
- високий рівень правової культури [2. с. 187].

У разі втілення зазначених ознак інші будуть виконуватись за рахунок вже встановленого механізму, звичайно, за умови його ефективності. Розглядаючи систему ознак правової держави, можна констатувати, що всі вони взаємопов'язані і окремо не можуть бути впроваджені одна без одної.

Беручи до уваги викладене, бачимо, що сутність правової держави зазначається в тому, що законодавчі, виконавчі і судові органи тісно пов'язані з законом; законодавець діє переважно на основі передбачення, так що будь-яке свавілля виключається. Народна воля виявляється шляхом парламентської демократії і знаходить втілення у формі загальнодоступних законів; органи, які покликані виконувати закони, повинні суворо їх дотримуватись.

Висновки:

- Громадянське суспільство – це соціально-економічна й особиста, приватна сфера життєдіяльності людей та реально існуючих відносин між ними і державою.
- В Україні закладені вагомні основи становлення і розвитку громадянського суспільства, але процес стримується через певні об'єктивні й суб'єктивні фактори.
- Правова держава покликана обслуговувати суспільство, відобразити його інтереси і бути інструментом втілення їх у життя.
- Формування правової держави передбачає утвердження панування закону в усіх сферах громадського життя, верховенство його серед інших нормативних актів. У правовій державі всі її органи підпорядковані закону.
- У правовій державі закони покликані забезпечити права і свободи людини, встановити єдність взаємних прав і взаємної відповідальності держави і особи.

Список використаних джерел:

1. Рузвельт Ф. Д. Чотири свободи. *Невичерпність демократії. Видатні діячі минулого, сучасності, демократичне суспільство і права людини*. Київ, 1994. 97 с.
2. Кельман М. С. Теорія держави: навчальний посібник. Тернопіль, 1997. 330 с.

Санига Марія Ярославівна,
слухач магістратури Академії
Державної пенітенціарної служби
старший лейтенант внутрішньої служби

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ У ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ

Становлення України як незалежної, демократичної, правової держави передбачає процес здійснення певних заходів, які повинні покращити життя громадян. Проблема корупції на сьогоднішній день є негативним явищем, яке несе загрозу не тільки економіці, а й безпеці та цілісності держави в цілому.

Не винятком є і Державна кримінально-виконавча служба, в якій питання боротьби з корупцією стоїть чи не на останньому місці. Зростання рівня корупції в Державній кримінально-виконавчій службі України потребує ефективної протидії, що передбачає застосування креативного підходу до розв'язання цієї проблеми [1, с. 233].

Проблемами запобігання корупції в кримінально-виконавчій службі займалися такі вчені, як: Лисенко В. О., Боднарчук О. Г., Ткаченко О. Г., Закірова І. Ф., Андрушко П. П., Джу́жа О. М., Глушкова В. О., Закалюк А. П., Колб О. Г., Мельник М. І., Хавронюк М. І., Забрoда Д. Г та ін. Проте слід зазначити, що попри численні наробки вчених, все ж таки потрібен більш чіткий та дієвий механізм протидії корупції в пенітенціарній системі, який би викоринив цю проблему.

Метою даного дослідження є визначення шляхів запобігання корупції в установах виконання покарань (далі – УВП) та слідчих ізоляторах (далі – СІЗО).

На сьогодні в українському законодавстві передбачено, що служба в Державній кримінально-виконавчій службі України є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян країни, які здійснюють професійну діяльність з реалізації прав, обов'язків і функцій пенітенціарних органів, що входять у систему правоохоронних органів України [2]. Саме у законодавстві про проходження служби в Державній кримінально-виконавчій службі міститься ряд механізмів протидії корупції. Але, на нашу думку, він ще не достатньо розроблений для реального подолання цього негативного явища в даній сфері. Схожою є думка Беліка В. О.: «Незважаючи на прийняття низки законодавчих та підзаконних актів з питань протидії корупції, проведення різних за предметом наукового пошуку досліджень із зазначених питань, єдиного погляду на сутність та структуру адміністративно-правового механізму протидії корупції так і не вироблено» [3, с. 189].

Не новим є те, що корупція, являючи собою негативне явище, все-таки дедалі більше прогресує. З цього приводу вдало зазначив Лисенко О. В.: «Серед актуальних проблем протидії корупції в Україні слід назвати: сучасне

набуття корупцією рис, що загрожують національним інтересам держави та суспільства; розробка та ефективне впровадження у діяльність органів держави та місцевого самоврядування антикорупційних заходів; удосконалення правового регулювання протидії корупції, як різновиду соціального регулювання, що виражається у цілеспрямованому впливі держави в особі її уповноважених органів і посадових осіб на правовідносини та поведінку громадян, шляхом видання, реалізації та забезпечення виконання нормативно-правових актів, спрямованих на протидію корупції [4, с. 413]; розробка механізму взаємодії між суб'єктами протидії корупції повинна ґрунтуватися на наявності спільного інтересу протидії корупції та розуміння суті взаємодії і довіри між собою [5, с. 66]; удосконалення заходів протидії, зазначених у ЗУ «Про запобігання корупції»; ефективний підбір кадрів на службу в пенітенціарну систему; підготовка висококваліфікованих фахівців у даній сфері; перегляд та систематизація нормативно-правових актів, які суперечать чинному законодавству та єдиній науково обґрунтованій концепції протидії корупції [4, с. 414].

Для того щоб протидіяти корупції в УВП та СІЗО, потрібен чіткий механізм дій, а саме: покращити умови праці осіб рядового та начальницького складу; збільшити оплату праці; збільшити та реалізувати відповідальність за корупційні правопорушення.

На нашу думку, вищезазначені заходи можуть припинити прояв корупції в пенітенціарних установах. Це можна пояснити тим, що покращення умов праці, підвищення заробітної плати є однією з причин проявів корупції, тому щоб припинити це негативне явище, потрібно покращити соціальний стан в першу чергу працівників Державної кримінально-виконавчої служби. А збільшення відповідальності буде таким собі «насторожуючим» заходом, оскільки особа усвідомлюватиме, що на неї чекає після вчинення корупційного правопорушення, тому буде замислюватись над наслідками.

Звичайно, впровадження цього механізму не буде безпроблемним, оскільки на кожному етапі змін до чогось кращого виникають певні перешкоди, проблеми. Є багато норм в антикорупційному законодавстві, які, власне, породжують корупцію, тому необхідне вдосконалення відповідного законодавства, яке чітко визначатиме положення, які вказуватимуть на ту чи іншу дію особи як на корупційне правопорушення.

Лисенко В. О. зазначає: «Корумпованість співробітників Державної кримінально-виконавчої служби України є гострою проблемою сучасного українського суспільства, так як вона паралізує довіру народу до органів і установ виконання покарань і до держави в цілому. Ефективна протидія цьому негативному явищу потребує системного підходу з боку керівництва служби, чітко визначених пріоритетів та належного забезпечення. Ігнорування хоча б однієї з цих складових суттєво знижує ефективність антикорупційної діяльності в органах і установах виконання покарання [4, с. 415].

Ми вважаємо, що корупція як негативне та суспільно небезпечне явище тягне за собою величезні фінансові збитки для держави. Тому для вирішення цієї проблеми потрібно розробити чіткий механізм, який повинен запобігти прояву цього негативного явища.

Одним із основних напрямків протидії корупції є запобіжні заходи, але в Україні на відміну від інших держав їх, на жаль, немає. Запобігти корупції в УВП та СІЗО досить складно, адже це залежить від багатьох факторів, зокрема від суб'єктів корупційних відносин та від самої деформації працівника.

Таким чином, виходячи з вищевикладеного, можна з упевненістю сказати, що корупція в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах несе величезну загрозу для нашої держави, тому необхідна розробка чіткого механізму запобігання, оскільки, як вважається, краще не допустити правопорушення, ніж пізніше боротись з його наслідками. Тому запропонований нами механізм, на нашу думку, буде дієвим у тому плані, щоб запобігти цьому негативному явищу в кримінально-виконавчій системі.

Список використаних джерел:

1. Боднарчук О. Г. Теоретичні основи та адміністративно-правові механізми протидії корупції в Державній кримінально-виконавчій службі України: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 462 с.

2. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Урядовий кур'єр*. 2005. 20 лип.(№ 132).

3. Белік В. О. Поняття та структура механізму адміністративно-правової протидії корупції прокуратурою України. В. О. Белік. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 188–92.

4. Лисенко В. О. Окремі питання протидії корупції в органах і установах виконання покарань В. О. Лисенко. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 412–417. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2013_2_58 (дата звернення: 23.05.2017).

5. Заброда Д. Г., Завгородній В. А. Адміністративно-правове регулювання взаємодії органів внутрішніх справ та громадських організацій у протидії корупції: монографія. Дніпропетровськ, 2011.

Синявський Сергій Михайлович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби
Єсипенко Олександр Григорович,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби
Віговський Віталій Леонідович,
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби

ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ З МЕТОЮ ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ ЗЛОЧИНУ, ЩО ВЧИНЕНИЙ НА ТЕРИТОРІЇ АБО В ПРИМІЩЕННЯХ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Практика показує, що для підтримання і зміцнення правопорядку в місцях позбавлення волі, у випадках вчинення засудженими злочинів велике значення мають не лише кінцеві результати розслідування, але й пов'язані з їх досягненням результати окремих слідчих дій, які забезпечують своєчасність та обґрунтованість відкриття кримінального провадження, швидке встановлення особи, яка вчинила злочин, вжиття необхідних заходів для її ізоляції від інших засуджених, негайність виявлення та усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину.

Статистика свідчить, що протягом 2015 року слідчими та прокурорами відкрито 465 кримінальних проваджень за фактами вчинення злочинів засудженими та особами, взятими під варту, з яких 134 провадження перебувало у стадії досудового розслідування, 100 – на стадії судового провадження, за 186 провадженнями судами ухвалено обвинувальні вирoki та 44 закрито на підставі статті 284 КПК України.

Наказ Міністерства юстиції України від 08.02.2017 р. № 313/5 затвердив Інструкцію з організації діяльності слідчих підрозділів органу Державної кримінально-виконавчої служби України.

Один із напрямів діяльності передбачає участь слідчих у захисті особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, в охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження шляхом проведення всебічного, повного та неупередженого досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на території або в приміщеннях Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України).

Безпосередньою роботою з попередження, виявлення та розслідування злочинів покладено на начальника міжрегіонального управління та слідчі підрозділи. Керівнику міжрегіонального управління надається право за погодженням з керівником слідчого підрозділу включати слідчих до складу слідчо-оперативної групи для виїзду на місце події за заявою або

повідомленням про кримінальне правопорушення та створювати слідчо-оперативні групи для виявлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Крім повноважень, визначених кримінальним процесуальним законодавством, начальник слідчого підрозділу зобов'язаний вести облік результатів оглядів місць подій та застосування при цьому науково-технічних засобів, уживати заходів щодо підвищення ефективності цієї роботи. У разі виявлення недоліків під час проведення вказаної слідчої дії організувати її повторне проведення.

Розглянемо одну із найважливіших слідчих дій – огляд місця події з метою виявлення слідів злочину, що вчинений та території або в приміщеннях Державної кримінально-виконавчої служби України.

На особливості проведення вказаних видів слідчого огляду в УВП впливають наступні обставини:

- місце огляду становить частину території УВП, тому його охорона і збереження до початку проведення огляду є обов'язком адміністрації УВП;

- злочини в УВП вчиняють засуджені, тобто особи, які мають досвід протидії розслідуванню, зокрема шляхом знищення слідів, предметів, документів тощо, тому адміністрація УВП зобов'язана ізолювати засуджених від місця огляду;

- характер і режим діяльності УВП обмежує залучення понятих з-поміж засуджених;

- існують труднощі щодо збереження в таємниці результатів слідчого огляду внаслідок присутності значної кількості засуджених на порівняно невеликій території, постійного обміну інформацією серед засуджених тощо;

- існує вірогідність випадкового або навмисного залишення на місці події окремих предметів, певних слідів тощо; тому важливо проводити слідчий огляд з критичною оцінкою стану і якостей речових об'єктів;

- розслідуванням злочину, вчиненого в УВП, орган досудового розслідування займається у тісній взаємодії з оперативними співробітниками даної установи, що дає можливість під час слідчого огляду отримувати і використовувати оперативно-розшукові дані та здійснювати необхідні оперативно-режимні заходи.

Підготовка і проведення огляду в умовах ВК повинні здійснюватися з урахуванням відповідних криміналістичних рекомендацій загально-тактичного характеру. До них належать рекомендації, які стосуються діяльності, що передуює виїзду на місце події (уточнення характеру події і вжиття заходів зі збереження на місці події слідів злочину, визначення складу учасників майбутнього огляду, приведення в готовність науково-технічних засобів), і рекомендації з приводу роботи безпосередньо на місці події. Останні, у свою чергу, конкретизуються з урахуванням основних етапів виконуваної роботи – підготовчого, робочого і заключного. Наприклад, відомо, що на підготовчому етапі після прибуття на місце події перевіряється його охорона; опитуються особи, поінформовані про подію;

визначаються межі й послідовність огляду; інструктуються учасники огляду тощо. На робочому етапі спочатку провадиться фотографування й огляд об'єктів без зміни їх положення на місці події, а в подальшому здійснюється детальний огляд кожного об'єкта, який становить інтерес для розслідування (зі зміною його положення), проводяться вимірювання тощо. На заключному етапі перевіряється, чи вся намічена під час огляду робота виконана, складаються протокол огляду та необхідні плани (схеми), вилучаються і відповідним чином упаковуються об'єкти, які мають доказове значення у справі.

Під час огляду місця події в умовах ВК виконання лише деяких із наведених загально-тактичних рекомендацій має свою специфіку. Так, має певні особливості підбір учасників огляду. До їх складу в більшості випадків бажано включати представників адміністрації, а часом і засуджених, які своїми поясненнями на місці події можуть надати допомогу особі, яка здійснює огляд, у визначенні відношення до розслідуваної події тих чи інших слідів (предметів), так само як і змін обстановки на місці, що відбулися в результаті події.

Конкретне коло таких осіб може бути досить широким, що зовсім не означає необхідності залучення всіх їх до участі в огляді. Кращим є залучення для участі в огляді осіб, які були очевидцями злочину, зазвичай потерпілих або свідків, якщо немає підстав сумніватися в їх бажанні дати на місці об'єктивні і повні пояснення. Участь в огляді місця події підозрюваних (обвинувачених) із числа засуджених, особливо якщо огляд проводиться як одна з першочергових слідчих дій, небажана через їх зацікавленість у результатах розслідування, що ускладнюється також обмеженістю на початковому етапі його проведення даних, що дозволяють оцінити об'єктивність пояснень цих осіб.

Якщо на момент огляду очевидці злочину не встановлені, то до участі в його проведенні можуть залучатися представники адміністрації чи засуджені з числа осіб, які добре знають, що являло собою місце до вчинення на ньому протиправних дій (начальники відділень, чергові контролери, майстри виробництва, днювальні тощо.). Зіставлення їхніх пояснень з обстановкою, що склалася на місці події до початку огляду, дозволяє орієнтуватися в імовірних змінах, що відбулися на місці в результаті дій по вчиненню злочину. Залучення до участі в огляді великої кількості обізнаних про подію (місце, де воно відбулося) осіб ускладнює проведення огляду та збільшує ризик можливого знищення (псування) наявних на місці слідів злочину. Тому, як правило, доцільно обмежувати кількість таких учасників, що не виключає можливості їх попереднього опитування, яке безпосередньо передує початку огляду місця події.

Не можна забувати, що проведення в присутності засуджених огляду місця події об'єктивно сприяє небажаному засвоєнню цими особами криміналістичних методів розкриття злочинів. З цих же міркувань у разі використання засуджених для охорони місця події (перекриття шляхів

підходу до нього) їх розміщення повинно виключати (обмежувати) можливість спостереження за діями осіб, які проводять огляд. З тактичних міркувань зазвичай небажано підбирати в якості понятих осіб, які відбувають покарання у ВК. Це пов'язано зі згаданою небезпекою розголошення ними даних, встановлених розслідуванням, і можливістю подальшого необ'єктивного свідчення в суді.

Особи, які відбувають покарання у ВК, не повинні використовуватися і в якості спеціалістів. В умовах ВК для участі в огляді місця події та проведенні інших слідчих дій можуть залучатися не зацікавлені у справі співробітники цих установ.

При провадженні огляду місця події бажана участь у його проведенні співробітника оперативного апарату ВК. Необхідність участі останнього в даній слідчій дії визначається, зокрема, тим, що він здійснює, за завданнями та з відома слідчого, різну роботу з приводу організаційно-технічного забезпечення проведення огляду місця події (виклик учасників огляду з числа представників адміністрації чи засуджених, розміщення осіб, які охороняють місце події, надання в розпорядження слідчого тих чи інших науково-технічних засобів тощо). Особиста участь співробітника оперативного апарату в огляді дозволяє на підставі аналізу обстановки місця події негайно застосовувати ефективні оперативно-розшукові чи режимні заходи, що забезпечують запобігання новим правопорушенням засуджених і сприяють розкриттю вчиненого злочину.

Найбільш специфічними є деякі вимоги, що стосуються тактики огляду місця події, якщо в процесі його проведення беруть участь особи, які відбувають покарання в ВК. За цієї умови на весь період огляду за ними повинне встановлюватися спостереження, що виключає можливість навмисного знищення слідів чи викрадення окремих предметів з місця події.

У разі виявлення під час огляду об'єктів із числа предметів (речей), користування якими заборонено засудженим Правилами внутрішнього розпорядку ВК, такі предмети повинні за можливості негайно вилучатися, незалежно від їх відношення до розслідуваної події. У випадку встановлення, що ті або інші заборонені предмети не мають відношення до розслідуваної події, про їх вилучення з місця події в протоколі огляду вказувати не потрібно. Таке виявлення й вилучення оформляється у звичайному порядку за допомогою акта, що його складають представники адміністрації установи виконання покарань.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Голос України*. 2012. 19 трав. (№ 90-91).

2. Інформаційний бюлетень № 7. Стан оперативно-службової діяльності слідчих ізоляторів (установ виконання покарань) у 2015 році. Стан роботи з вилучення заборонених предметів та перекриття шляхів їх надходження. ДПтСУ. Київ, 2016. Розд. 3. 48 с.

3. Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, оголошені наказом Міністерства юстиції України від 18.03.2013 р. № 460/5, розд. 4.5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0445-13> (дата звернення: 13.06.2017).

4. Наказ Міністерства юстиції України від 08.02.2017 р. № 313/5 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності слідчих підрозділів органу Державної кримінально-виконавчої служби України».

5. Весельський В. К., Пясковський В. В., Сербін М. М. Розслідування злочинів, вчинених засудженими у місцях позбавлення волі: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2008. 196 с.

6. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.-практ. посіб. / за ред. Н. І. Клименко. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 216 с.

Скаков Айдаркан Байдекович,
профессор кафедры уголовно-правовых
дисциплин ЕНУ им. Л. Н. Гумилева,
доктор юридических наук, профессор

ПРОФИЛАКТИКА ЭКСТРЕМИСТСКИХ ВЗГЛЯДОВ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ

В современных условиях своего развития казахстанское общество, как и любой другой социум постсоветского пространства, претерпевает деформацию системы общественных взглядов и ценностей, которая обусловлена коренными изменениями, произошедшими в экономике и социальной жизни. Кроме того, на мировоззрение казахстанского общества существенно повлияло формирование капиталистических, экономических отношений, приведшее к обнищанию значительной доли населения, к социальному неравенству между богатыми и бедными и к другим негативным последствиям в условиях проводимой реформы в экономической, политической, культурной и иных сферах. Данные обстоятельства привели к возрастанию напряженности, как в межличностных, так и в межнациональных отношениях. В последнем случае она стала сопровождаться межэтническими конфликтами, поводами для которых, на первый взгляд, были бытовые, общеуголовные причины, а по сути они явились результатом разрушения сложившихся моральных устоев прежнего социалистического строя. И здесь начали проявляться взгляды экстремистской и террористической направленности отдельных групп лиц, которые стремятся дестабилизировать обстановку в государстве и таким способом пытаются добиться желаемого для них результата. Таким образом, широкому распространению экстремизма, как правило, способствуют социально-экономические кризисы, резкое падение жизненного уровня основной массы населения и другие условия. В этих условиях радикальные,

крайние меры противодействия могут стать для некоторых лиц и организаций единственной возможностью реально повлиять на социальную обстановку.

Распространение в Казахстане экстремизма (в первую очередь, исламского) и его радикальной формы обострения – терроризма, явилось одной из основных угроз национальной безопасности страны. Именно данный фактор привлек к себе повышенное внимание как общества, так и государства, в первую очередь в лице правоохранительных структур, призванных противодействовать данным противоправным деяниям. Президент Республики Казахстан Назарбаев Н. А. в своих выступлениях постоянно требует от силовых органов страны повышения эффективности борьбы с экстремистскими и террористическими проявлениями. Это особенно актуально в связи с тем, что более 500 граждан Казахстана участвуют в военных действиях в Сирии и Ираке на стороне ИГИЛ. Здесь, на наш взгляд, следует отметить, что большинство указанных лиц являются молодыми людьми, родившимися в конце 80-х или начале 90-х годов прошлого века, то есть в период распада Советского государства, резкого ухудшения экономического и социального положения граждан, когда перед людьми стоял вопрос выживания любыми способами. Кроме того, на формирование взглядов молодежи повлиял безудержный натиск культа насилия и национализма. Под этим давлением выросли уже несколько поколений казахстанцев. Молодые люди, не обладая твердыми моральными и духовными ориентирами в жизни, воспринимая искаженное представление о духовных, общечеловеческих ценностях, как правило, становятся легкой добычей адептов экстремизма.

Говоря о несовершеннолетних и молодых гражданах Казахстана, участвующих в боевых действиях в Сирии и Ираке, необходимо отметить, что повышенная общественная опасность заключается в том, что они, получив боевой опыт, могут вернуться в нашу страну и стать полевыми командирами террористических группировок и лидерами экстремистских организаций. Именно данное обстоятельство побудило законодателя рассмотреть вопрос о лишении гражданства данной категории лиц.

Следует отметить, что экстремизм в Казахстане искусственно навязывается и поддерживается организованной преступностью (в том числе транснациональной) и коррумпированной элитой. С помощью постоянного возбуждения нетерпимости, враждебности и агрессии среди граждан, социальных групп, общественных и политических движений, приверженцев разных культур, вероисповеданий и менталита, они стремятся получить финансовые выгоды и обеспечить безопасность их личной власти и благополучие их ставленников.

Для эффективного противодействия экстремизму и терроризму, а также для проведения профилактических мероприятий в обществе (в первую очередь среди молодежи) необходимо, на наш взгляд, глубоко знать

сущность этих явлений. Вместе с тем, дать общее понятие «экстремизма» сложно в связи с многообразием его проявлений.

Ожеговым С. И. и Шведовым Н. Ю. дано следующее определение данного противоправного деяния: «Экстремизм (от фр. *extremisme*, от лат. *extremus* – крайний) – приверженность крайним взглядам и, в особенности, мерам (обычно в политике)».

В международном праве впервые термин «экстремизм» получил свое закрепление в Декларации о мерах по ликвидации международного терроризма, принятой Резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 9 декабря 1994 г. № 49/60.

Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом от 15 июня 2001 г. даёт следующее определение понятия экстремизма: «Экстремизм – какое-либо деяние, направленное на насильственный захват власти или насильственное удержание власти, а также на насильственное изменение конституционного строя государства, а равно насильственное посягательство на общественную безопасность, в том числе организация в вышеуказанных целях незаконных вооруженных формирований или участие в них, и преследуемые в уголовном порядке в соответствии с национальным законодательством Сторон».

В Уголовном кодексе Республики Казахстан отсутствует понятие экстремизма. Законодатель ограничился лишь перечислением статей Кодекса, в которых признаются экстремистские преступления. Так, согласно п. 39 ст. 3 УК РК к таковым относятся «деяния, предусмотренные статьями 174, 179, 180, 181, 182, 184, 258, 259, 260, 267, 404 (частями второй и третьей) и 405 настоящего Кодекса».

Основой экстремизма является агрессивность, наполненная каким-либо идейным содержанием (смыслом).

Под экстремизм могут подпадать противоправные действия отчаявшихся, неуравновешенных людей, как правило, молодого возраста, а также партий, преследующих определенные цели и использующих их в качестве тактики своей политической борьбы.

Общеизвестно, что до 80 процентов участников группировок экстремистской направленности составляют молодые люди в возрасте от 14 до 20 лет. Это объясняется, на наш взгляд, тем, что именно в данном возрасте молодежь наиболее подвержена влиянию асоциально, негативно настроенных адептов от экстремизма. В более старшем возрасте экстремистские взгляды у них укрепляются и они уже сами становятся носителями и распространителями радикальных идей. Именно поэтому одним из важнейших направлений профилактической работы государственных органов, в том числе правоохранительных, является предупреждение экстремизма в молодёжной среде. Вместе с тем, трудность реализации превентивных мер противодействия экстремизму заключается в том, что он в большинстве случаев воспринимается гражданами как вполне допустимый инструмент политического противостояния, в отличие от его

радикальной формы обострения – терроризма, который отвергается обществом.

Наряду с государственными органами, в преодолении деструктивных идей экстремизма, в том числе религиозного, чрезвычайно важна роль семьи, педагогов, религиозных общин, общественных организаций, прежде всего молодежных, и т. д. Иными словами, жизненно важна консолидация всех здоровых сил общества для противодействия указанным преступным проявлениям. В этой связи необходимо воссоздавать систему воспитания молодежи, привития ей иммунитета к экстремизму, терроризму, национализму, религиозной нетерпимости. Следует разработать и принять государственную программу по воспитанию детей и молодежи, по организации их досуга и реализации иных мероприятий, направленных на формирование у молодого поколения граждан Казахстана здоровых, социально значимых взглядов, идей и т. д.

Здесь следует подчеркнуть особую роль семьи в формировании личности молодого поколения. Экономические неурядицы, безработица, неуверенность в завтрашнем дне, пьянство и наркомания способствуют росту количества неполных, неблагополучных семей, росту числа беспризорных детей. Разрушение семьи (более 56 процентов семей расторгают брак после одного года совместного проживания – сноски автора) подталкивает несовершеннолетних, обделенных родительским теплом и вниманием, озлобленных безразличием и равнодушием общества, пополнять ряды криминала, в том числе экстремистов.

Как показали события последних лет в Актюбинской, Актауской, Джамбульской и в других областях, реальную угрозу для национальной безопасности страны сегодня представляют проповедники нетрадиционного для мусульман Казахстана течения ислама – «салафизма»-«ваххабизма». Лидеры и идеологи салафитского (ваххабитского) течения работу среди молодежи считают одним из главных направлений своей деятельности, целью которой является дестабилизация обстановки в казахстанском обществе, разрушение институтов власти светского государства и т. д. Конечная цель противоправной деятельности этих деструктивных элементов – строительство «чистого государства» на мусульманской (ваххабитской) основе. Совершенно очевидно, что поведение адептов исламского экстремизма и их сторонников, мотивированное указанными идеями, имеет строгую ориентацию, направленную против лиц, проповедующих иную религию или являющихся, что еще более опасно, атеистами.

К разновидностям исламского экстремизма относятся шиитский экстремизм, суннитский экстремизм, салафитский (ваххабитский) экстремизм и пр. В тоже время следует отметить, что проявление и развитие конкретной формы исламского религиозного экстремизма в той или иной стране или регионе зависит от множества факторов, среди которых преобладают причины не столько исламского, сколько социально-экономического, политического, культурологического характера.

Следует отметить, что религиозные убеждения, прочно укоренившись в сознании многих поколений людей на протяжении тысячелетий, нередко находили свое проявление в таких искаженных и радикальных формах, как экстремизм и терроризм. История знает такие факты, как: инквизиция, физическое уничтожение инакомыслящих католической церковью, уничтожение гугенотов католиками (ночь «длинных ножей» во Франции), война между протестантами и католиками (это противостояние продолжается и в настоящее время в Северной Ирландии), война между католиками и мусульманами (четыре Крестовых похода), война между суннитами и шиитами в исламе, война между двуперстными и трехперстными в православной церкви (между староверами и представителями новой веры).

В конкретный исторический период развития человеческого общества формирование благоприятных условий зарождения экстремистской идеологии является предпосылкой неизбежного проявления религиозного экстремизма наряду с другими её возможными формами. Религия является идеологией, с помощью которой осуществляется, наряду с институтами государства, управление обществом. В истории конкретной религии периоды экстремистских, идеологических катаклизмов, о чем мы говорили выше, являются отдельными эпизодами в ее эволюции. В самой же религии обнаруживаются лишь зародыши или ростки экстремизма. Иначе говоря, без религиозной идеологии нет и религиозного экстремизма. На наш взгляд, разгадку причин появления религиозного экстремизма необходимо искать не только в самой религии, но и в конкретных социально-исторических условиях ее существования и функционирования.

По способам реализации религиозный экстремизм имеет различные формы, но неизменно проявляется как агрессивное поведение конкретного социального субъекта, характерной чертой которого является не критическое отношение к самому себе в сочетании с крайне критическим отношением к другим (иноверцам, инакомыслящим), то есть к тем, кто не разделяет его религиозных убеждений. Традиционная религия провозглашает терпимое отношение верующего к грешникам и иноверцам, а также самокритичность, понимание им сложности и многообразия как внешнего мира, так и внутреннего духовного мира человека, его открытость по отношению к другим людям, готовность творить добро. А религиозный экстремизм превращает верующего в «раба» деформированной веры, в чьем поведении утрачивается истинная нравственная свобода, делающая его духовной личностью.

Внешними формами проявления религиозного экстремизма выступают нелегитимные, насильственные, разрушительные, агрессивные действия носителя конкретных религиозных убеждений по отношению не только к другим, инаковерующим людям, но и к себе самому, т. е. различные способы самовредительства, вплоть до самоуничтожения. Но за готовностью экстремиста преследовать и физически уничтожать оппонентов зачастую скрывается страх этого религиозного субъекта перед враждебным внешним

миром и иноверцами. За некритичной убежденностью и самомнением, «гордыней» верующего-экстремиста таится, по сути, фактическое неверие и во всеилие Бога, и в самого себя.

Следует отметить, что наиболее уязвимой средой для проникновения идей экстремизма, в том числе и исламского, являются учащиеся школ с ещё не сформировавшейся и легко поддающейся влиянию извне психикой. Примерами могут быть факты распространения криминальной субкультуры в стенах данных учебных заведений. Среди учащихся бытовал «культ кулака»: более сильный терроризовал более слабого. Посредством угроз или применения насилия представители криминала заставляли школьников вносить взносы в «общак» для оказания помощи лицам, находящимся в местах лишения свободы (такие факты наблюдались в Джембульской, Южно-Казахстанской, Акмолинской и других областях). Кроме того, в учебных заведениях распространялись агрессивные, насильственные религиозные убеждения по отношению к лицам иной национальности и вероисповедания. В этой связи, на наш взгляд, является ошибочным предоставление права открытия школ, лицеев и других учебных заведений представителям религиозных конфессий иностранных государств. Преподаватели данных лицеев всячески поощряли учащихся, строго соблюдавших религиозные обряды, а также пропагандировавших преимущества государственного устройства стран-организаторов данных учебных заведений.

Экстремизм, в том числе исламский, среди подростков и молодежи отличается фанатичностью, беспрекословным выполнением всех приказов, правомерность которых не только не ставится под сомнение, но и не обсуждается, а также низким профессионализмом и отсутствием длительного опыта экстремистской деятельности. Группировки молодых экстремистов образуются в основном вокруг солидных общественных и иных объединений, включающих в себя более взрослый состав участников.

Главными чертами современного молодежного экстремизма являются: быстро развивающаяся организованность, тесная взаимосвязь идей и целей, сплоченность группировок, формирование в них идеологических уставов, разнообразие методов достижения поставленных целей с использованием новейших информационных технологий, социальных сетей, усиления мер конспирации.

Таким образом, вышесказанное позволяет сделать следующие выводы:

– необходимо принять Государственную программу по проведению воспитательной работы среди несовершеннолетних и молодежи, где предусмотреть мероприятия по реализации комплекса мер по профилактике экстремизма и терроризма среди молодежи, а также социальной реабилитации указанных категории лиц, оказавшихся в сфере уголовного судопроизводства;

– профилактика экстремистской и террористической деятельности должна осуществляться по выявлению, предупреждению и пресечению

экстремистской и террористической деятельности религиозных и иных общественных объединений, других организаций, а также физических лиц;

– к превентивной деятельности против экстремизма и терроризма следует привлечь институты гражданского общества, средства массовой информации, видных общественных и государственных деятелей, а также представителей основных религиозных конфессий;

– для реализации требования Конституции Республики Казахстан о развитии светского государства, каковым провозгласила себя наша страна, активно проводить атеистическую пропаганду среди населения, в первую очередь среди несовершеннолетних и молодежи.

Список использованных источников:

1. Ожегов С. И., Шведов Н. Ю. Толковый словарь русского языка, бесплатная электронная библиотека. URL: Royallib.ru (дата обращения: 10.06.2017).

2. Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом от 15 июня 2001 г.

3. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК.

4. Баглиев М. А. Политические аспекты современного исламского экстремизма (на примере Египта): автореф. дис. ... к. ист. н. DissersCat – электронная библиотека диссертаций. URL: <http://planetadisser.com/see/dis154460.html> (дата обращения: 11.06.2017).

5. Клачков П. В., Шмулевич А. Удар по террористической пирамиде. Религиозный экстремизм и противодействие ему в условиях современного мира. *Агентство политических новостей*. URL: <http://www.apn.ru/publications/article21983.htm> (дата обращения: 04.06.2017).

6. Пичугин С. Исламский экстремизм: мифы и реальность. Важны не идеи, а методы. *Агентство политических новостей*. URL: <http://www.apn.ru/publications/article22558.htm> (дата обращения: 05.06.2017).

7. Рамазан Абдулатипов выступил с обращением к представителям средств массовой информации. *Сайт РИА Дагестан*. URL: http://www.riadagestan.ru/news/president/ramazan_abdulatipov_vystupil_s_obrashcheniem_k_predstavitelnyam_sredstv_massovoy_informatsii (дата обращения: 12.06.2017).

8. Рыжков В. Исламский экстремизм – это абсолютно реальная угроза URL: <http://www.ryzkov.ru/> (дата обращения: 10.06.2017).

9. Сюкияйнен Л. Р. О правовых средствах борьбы с исламским экстремизмом и основных направлениях государственной политики в отношении ислама. *ANAU RT*. URL: <https://anaurt.com/qrt/content/syukiyaunen-l-o-pravovyh-sredstvah-borby-s-islamskim-ekstremizmom-i-osnovnyh-napravleniyah> (дата обращения: 01.06.2017).

10. Яхьяев М Я. К вопросу об экстремизме в исламе. *Исламоведение*. 2015. № 2 (24). С. 65–75.

11. Воронцов С. А. Антиэкстремистская деятельность органов государственной власти и местного самоуправления России в институционально-правовом контексте: автореф. дис... д-ра юрид. наук. 2009.

12. Литвинов С. М. Местное самоуправление в противодействии экстремизму в молодежной бреде. *Социально-гуманитарные знания*. 2011. № 3. С. 171–172.

13. Рубан Л. С. Дилемма XXI века: толерантность и конфликт. Москва, 2006.

14. Куликов И. В. Экстремизм среди молодежи. *Социально-экономические явления и процессы*. 2013. №7 (053). С. 175–177.

Стеценко Ирина Миколаївна,
помічник ректора групи
організаційно-аналітичної роботи та
контролю Академії Державної
пенітенціарної служби

ЕТАПИ ПІДГОТОВКИ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКАМИ УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ З ПИТАНЬ ПРОБАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПРОБАЦІЇ

У підп. 5.11 «Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки» вказується на необхідність «перепрофілювання та навчання співробітників пенітенціарної служби для створення повноцінної сучасної служби пробації; забезпечення технічної бази для функціонування служби пробації» [4]. Нинішні підходи до підготовки персоналу уповноваженого органу з питань пробації під час навчання у вищі орієнтовані переважно на набуття широкого кола знань, які в основному стосуються виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, з використанням педагогічних технологій, що віддзеркалюють репродукційний підхід в оволодінні знаннями та вміннями. Сучасні реалії вимагають внесення змін до освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів за спеціальностями 081 «Право» та 053 «Психологія» з тим, щоб майбутні фахівці могли ефективно взаємодіяти з державними органами у сферах соціальної політики та охорони здоров'я, з Міністерством внутрішніх справ України, діяльність яких лежить у площині реалізації завдань пенітенціарної пробації. Водночас ці зміни обумовлюють необхідність взаємодії персоналу пробації з персоналом установ виконання покарань, який також має вирішувати проблеми підготовки засуджених до звільнення та проведення різнопланової роботи, спрямованої на профілактику вчинення ними рецидивних злочинів.

Аналіз публікацій та досліджень показав, що протягом останніх років багато науковців вивчали питання особливостей пенітенціарної пробації та підготовки до цієї діяльності майбутніх працівників органу пробації. У своїх працях окреслювали питання змісту та функцій, що покладаються на орган пробації, Богатирьова О. І., Макасімова Н. С., Синьов В. М., Степанюк А. Х., Третяк О. С., Харченко С. Я., Чебоненко С. О., Ягунов Д. В., Яковець І. С., Янчук О. Б. та ін.). Однак питання, що стосуються пенітенціарної пробації та підготовки майбутніх працівників уповноваженого органу з питань пробації до її здійснення, все ще залишаються недостатньо розробленими як у психолого-педагогічній площині, так і на законодавчому рівні.

Законом України «Про пробацію» від 05.02.2015 № 160-VIII визначено, що під пенітенціарною пробацією розуміють підготовку осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання. Заходи пенітенціарної пробації здійснюються органом пробації за місцем, яке обрав засуджений для проживання після звільнення [2].

Досліджуючи дане питання, слід зазначити, що підготовку засуджених до звільнення, які відбувають покарання в установах виконання покарань мінімального та середнього рівня безпеки, можна умовно поділити на декілька етапів.

Перший етап підготовки засуджених до звільнення починається з поміщення засудженого до позбавлення волі в дільницю карантину, діагностики і розподілу. Так, згідно зі ст. 95 Кримінально-виконавчого кодексу України, із засудженими протягом чотирнадцяти діб проводиться первинна психодіагностика і психолого-педагогічне вивчення особистості. Саме на цьому етапі відбувається прогнозування індивідуальної злочинної поведінки засудженого, проводиться глибоке і всебічне вивчення особи засудженого, плануються заходи запобігання вчиненню ним правопорушень як під час відбування кримінального покарання, так і після звільнення. За результатами первинної психодіагностики і психолого-педагогічного вивчення та на підставі кримінологічної, кримінально-правової характеристики на кожного засудженого складається індивідуальна програма соціально-виховної роботи.

Закінченням діяльності першого етапу є вторинна класифікація засуджених, тобто розподіл засуджених по відділеннях соціально-психологічної служби.

Наступним етапом є проведення соціально-виховної роботи із засудженим, яка згідно зі ст.ст. 6, 123, 124 Кримінально-виконавчого кодексу України є одним з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених.

Як зазначає Третяк О. С., соціально-виховна робота – це заходи, які проводяться за індивідуальним планом роботи із засудженим з урахуванням оцінки ризиків вчинення повторних кримінальних правопорушень, що передбачає диференційований підхід під час надання консультативної,

психологічної та інших видів допомоги; сприяння працевлаштуванню; залучення до навчання; участь у виховних заходах та соціально корисній діяльності; проведення індивідуально-профілактичної роботи, новітніх методик та технологій, а саме: кейс-менеджменту або індивідуального ведення справи [5].

Це означає, що у майбутнього працівника пробації мають бути сформовані знання, вміння та навички, мотивація до діяльності, які відповідатимуть профілю професійної компетентності, до змісту роботи якого, серед інших завдань, входить «здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення» [3].

Наведені підходи щодо підготовки персоналу вказують на надання переваги теоретичній інформації, хоча пенітенціарна пробація є тим видом професійної діяльності пенітенціарного персоналу, який відбувається у безпосередній взаємодії та спілкуванні як із засудженим, так і з державними установами та громадськими організаціями з метою створення передумов для успішної реінтеграції засудженого у суспільство після звільнення та зменшення ризику скоєння ним рецидивних злочинів.

У роботі із засудженим на різних етапах підготовки до звільнення науковці та практики пропонують застосовувати кейс-менеджмент. Янчук О. Б., Яковець І. С. та інші вказують на те, що він «являє собою динамічний, добре скоординований, цілеспрямований і гнучкий оціночний підхід, який покликаний зменшити ризик повторних правопорушень. У перекладі українською мовою слово «кейс-менеджмент» означає «управління випадком» або «ведення випадку», що відображає суть кейс-менеджменту як санкціонованого законом втручання в життя правопорушника, спрямованого на управління процесом його соціалізації шляхом забезпечення умов для створення можливостей і формування у нього навичок задоволення потреб соціально прийнятими способами... В якості основних функцій процесу кейс-менеджменту можна виділити наступні: оцінка ступеня задоволення базових та актуальних потреб правопорушника; виділення криміногенних потреб, задоволення яких на даному етапі здійснюється кримінальним шляхом; оцінка ступеня ризику скоєння рецидивних правопорушень у майбутньому; визначення рівня необхідного втручання в життя особи; оцінка необхідності та можливості отримання особою медичних, психологічних, соціальних, освітніх та інших реабілітаційних послуг в рамках вироку суду й відповідно до можливостей держави і місцевої громади; здійснення контролю за процесом надання та отримання послуг з метою забезпечення його безперервності і регулювання в разі необхідності; збір і збереження необхідної інформації про особу на всіх етапах ведення справи» [1, с. 9–11].

Наведені підходи до збору та оцінки інформації про засудженого вимагають у процесі практичних занять формувати у майбутніх пенітенціарних працівників здатності до аналізу та синтезу окремих

складових тієї або іншої проблеми, що є у суб'єкта пробації. При цьому, майбутньому працівнику потрібно:

– виявляти здатність до рефлексії, інтерпретації, розуміння основних проблем та пошуку альтернативних шляхів їх вирішення;

– вміти виокремлювати ключові питання із загального контексту отриманої інформації та урахувати індивідуальні можливості й потреби засудженого, співвідносити їх з можливостями державних соціальних інституцій та громадських організацій;

– мати навички логічно мислити та аргументувати свою позицію, передбачати та прогнозувати результати своїх дій та дій засудженого, що впливатимуть на його реінтеграцію у суспільство після звільнення з місць позбавлення волі.

Отже, аналіз сучасного стану вимог до компетентності персоналу уповноваженого органу з питань пробації у сфері застосування пенітенціарної пробації дозволив зробити такі висновки:

– необхідно внести зміни до робочих програм навчальних дисциплін та збільшити кількість годин, відведених на практичні заняття з дисциплін «Кримінально-виконавче право», «Пенітенціарна психологія», «Пенітенціарна педагогіка», «Соціальна педагогіка». У своїй структурі практичні заняття можуть містити спеціальні завдання, а також аналіз ситуацій, рольові ігри, тренінги та ін.

– робочу програму навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право» доповнити питаннями, що стосуються особливостей діяльності органу пробації з урахуванням пенітенціарної пробації. До змісту навчальних дисциплін «Пенітенціарна педагогіка», «Пенітенціарна психологія», «Соціальна педагогіка» включити такі питання, як: оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення; методика збору та аналізу інформації про вплив криміногенних факторів на поведінку засудженого; методи когнітивно-поведінкової терапії та просоціального моделювання; техніка проведення мотиваційного інтерв'ю із засудженим; основи соціальної роботи в обсязі, необхідному для виконання завдань пенітенціарної пробації; форми та методи соціально-виховної роботи з особами, до яких застосовано пенітенціарну пробацію; організація ведення справи (кейс-менеджмент), мотиваційне інтерв'ювання та ін.

Список використаних джерел:

1. Ведення випадку в роботі з засудженими фахівців служби пробації: кол. метод. рекомендації / І. Яковець, А. Волік, М. Демченко та ін. Київ: Вид-во МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», 2015. 134 с.

2. Про пробацію: Закон України. Верховна Рада України. *Офіційний веб-сайт*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 06.06.2017).

3. Профіль професійної компетентності працівника пробації: проект. Ліга Закон. *Головний правовий портал України*. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/NT1421.html (дата звернення:

07.06.2017).

4. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015.

5. Третяк О. С. Теоретико-методологічні засади проведення соціальної та виховної роботи із засудженими до позбавлення волі : монографія. Чернігів: ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2012. 400 с.

Ткаченко Олександр Григорович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного, цивільного та
господарського права і процесу Академії
Державної пенітенціарної служби

ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ У ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Курс держави на пріоритетність охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, забезпечення верховенства права в усіх сферах суспільного життя вимагає від органів державної влади протидіяти певним соціальним явищам, які негативно впливають на розвиток суспільних відносин і тим самим створюють загрозу існуванню конституційним принципам, притаманним правовій державі. Одним із таких небезпечних явищ, яке стоїть на заваді належного розвитку будь-якої держави, є корупція. Як зазначив Ткаченко О. В., корупція «створює перешкоди нормальному розвитку правової, економічної, політичної та інших сфер суспільного життя. За таких умов у суспільстві виникає соціальна напруга, породжується недовіра громадян до органів державної влади, зокрема до осіб, що її представляють» [1, с. 3].

Таким чином, дослідження детермінантів корупційних проявів серед персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України Міністерства юстиції України і є метою даної роботи.

Ліквідація окремої Державної пенітенціарної служби України та покладення на Міністерства юстиції України завдань з реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації (Постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.2016 року № 343) [2] зумовили істотні зміни як в його структурі, так і в повноваженнях. Міністерство юстиції України здійснює заходи щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті міністерства, його територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління [3].

Важливу роль у здійсненні виправного впливу на засуджених повинен відігравати персонал пенітенціарних установ. Проте плінність кадрів, пов'язана з низькою заробітною платою персоналу органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, низький рівень соціальної захищеності персоналу та пенсіонерів Державної кримінально-виконавчої служби України і членів їх сімей, робить професію непрестижною і створює умови для виникнення корупційних ризиків, а також недостатня чисельність персоналу, який має спеціальну освіту негативно впливає на ефективність виконання завдань, покладених на Державну кримінально-виконавчу службу України [4, с. 403].

Виконуючи завдання, покладені на Державну кримінально-виконавчу службу України, необхідно враховувати специфіку корупційних проявів серед персоналу органів та установ виконання покарань. Так, на думку Елеськіна М. В., специфіка зумовлена тим, що «у виправних установах, з одного боку, об'єктивно складається сприятлива ситуація для вчинення корупційних правопорушень, проступків і заступництва або потурання їх приховуванню, та з іншого – є готовий брати участь у цій корупції спецконтингент засуджених, з їх протиправними поглядами і переконаннями, що сприяли вчиненню ними злочинів. Окрема частина з них, «підкована» кримінальної ідеологією, прагне шляхом підкупу повернутися на свободу і займатися своєю звичною «справою». Тому злочинці шукають і нерідко знаходять тих, хто, нехтуючи принципами моралі і права, заради наживи чи іншої вигоди, готові «торгувати» своїми владними повноваженнями, честю і гідністю» [5].

Представники організованих злочинних угруповань активно й цілеспрямовано вишукують серед співробітників правоохоронних органів, у тому числі й персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України осіб, за допомогою яких вони мали б можливість протиправним шляхом реалізувати свої наміри. На сьогодні персонал Державної кримінально-виконавчої служби України не застрахований від того, що може стати предметом вивчення з боку злочинного елемента: вивчаються інтереси, захоплення, слабкості для того, щоб ненав'язливо, через посередників, родичів запропонувати задовольнити життєві потреби або інтереси особи рядового чи начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України.

Результати дослідження, проведеного Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, свідчать про те, що правоохоронні органи (органи системи кримінальної юстиції), на думку українців, більше ніж на 45 відсотків корумповані. Не ефективна система відбору, навчання та підготовки персоналу, а також механізмів притягнення до відповідальності працівників органів правопорядку [6].

Дана негативна ситуація склалась у зв'язку з тим, що, на жаль, на сьогодні службу в кримінально-виконавчій системі не вважають престижною. Таке негативне ставлення до працівників кримінально-

виконавчої системи викликано тим, що у великих містах і промислово розвинених регіонах їх заробітна плата істотно відстає від середнього доходу населення. Невідповідність грошового забезпечення обсягу, складності і характеру роботи є основним мотивом для звільнення співробітників. Відбувається зростання кількості вакантних посад, унаслідок чого більше третини посад молодшого начальницького складу, який несе службу з охорони засуджених до позбавлення волі, укомплектована особами жіночої статі. У великих промислових центрах частина посад вимушено заміщується іногородніми співробітниками, які несуть службу вахтовим методом. Низький соціальний статус співробітників провокує багатьох із них на епізодичну або систематичну участь у нелегальному обігу в СІЗО і місцях позбавлення волі не тільки дозволених, але і заборонених до використання предметів, включаючи спиртні напої, наркотичні засоби, засоби мобільного зв'язку та ін.

Потребує аналізу та оцінки практика узгодження адміністрацією установ кримінально-виконавчої системи умовно-дострокового звільнення засуджених, пільг і санкцій стосовно спецконтингенту. Незаконні і несправедливі дії, продажність окремих співробітників не мають нічого спільного з політикою держави у сфері перевиховування злочинців і виключають її ефективність.

Однією з причин такої катастрофічної ситуації, яка склалась у пенітенціарній системі України, є насамперед серйозне недофінансування державою і, як наслідок, співробітники отримують урізані зарплати без надбавок, премій та інших підвищень. А низький рівень оплати праці призводить до збільшення рівня корупції у виправних установах [7, с. 135].

Також потребує додаткового вивчення питання соціального захисту персоналу. На даний час механізм соціального захисту встановлюється окремими законами та контролюється центральним органом виконавчої влади, тому виникає певний сумнів щодо того, яким чином працівники ДКВСУ можуть самостійно забезпечити його належний рівень. Єдиний можливий гіпотетично абсурдний варіант – це активна участь персоналу органів та установ виконання покарань у корупційних діяннях, але навряд чи подібне вирішення проблеми забезпечення соціального захисту буде сприяти зміцненню законності та правопорядку [8, с. 301].

Наведене свідчить, що основою антикорупційних заходів має стати не лише законодавство, а й економічне підґрунтя, яке враховує міжнародні антикорупційні стандарти та досвід протидії корупції в зарубіжних державах. Поряд з тим на сьогодні в Україні вже розроблена й діє система заходів протидії вищезазначеному негативному суспільному явищу. Лише системна й рішуча антикорупційна політика здатна змінити ситуацію щодо запобігання й протидії корупції на краще.

Список використаних джерел:

1. Ткаченко О. В. Адміністративно-правові засади протидії корупції в органах внутрішніх справ: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ін-т законодавства Верхов. Ради України. Київ., 2008. 20 с.

2. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.2016 № 343. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/343-2016-п>. (дата звернення: 10.06.2017).

3. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228/. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-п/page?text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6>. (дата звернення: 30.05.2017).

4. Лісіцков О. В. Адміністративно-правова природа відносин у сфері проходження служби в органах державної пенітенціарної служби. *Форум права*. 2012. № 2. С.403-407. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2012_2_63.pdf (дата звернення: 28.05.2017).

5. Елеськин М. В. Криминологическая характеристика и тенденции динамики преступности в исправительных учреждениях URL: <http://www.alldocs.ru/zakons/index.php?from=10223> (дата звернення: 27.05.2017).

6. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: Закон України від 14.10.2014 № 1699-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>. (дата звернення: 29.05.2017).

7. Боднарчук О. Г. Теоретичні основи та адміністративно-правові механізми протидії корупції в Державній кримінально-виконавчій службі України: монографія. Київ.: Центр учбової літератури, 2016. 462 с.

8. Ткачова О. В. Безпека персоналу установ виконання покарань як елемент режиму позбавлення волі. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 2. С. 298–302.: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2014_2_70 (дата звернення: 29.05.2017).

Тогочинський Олексій Михайлович,
ректор Академії Державної пенітенціарної служби,
доктор педагогічних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти України

ПРОБЛЕМИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ

Особистість людини, яка внаслідок вчинення злочину за вольовим законним рішенням держави була піддана примусовому позбавленню волі на достатньо тривалий термін, зазнає істотних змін. В умовах сучасних місць позбавлення волі в Україні вона змушена пристосовуватись до співіснування

в товаристві злочинців. За ґратами діють достатньо суворі специфічні правила виживання, спрямовані на обмеження і придушення особистості. Унаслідок цього для пересічного засудженого найбільшої значущості набувають цінності, що забезпечують більш-менш комфортне індивідуальне, позасоціальне існування, тобто надають можливість вижити у неприродних умовах позбавлення волі. Таким чином, загальнолюдські цінності, що превалювали в житті людини до вчинення злочину і визначали її соціальну сутність та значущість, відходять на другий план. Цей факт підтверджується численними дослідженнями зарубіжних і вітчизняних учених.

Після звільнення, коли людина знову потрапляє до складу суспільства, вона повинна дотримуватися законів і правил співмешкання в ньому. Однак вона не завжди спроможна їм слідувати через певні проблеми, що виникають у процесі соціальної адаптації. На перший план у діяльності державних органів та недержавних інституцій, зацікавлених у поверненні осіб, звільнених з місць позбавлення волі, до правослухняного життя, висувається проблема ресоціалізації останніх. Таким чином, основним показником, що може свідчити про ефективність діяльності системи виконання кримінальних покарань, значиму суспільну спрямованість органів та установ, які входять до її складу, повинно стати фактичне повернення колишнього засудженого після його звільнення до звичайного життя в суспільстві.

Під ресоціалізацією колишніх засуджених кримінально-виконавче законодавство України розуміє свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства та повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві.

Необхідною умовою ресоціалізації визначається виправлення засудженого, яке являє собою процес позитивних змін, що відбуваються в його особистості та створюють готовність до самокерованої правослухняної поведінки.

Таким чином, ресоціалізація є тривалим процесом, в основу якого покладено складний комплекс правових, психолого-педагогічних, економічних, медичних та інших заходів, спрямованих на формування у кожного засудженого здатності і готовності до включення його після звільнення до звичайних умов життя суспільства. Це повинно допомогти звільненій особі на початковому етапі успішно адаптуватись до основних реалій життя на свободі. Період відновлення в соціальних ролях повинен сприяти у звільненій особі процесу повернення всього обсягу функцій повноправного члена суспільства. Слід зазначити, що ресоціалізація засудженого повинна розпочинатися з перших днів перебування засудженого в установі виконання покарань. Більше того, її зміст надає суттєві вимоги до умов відбування покарань щодо збереження у засуджених умінь і навичок поведінки, звичайної для умов життя в суспільстві. Реалізація цієї вимоги повинна змінити існуючі в місцях позбавлення волі умови, що унеможливають ефективну організацію виховного процесу.

Метою процесу ресоціалізації в установах виконання покарань слід вважати зниження порога конфліктності засуджених із суспільством за рахунок їх залучення до реабілітаційних програм, активної трудової діяльності, отримання загальної та професійної освіти.

Досягненню цієї мети буде сприяти вирішення певних завдань.

По-перше, це збереження і розвиток соціально-корисних умінь та навичок за рахунок підвищення загальноосвітнього рівня засуджених, їх професійного навчання або підвищення виробничої кваліфікації.

По-друге, це нейтралізація негативних криміногенних та соціально-психологічних явищ, властивих середовищу правопорушників, зокрема надлишкового звикання до умов ізоляції від суспільства.

По-третє, це привчання засуджених до порядку й умов, встановлених в установах виконання покарань за рахунок виконання вимог режиму, забезпечення охорони здоров'я.

По-четверте, це заходи з підготовки до звільнення та надання допомоги у відновленні, встановленні та підтримці соціально-корисних зв'язків.

Окреме завдання щодо забезпечення ефективності процесу ресоціалізації колишніх засуджених після їх звільнення повинно покладатись на службу пробації. На жаль, в Україні постпенітенціарна функція пробації розповсюджена лише протягом іспитового строку і стосується осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. У Верховній Раді України розглядається законопроект, у якому на уповноважені органи пробації буде покладене завдання щодо здійснення нагляду за поведінкою осіб, звільнених від відбування умовно-достроково. Однак постпенітенціарний контроль слід здійснювати за всіма особами, звільненими з місць позбавлення волі. Це стане вагомим чинником у досягненні мети ресоціалізації та у профілактиці рецидивної злочинності.

*Третяк Аліса Іванівна,
старший науковий співробітник
науково-дослідного центру з
питань діяльності органів та
установ ДКВС України*

АКТУАЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Стрімкі зміни, що відбуваються в українському суспільстві, не оминають юридичну галузь, яка не може розвиватися ізольовано та бути осторонь глобальних процесів.

Сучасна парадигма розвитку суспільства полягає у виході за звичні межі, якими раніше окреслювалось надання юридичної послуги як такої. Юрист, як і будь-який спеціаліст, повинен бути фахово підготовлений,

здатний приступити до виконання своїх обов'язків одразу, без «перенавчання», бути конкурентоспроможним.

На думку користувачів юридичними послугами, сучасний юрист повинен бути експертом у тій галузі, в якій він буде працювати. Сьогодення вимагає від фахівців юридичної галузі володіння інтуїцією, варіативним мисленням, вмінням слухати та розуміти свого клієнта, швидко приймати рішення, брати відповідальність за результати своєї діяльності. Отже, відбувається своєрідна трансформація юридичної професії, зокрема розширення традиційних компетенцій.

Кадрова політика стає більш жорсткою. Державні установи, а особливо юридичні компанії, прагнуть підвищувати якість персоналу як невід'ємного носія послуги, яка виступає товаром на цьому ринку. Кваліфікований юрист затребуваний у всіх сферах соціальної діяльності.

Ця тема не нова. Особливості професійної підготовки навчальних закладів, що готують майбутніх юристів, висвітлювались у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників О. Бандурки, О. Василенко, Н. Давидової, О. Котикової, Л. Міхневич, Ю. Марченко, В. Масальського, О. Скакун, Л. Стецюк, В. Тація та ін.

З прийняттям нової редакції Закону України «Про вищу освіту» національна система вищої юридичної освіти максимально наблизилась до європейських норм. Законом уніфіковано основний термінологічний склад, зокрема вперше визначено такі терміни, як галузь знань, кваліфікація, кредит Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи, компетентність, особа з особливими освітніми потребами, спеціальність та спеціалізація [1].

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року зазначено, що одним із ключових напрямків освітньої політики має стати модернізація структури, змісту та організації освіти на засадах компетентнісного підходу [5]. Ряд компетентностей, покладених в основу даного підходу, запропонований Радою Європи.

Метою впровадження такого підходу є забезпечення більш високого професійного рівня майбутнього фахівця, який може розглядатися в рамках вищої юридичної освіти, що вже існує.

Розвиток держави у великій мірі залежить від рівня підготовки спеціалістів. На думку В. Тація, запорукою є матеріально-технічне забезпечення вищого юридичного навчального закладу, високий рівень організації навчально-виховного процесу, науково-педагогічної та науково-дослідної діяльності, створення підрозділів, які впливають на розвиток фізичних і духовних потреб студентства. Учений наголошує на необхідності підготовки фахівця-юриста з широким світоглядом, який буде зорієнтований на високий рівень юридичної освіти і отримає необхідний обсяг знань та навичок з основних видів юридичної діяльності [2, с. 4–10].

Як зазначають фахівці, якість знань випускників вищої юридичної освіти здебільшого не відповідає вимогам реального життя. Знання, які

отримує студент (курсант), суто теоретичні, а молоді фахівці не володіють достатніми практичними навичками, демонструють слабкий рівень техніки аргументації, пошуку прийняття рішень, комунікативних умінь.

Дослідження науковців засвідчують недостатній рівень сприйняття студентами-юристами особистісних професійних якостей майбутньої професії. О. Котикова зазначає, що «виникає потреба в наповненні змісту базової психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів професійним контекстом, мотивування до набуття студентами тих умінь, які будуть необхідні для конкретної юридичної професії, створення умов, що забезпечують формування здатності до взаємодії» [3, с. 28].

Також є слушною думка Ю. Марченко, Л. Стецюк, які вважають, що комунікативна компетентність – одна з ключових компетентностей майбутнього юриста. Зокрема, Ю. Марченко визначає комунікативну компетентність майбутніх юристів як складну інтегративну якість особистості, що характеризує рівень володіння знаннями та вміннями у сфері спілкування, достатній для вирішення професійних завдань [4, с. 185].

Тому вміння грамотно, зв'язно, точно і логічно висловлювати свої думки в поєднанні з такими розвиненими комунікативними здібностями, як відкритість, доброзичливість, товариськість, вміння слухати, співчувати, підтримувати, здатність приваблювати до себе людей, мають бути властиві юристам будь-якого профілю.

Формування психологічної готовності як процесу утворення необхідних відношень, установок, якостей особистості починається з поінформованості про характер майбутньої діяльності. Послідовне набуття необхідних знань, умінь, навичок, вміння їх реалізувати впливає на створення у майбутнього юриста мотивованого підвищення вимогливості до себе. Завершальним у цьому процесі є психологічна готовність, яка, пройшовши декілька рівнів, перетворюється на стійку якість особистості. Разом з тим, психологічна готовність до діяльності не обмежується тільки вихованням трудових умінь і навичок, головною її метою є готовність та прагнення молодого спеціаліста до професійної діяльності, ініціативи та професійного розвитку.

Сьогодні багато українських компаній успішно застосовують сучасні методи нарощування професійного рівня, серед них такі:

- наставництво;
- навчання, стажування за кордоном;
- оцінка компетенцій співробітників;
- рейтингова система кар'єрного зростання;
- мультидисциплінарність;
- пасіонарний підхід (пристрасть до професії).

Зрозуміло, що підготовка до такого «професійного зростання» має закладатися ще під час навчання у вищому навчальному закладі, застосовуючи засоби медіаосвітніх технологій, інтерактивних методик, збільшення кількості навчальних практично зорієнтованих дисциплін,

спрямованих на розвиток індивідуальних професійних якостей студентів (курсантів), залучення до навчального процесу вітчизняних та іноземних фахівців-практиків галузі права.

У підсумку можна зауважити, що сучасний клієнт не тільки більш вимогливий (вирішення його питання повинно відбутися на високому професійному рівні), часто він навіть не може визначити, у чому полягає його проблема. Розуміння клієнта стає ключовим аспектом у переговорному процесі, від якого залежить продовження співпраці. Тому подальше вивчення цієї теми залишається актуальним та необхідним.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 15.05.2017).

2. Комаров В. Сучасні аспекти модернізації вищої юридичної освіти: матеріали «круглого столу». *Право України*. 2009. № 1. С. 9–15.

3. Котикова О. М. Теоретико-методичні основи психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів: автореф. дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04 / Житомир. держ. ун-т імені Івана Франка. Житомир, 2012. 36 с.

4. Масальський В. І., Скородумов Д. С. Правова і юридична освіта у сучасній Україні: про сутність термінів та правомірність їх використання. *Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. 2011. № 3 (77). С. 157–162.

5. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. *Законодавство України: офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2rada.gov.ua/laws/show/344/2013/> (дата звернення: 17.05.2017).

Третяк Олена Станіславівна,

доктор педагогічних наук, кандидат

психологічних наук, професор,

професор кафедри археології, етнології та

краєзнавчо-туристичної роботи

Чернігівського національного

педагогічного університету імені

Т. Г. Шевченка

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЗА КОРДОНОМ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Наразі грядуть зміни в законодавстві України про освіту. У законопроектах зустрічаються не нові, але такі що потребують чіткого розуміння для української освітянської громади поняття «формальна, неформальна та інформальна освіта». Це викликано тим, що необхідно визначитись яким буде результат навчання за даними освітніми системами та

можливістю скористатися отриманими компетентностями для підтвердження або здобуття відповідного кваліфікаційного рівня згідно з Національною рамкою кваліфікацій України (далі – НРК), яку було затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 р.

Шапочкіна О. В. розглядаючи зарубіжний досвід організації неформальної освіти у таких країнах, як: Нідерланди, Німеччина та Швеція зазначає, що в країнах Європейського Союзу має місце державна підтримка активних, ініціативних громадян, здатних пристосовуватися до сучасних вимог суспільства через розвиток неформальної освіти, що доповнює формальну освіту, а отримані знання звичайно не сертифікуються. Неформальна освіта при тому організовується в таких групових формах навчання, як: курси; гуртки за інтересами; громадські об'єднання, центри вільного часу, молодіжні клуби, спортивні секції, народні школи де люди мають можливість у вільний час займатися улюбленою справою. Так, у Швеції неформальна освіта молоді та дорослих, здійснюється через фолкбілднінг (folkbildning), що реалізує концепцію освіти впродовж життя – навчання дорослих, яке проводиться на добровільних засадах різними недержавними організаціями та безпосередньо самими учасниками навчання. Особливістю неформальної освіти в цих країнах є те, що вона орієнтована на запити сімей, дітей і молоді [3].

Вище викладене вказує на те, що неформальна освіта не завжди супроводжує професію, якою оволоділа людина.

У Великій Британії, Франції та Естонії мета неформальної освіти полягає не лише в отриманні знань, а й у підтримці навчання заради навчання. У Великій Британії людину («власника» компетенції чи кваліфікації) розглядають не як знаряддя праці, а як ключову ланку нової економіки знань. Неформальна освіта (і культурна зокрема) бере на себе радше додаткову функцію в цій країні. У той же час, велика увага приділяється поверненню безробітних і соціально незахищених людей (особливо молоді) до роботи.

У Франції функціонує усталена та розгалужена система офіційної освіти, коли вся середня та вища державна освіта тут безкоштовна. Водночас є освітні інституції, що є приватними, але частково фінансовані державою, є також приватні освітні інституції, що не отримують жодної державної підтримки. Дипломи, котрі вони видають, не мають ліцензії на національному рівні, проте добре котуються на ринку праці. Утім будь-які іспити у Франції є державними. До неформальної освіти французи звертаються, щоби здобути нові знання чи навички або підвищити свою професійну кваліфікацію. Французьку неформальну дозвільно-орієнтовану освіту, і культурну зокрема, найчастіше організовують освітні асоціації за підтримки мерій. Це стосується освіти і для дітей, і для дорослих. Ця освіта відбувається або за принципом тематичних гуртків – кілька разів на тиждень, або ж асоціація організовує якісь стажування, інтенсиви, курси тощо.

В Естонії діє Стратегія безперервного навчання 2014-2020, що склала фундамент для надання всім мешканцям Естонії можливості для безперервного навчання, що відповідає їхнім здібностям та потребам. За естонською освітньою політикою, надання неформальної освіти для дітей і молоді, і можливості безперервного навчання для дорослих представлено в різних форматах: спеціальні програми в школах, муніципальні програми (музичні, мистецькі, творчі чи спортивні школи та центри), а також приватні неформальні установи. Між формальною та неформальною освітою, існують природні зв'язки, коли за неформальними програмами готують до вступу у заклади вищої музичної чи мистецької освіти [2].

Задаючись питанням, що ж таке неформальна освіта, отримуємо відповідь, що на європейському рівні поки що не досягнуто єдиної спільної згоди щодо трактування неформальної освіти. Неформальну освіту розуміють, як будь-яку організовану поза формальною освітою навчальну діяльність, яка доповнює формальну освіту, забезпечуючи засвоєння тих умінь і навичок, які необхідні для соціально та економічно активного громадянина країни.

Неформальна освіта базується на певних принципах, найбільш важливими з яких є: навчатися в дії (learningbydoing), вчитися співпраці, навчитися вчитися. Основним методом неформальної освіти є дослідження. Особа, яка навчається, веде різнопланове пізнання навколишнього світу, яке проходить на різних рівнях: когнітивному, практичному та чуттєвому [4].

Лазаренко О., розглядаючи неформальну освіту дорослих, синхронізує свою позицію з іншими дослідниками цього явища, та вважає її продовженням формальної освіти людини, після її виходу на ринок праці, коли поза навчальними закладами, у межах робочого місця або у приміщеннях провайдерів такої освіти, без присвоєння певної кваліфікації. Крім неформальної освіти, Лазаренко О. дає визначення спонтанної освіти, яка полягає в тому, що це є навчання у результаті повсякденної роботи та спілкування, вона не є структурована щодо цілей навчання, часових обмежень або форм проведення, й також, як під час неформальної освіти, її учасники не здобувають певної офіційної кваліфікації. Щоб виправити цю ситуацію, науковцем пропонується інтегрувати ці різновиди освіти у НРК спираючись на взаємодію органів влади, наукових установ, вищих навчальних закладів та організацій громадянського суспільства. У той же час, вона відмічає, що освіта дорослих не повинна бути сфокусована тільки на потребах ринку праці, завдяки цій формі дорослі люди повинні мати можливість задовольняти свої освітні потреби в навчанні за громадянською, соціальною, культурною, економічною, екологічною, гендерною тощо тематикою [1].

Проведений аналіз праць науковців засвідчує необхідність волевиявлення людини в сфері задоволення освітніх потреб, які вона вважає домінуючими над іншими та такими, що детермінують прояв у неї психічної активності, мотивації для досягнення бажаного результату. Не зважаючи на

те, що досягнення результату може не позначитися на професійній кар'єрі, у людини може сформуватися стійкий інтерес до пошуку нових знань та умінь та підтримки чи закріплення набутих у процесі неформальної освіти. У будь-якому випадку, ці знання та уміння визначають світогляд особистості, формують у неї стійкі стереотипи, особистісні якості та риси, спрямованість, що загалом і визначають її індивідуальність та унікальність як людини.

На нашу думку, неформальна освіта та інформальна освіта, тому й називаються освітою, що є запорукою удосконалення професіоналізму робітника, оскільки відносяться до сфери його професійної діяльності.

Провівши аналіз різних підходів щодо визначення неформальної та інформальної, спонтанної освіти, практики їх запровадження в різних країнах, у тому числі і в Україні, є підстави зробити деякі узагальнення та висновки, а саме:

– результатом формальної освіти людини у всіх європейських країнах є присвоєння відповідної кваліфікації та отримання офіційного документу про освіту (диплома, атестату тощо);

– процес неформальної та інформальної освіти характеризується добровільністю, самостійним вибором пріоритетів та цілей навчання, взаємодією із тими людьми, які задовольняють освітні потреби особистості в рамках бажаного професійного спілкування;

– від формальної освіти не відмовляється жодна з європейських країн, визнаючи при тому певні позитивні наслідки неформальної та інформальної освіти, а тому в Україні залишається актуальним питання розробки дескрипторів результатів навчання НРК, за допомогою яких могли б присвоюватися кваліфікації професійними або приватними організаціями, після успішного завершення особою програми і/або складання екзамену.

Список використаних джерел:

1. Лазоренко О. Неформальна освіта дорослих в Україні у проектних розвідках. URL: <http://www.eastbook.eu/ua/2013/02/19/neformalna-osvita-dorosluh-v-ukraini/> (дата звернення: 17.06.2017).

2. Платонова А. Неформальна освіта в культурі: довгострокові внески з високими відсотками URL: <http://life.pravda.com.ua/culture/2016/03/29/209983/> (дата звернення: 11.06.2017).

3. Шапочкіна О.В. Неформальна освіта: зарубіжний досвід організації URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/579/1/O_Shapochkina_.pdf (дата звернення: 10.06.2017).

4. Що ж таке неформальна освіта? URL: <http://yc.volyn.net/neformalna-osvita/> (дата звернення: 17.06.2017).

Трохименко Дмитро Олегович,
слухач денної форми навчання 5-го курсу
юридичного факультету Академії
Державної пенітенціарної служби

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

У перші часи радянської доби кримінально-виконавче законодавство Української РСР, як і законодавство інших радянських республік, формувалося переважно під впливом відповідного законодавства РРФСР. Система органів управління місцями позбавлення волі в УРСР також була подібною до системи, запровадженої у РРФСР, у якій загальне керівництво місцями позбавлення волі було покладене на Народний комісаріат юстиції. Зі встановленням радянської влади Головне управління у справах місць ув'язнення (далі – ГУМУ) як орган управління місцями ув'язнення неодноразово реорганізовувався: спочатку воно було перетворене на Тюремне управління при Наркоматі юстиції, потім – на Тюремну колегію, з часом – на Центральний каральний відділ Наркомату юстиції, а згодом – на Центральний виправно-трудоий відділ Наркомату юстиції РРФСР. На теренах України в цей час (до 1922 р.) усі місця ув'язнення та управління ними також перебували у віданні Центрального виправно-трудоого відділу Наркомату юстиції УРСР.

Одним з перших нормативних актів, що стосувався порядку виконання кримінальних покарань, була постанова Наркомату юстиції РРФСР від 30 січня 1918 р. «Про тюремні робітничі команди». Нею встановлювалися основні принципи організації праці у місцях позбавлення волі: праця засуджених не повинна була розглядатися як захід репресії; їх праця застосовувалася для виконання робіт, необхідних для держави; за своєю тяжкістю праця засуджених не повинна була перевищувати працю звичайних різноробочих. Цим же документом оплата праці для підслідних і засуджених встановлювалася згідно з нормами, які діяли у тій галузі, де згадана праця виконувалась.

Варто сказати, що на першому етапі діяльності пенітенціарні системи РРФСР та УРСР користувалися в основному готовою правовою базою, яка залишилася у спадок від Російської імперії та Тимчасового уряду.

Усі місця позбавлення волі поділялися на чоловічі та жіночі, серед них виділялися такі: загальні місця ув'язнення (тюрми); реформаторії та сільськогосподарські колонії як виправно-каральні заклади, особливо для злочинців молодого віку; іспитові установи для осіб, стосовно яких були підстави для послаблення режиму або для дострокового звільнення; карально-лікувальні установи для ув'язнених із психічними вадами; тюремні лікарні [1, с. 54–55].

Декретом Всеросійського Центрального виконавчого Комітету РРФСР (ВЦВК) від 21 березня 1919 р. та постановою ВЦВК від 17 травня 1919 р.

були створені концентраційні табори і табори примусових робіт, які не входили до загальної системи місць позбавлення волі [2, с. 27].

Одним з найбільш важливих документів перших років радянської влади у сфері виконання покарань стало Положення про загальні місця ув'язнення РРФСР, прийняте Наркоматом юстиції 15 листопада 1920 р. Відповідно до Положення, всі засуджені до позбавлення волі поділялися на три основні групи:

- особи, які вчинили злочини, що не мають корисливого характеру;
- особи, котрі вчинили злочини з корисливою метою;
- рецидивісти першої та другої груп. Положення визначало також принципи організації режиму та заходи виправно-виховного впливу на засуджених, містило функціональні обов'язки посадових осіб і передбачало їх відповідальність, закріплювало прогресивну систему відбування покарання шляхом поділу засуджених на категорії і розряди.

Днем запровадження на території України радянської виправно-трудової системи вважається 7 березня 1920 р. Саме тоді було прийнято перший нормативний акт у цій сфері, який передбачав утворення Центрального (при Наркоматі юстиції УРСР) та місцевих тюремно-каральних відділів [1, с. 56–57].

23 жовтня 1925 р. постановою 2-ї сесії ВУЦВК УРСР IX скликання затверджено перший Виправно-трудовий кодекс УРСР. ВТК УРСР 1925 р. був єдиним кодексом у цій сфері за всю історію радянської та пострадянської України, в якому на нормативному рівні було закріплено визначення прогресивної системи відбування покарань та розкритий її зміст [1, с. 58]. Отже, передбачена ВТК УРСР 1925 р. система розрядів для засуджених була дієвим стимулом для їх правомірної поведінки та сумлінної праці під час відбування покарання, оскільки переведення з нижчого розряду до вищого не тільки збільшувало обсяг пільг, наданих засудженому, а й у певних випадках було необхідною передумовою для подальшого його переведення до виправної установи з більш м'яким режимом тримання і меншим ступенем ізоляції від суспільства [1, с. 62].

1934-го року у зв'язку зі створенням НКВС СРСР постановою ЦВК та РНК СРСР від 27 жовтня 1934 р. всі виправно-трудові установи, які перебували у віданні наркоматів юстиції союзних республік (будинки ув'язнення, ізолятори, виправно-трудові колонії та бюро примусових робіт), передаються знову до підпорядкування НКВС СРСР та його місцевих органів. Для керівництва установами, що приймалися, у складі Головного управління виправно-трудових таборів, трудових поселень, а також місць ув'язнення (ГУТАБ) НКВС СРСР був створений відділ місць ув'язнення [1, с. 64].

Перед початком Великої Вітчизняної війни у системі ГУТАБу перебувало 53 виправно-трудові табори, 425 виправно-трудових колоній та 392 загальні тюрми, не враховуючи тюрем, які обслуговували потреби Головного управління державної безпеки НКВС СРСР (на цей час НКВС був

поділений на два наркомати: НКВС СРСР та Народний комісаріат державної безпеки СРСР). Станом на 1 січня 1941 р. у всіх місцях позбавлення волі перебувало: у таборах – 1 500 524 ос., у колоніях – 429 205 ос. [3, с.52–54].

У липні 1949 р. затверджено нове Положення про Головне управління виправно-трудових таборів і колоній, яким на цю структуру покладалися наступні завдання: виконання вироку, організація охорони, виправлення та перевиховання засуджених на основі залучення їх до суспільно корисної праці [1, с. 66].

У 1961 р. в усіх союзних республіках СРСР, у тому числі й в УРСР, на підставі союзного Примірного положення про виправно-трудові колонії і тюрми союзних республік прийняте нове Положення про виправно-трудові колонії та тюрми МВС УРСР, яке передбачало створення виправно-трудових колоній чотирьох типів: загального, посиленого, суворого та особливого режимів.

Законом від 23 грудня 1970 р. Верховна Рада УРСР затвердила новий Виправно-трудовий кодекс УРСР, який набрав чинності з 1 червня 1971 р. і діяв на теренах УРСР, а потім і незалежної України майже 33 роки – аж до 31 грудня 2003 р. Відповідно до ст. 5 ВТК 1970 р., усі виправно-трудові установи на території УРСР організовувалися та ліквідовувалися МВС СРСР та МВС УРСР. Основними засобами виправлення та перевиховання засуджених у ст. 7 ВТК були проголошені: режим відбування покарання, суспільно корисна праця, політико-виховна робота, загальноосвітнє та професійно-технічне навчання. Згідно зі ст. 12 ВТК 1970 р. виправно-трудовими установами, які виконували покарання у виді позбавлення волі, були виправно-трудові колонії, тюрми і виховно-трудові колонії. Неповнолітні засуджені відбували покарання у виховно-трудових колоніях, а виправно-трудові колонії були основним видом виправно-трудових установ для тримання повнолітніх засуджених. Хоча у цьому ВТК й був передбачений такий інститут прогресивної системи відбування покарання, як зміна умов тримання засуджених, його зміст та обсяг суттєво відрізнялися у гірший бік (особливо в межах однієї колонії) від аналогічного інституту, закріпленого у ВТК УРСР 1925 р., який був у ньому представлений доволі широким спектром норм.

Крім ВТК 1970 р., порядок і умови відбування (виконання) покарання у виді позбавлення волі регламентувалися й численними відомчими нормативними актами МВС УРСР (наказами, інструкціями, вказівками тощо). Головним ж були Правила внутрішнього розпорядку виправно-трудових установ, які оголошувалися наказом МВС УРСР [1, с. 67–71].

Перебуваючи в складі СРСР, Україна, як і інші союзні республіки, сприйняла та реалізувала на практиці всі елементи тогочасного кримінального, кримінально-процесуального й виправно-трудового законодавства. Радянська пенітенціарна система залишила помітний слід у вітчизняній пенітенціарній історії як з погляду вдосконалення законодавчої бази, так і в практичній площині – створенні потужної матеріально-технічної

бази УВП і засобів їх забезпечення. У результаті проведених перетворень відбулася централізація управління тюрмами, покращилося їх фінансування в обсягах, достатніх для розв'язання поточних проблем. Крім того, ця система відзначалася високою виконавською дисципліною та відповідальністю працівників за доручену їм справу.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини: підручник / А. П. Гель, О. М. Литвинов, І. С. Яковець та ін. / за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Литвинова. Київ: Дакор, 2015. 556 с.

2. Малиновський О. О. Радянські поправчо-трудові установи порівнюючи з буржуазними тюрмами. Київ: Друкарня Всеукраїнської Академії Наук, 1928. С. 27.

3. Зубков А. И., Калинин Ю. И., Сысоев В. Д. Пенитенциарные учреждения в системе Министерства юстиции России. История и современность. Москва: НОРМА, 1998. С. 52–54.

Чебоненко Станіслав Олегович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
проректор Академії Державної пенітенціарної служби

МАНДРІВКА У ПЕРЕВЕРНУТУ УЯВУ ПРО БЕЗПЕРЕРВНУ ОСВІТУ ПЕРСОНАЛУ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

Підготовка пенітенціарного персоналу передбачає різний формат оволодіння компетентностями, необхідними у роботі з ув'язненими та засудженими. Сьогодні гостро постає питання про формування готовності пенітенціарного персоналу до професійної діяльності через підвищення рівня знань та вмінь, набуття особистісних якостей та мотивації, що відповідають європейським стандартам. Мова йде про реформування всієї системи професійної освіти, зміну контексту існуючої підготовки та намагання вирішити накопичені у цій сфері проблеми за рахунок застосування нових, у тому числі й інноваційних підходів у навчанні кадрів таким чином, щоб вони швидко адаптувалися до нововведень та ефективно виконували покладені на них обов'язки, а рівень їхньої освіти (у першу чергу, формальної) відповідав би кваліфікаційним вимогам до займаної посади.

Постає питання про результативність функціонування наявної системи навчальних закладів, що здійснюють професійну підготовку пенітенціарного персоналу та їхню здатність забезпечити або ні вимоги сьогодення та розвиток цієї системи у майбутньому.

Проведений екскурс у вище згадану систему показує, що в підпорядкуванні Міністерства юстиції України перебувають такі навчальні заклади, як:

1. Академія Державної пенітенціарної служби (м. Чернігів) (далі – Академія) є вищим навчальним закладом із специфічними умовами навчання, що здійснює підготовку фахівців на різних рівнях вищої освіти: бакалаврів та магістрів за спеціальністю «Право», бакалаврів за спеціальностями «Психологія» та «Економіка», аспірантів за спеціальністю «Право». Здійснює підвищення кваліфікації працівників оперативних підрозділів установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. Академія має ліцензію на провадження освітньої діяльності та власну, сучасну навчально-матеріальну базу, якісний склад наукових і науково-педагогічних працівників, які мають наукові ступені та вчені звання. Академія Державної пенітенціарної служби є в Реєстрі вищих навчальних закладів Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

2. Інститут кримінально-виконавчої служби (м. Київ) є структурним підрозділом Національної академії внутрішніх справ. Даний навчальний заклад не має власної навчально-матеріальної бази. Здійснює підготовку бакалаврів та магістрів за спеціальністю «Правознавство» та бакалаврів за спеціальністю «Психологія», використовуючи ліцензію Національної академії внутрішніх справ. У п. 2 ст. 27 «Правовий статус вищого навчального закладу» Закону України «Про вищу освіту» вказується, що «Юридична особа (крім наукової установи) набуває статусу вищого навчального закладу з моменту отримання ліцензії на провадження освітньої діяльності». Це означає, що даний навчальний заклад, згідно з підп. 7 п. 1 ст. 1 «Основні терміни та їх визначення» Закону України «Про вищу освіту» не є окремою установою.

3. Інститут права та післядипломної освіти Міністерства юстиції України (м. Київ), який здійснює навчання таких категорій працівників, як: керівні працівники та спеціалісти головних управлінь юстиції з різних напрямів роботи, у тому числі керівники відділів нотаріату, фінансових служб, керівники та спеціалісти кадрових служб, державні виконавці та інші працівники відділів державної виконавчої служби; начальники районних, районних у містах, міських (міст обласного значення), міськрайонних управлінь юстиції, начальники відділів реєстрації актів цивільного стану громадян та ін. [5]. Даний Інститут не здійснює підготовку персоналу для пенітенціарної системи.

4. Білоцерківський, Хмельницький, Дніпровський центри підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України:

– Білоцерківський центр підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України (далі – Центр) здійснює: первинну професійну підготовку персоналу ДКВС України; підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України, у тому числі працівників пробації; очно-дистанційне навчання персоналу пробації; дистанційне навчання персоналу пробації; організовує спеціалізовані курси з актуальних для реформування ДКВС України тем [1];

– Хмельницький центр підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України здійснює

підготовку персоналу за такими видами: первинна професійна підготовка персоналу вперше прийнятого на службу (роботу) в органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори; професійна перепідготовка (професійно-спеціалізоване навчання, спрямоване на оволодіння персоналом новою професійною кваліфікацією у разі переміщення його на інші посади, виконання обов'язків на яких потребує нових знань, умінь та навичок; підвищення кваліфікації (професійно-спеціалізоване навчання, спрямоване на вдосконалення професійної майстерності персоналу, що дає можливість розширювати і поглиблювати раніше здобуті професійні знання, уміння та навички, необхідні для виконання службових обов'язків) [10];

– Дніпровський центр підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України проводить навчання 15-ти категорій персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України [3].

Який же з перерахованих вище навчальних закладів може стати базовим для реалізації стратегічних планів, пов'язаних із реформуванням відомчої освіти та забезпечення безперервної освіти персоналу пенітенціарної системи?

Відповідь на це питання знаходимо у статті «Роль освіти дорослих в організації нової системи навчання персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України» [4]. Вносячи пропозиції модернізувати наявну систему підготовки пенітенціарного персоналу, автори статті вказують на те, що «... коло питань постає в розвитку післядипломної освіти пенітенціарного персоналу. В Академії ДПтС можлива підготовка фахівців на першому (бакалаврському), другому (магістерському), третьому (освітньо-науковому) рівнях, проте не здійснюватиметься професійна підготовка за рештою освітніх рівнів і ступенів, зокрема професійна освіта (кваліфікований робітник, молодший спеціаліст або молодший бакалавр). Крім того, Академія ДПтС не має можливості забезпечити післядипломну освіту (формальну чи неформальну), що не дає повноцінно виконати ключове завдання європейських стандартів освіти – безперервності освіти... Тобто нинішня система формальної освіти не забезпечує необхідного навчання впродовж життя в кримінально-виконавчій службі, а діючих трьох училищ професійної підготовки пенітенціарного персоналу недостатньо... Актуальності набуває питання створення в кримінально-виконавчій службі центру безперервної освіти персоналу кримінально-виконавчої служби. Таку функцію спроможне виконати Білоцерківське училище» [4, с. 48–49].

Хотілося б погодитися з таким модерністським підходом щодо створення системи «післядипломної освіти» або «центру безперервної освіти» персоналу кримінально-виконавчої служби на базі Центру, якби не деякі моменти, на які автори вище згаданої публікації не звертають уваги, а саме:

1) згідно з п. 1 та 2 ст. 60 Закону України «Про вищу освіту» [6], післядипломна освіта – це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та

оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду. Післядипломну освіту здійснюють заклади післядипломної освіти або відповідні структурні підрозділи вищих навчальних закладів і наукових установ.

Заразом, п. 1, 2, 3 ст. 48 Закону України «Про державну службу» [7] регламентують порядок підвищення рівня професійної компетентності шляхом професійного навчання через систему підготовки, перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації у встановленому законодавством порядку в навчальних закладах, установах, організаціях, які мають право надавати освітні послуги. Згідно зі ст. 44 «Напрями діяльності вищого навчального закладу» та ст. 47 «Післядипломна освіта» Закону України «Про освіту» [9], спеціалізацію, перепідготовку, підвищення кваліфікації, стажування осіб, які за класифікацією професій належать до категорій керівників, професіоналів і фахівців мають право здійснювати вищі навчальні заклади;

2) законодавство України в сфері освіти, післядипломну освіту, що включає перепідготовку, спеціалізацію, підвищення кваліфікації, стажування згідно із п. 4 затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» покладає на вищі навчальні заклади. Необхідно також підкреслити, що в центрах, що здійснюють підготовку (первинну професійну підготовку здобувачів професійно-технічної освіти, перепідготовку та/або підвищення їх кваліфікації) згідно із п. 7 цих ліцензійних умов, має право здійснювати професійно-технічний навчальний заклад, за професіями, які включені до Національного класифікатора професій ДК 003:2010. Зокрема, до класифікатора професій включені такі професії, як: інспектор (пенітенціарна система) код 2424; інспектор (пенітенціарна система з дипломом бакалавра) код 3452; начальник варті (пенітенціарна система) код 1239; начальник відділення, начальник відділу (пенітенціарна система) код 1229.7; помічник керівника (директора, начальника і т.ін.) установ виконання покарань код 3436.1; старший інспектор з особливих доручень (пенітенціарна система) код 2424; старший оперуповноважений в особливо важливих справах (пенітенціарна система) код 2424 та ін.

Не маючи ліцензії на провадження будь-якої освітньої діяльності (вимога всіх законодавчих актів у сфері освіти), Центр здійснює навчання даних категорій осіб. Крім цього, в Центрі підвищують кваліфікацію: персоналу уповноважених органів з питань пробації; начальникам відділень СПС УВП, СІЗО; психологам УВП, СІЗО; працівникам відділів (груп, старших інспекторів) по контролю за виконанням судових рішень КВУ та СІЗО; заступникам начальників УВП, СІЗО з соціально-виховної та психологічної роботи; директорам підприємств УВП; працівникам

кримінально-виконавчих установ, які перебувають на посадах інженерів з охорони праці, та ін. [1].

Усі ці категорії працівників, як правило, мають вищу освіту за професіями, які включені до Національного класифікатора професій ДК 003:2010, а отже, повинні проходити підвищення кваліфікації у вищому навчальному закладі.

Центр бере на себе функцію надання «формальної та неформальної освіти», до того ж «безперервної протягом життя» персоналу пенітенціарної системи. Водночас документа (диплом, сертифікат, свідоцтво та ін.) державного зразка цей Центр ніколи не видавав, як не видавав документів і про присвоєння освітньо-кваліфікаційних рівнів «кваліфікований працівник», «молодший спеціаліст» чи «молодший бакалавр» згідно зі ст. 30 «Освітні, освітньо-кваліфікаційні рівні та ступені» Закону України «Про освіту», будучи більше 15 років училищем професійної підготовки пенітенціарного персоналу.

Можливо, автори вище згаданої публікації заглядають далеко вперед і розраховують на те, що в новому Законі України «Про освіту» можна буде займатися підготовкою пенітенціарного персоналу за державний рахунок без відповідного дозволу, не видаючи документів про освіту або підвищення кваліфікації, реалізуючи право особи на «неформальну освіту»?

Для з'ясування цього питання звернемося до проекту Закону України «Про освіту», у ст. 9 «Види здобуття освіти» якого вказується на те, що «Особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Держава визнає всі ці види освіти, підтримує суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, а також заохочує до здобуття освіти усіх видів. Формальна освіта – освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій), передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою. Неформальна освіта – освіта, яка здобувається за освітніми програмами та не передбачає присвоєння (присудження) визнаних державою кваліфікацій за рівнями освіти та отримання встановленого законодавством документа про освіту. Інформальна освіта (самоосвіта) – освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям. Кваліфікації та результати навчання, здобуті шляхом неформальної та інформальної освіти можуть бути підтверджені та визнані у системі формальної освіти або у інших випадках передбачених законодавством України» [8].

У той же час Головне науково-експертне управління, розглянувши поданий законопроект, робить заперечення щодо рівноцінності формальної та неформальної освіти, аргументуючи його тим, що «Сумнівною вбачається

пропозиція щодо врахування неформальної освіти при працевлаштуванні на державну службу чи у бюджетних організаціях без відповідних документів, які б підтверджували наявність в особи відповідної кваліфікації. Не заперечуючи в цілому можливості врахування при працевлаштуванні набутих знань у процесі самоосвіти, водночас вважаємо, що за будь яких умов, наявність таких знань має підтверджуватись відповідними документами (сертифікатами). До речі, такий підхід впливає зі змісту положень чинного законодавства, згідно з яким обов'язковою умовою для зайняття відповідних посад є наявність академічної, профільної освіти, що передбачає пред'явлення відповідних документів про освіту» [2].

Це вказує на те, що особа, яка здобула неформальну або інформальну освіту, але не підтвердила визнаною державою кваліфікацію у встановленому законом порядку в «системі формальної освіти або у інших випадках передбачених законодавством України» та не отримала документ державного зразка, не матиме права зайняти певну посаду в пенітенціарній системі, оскільки вона не відповідатиме кваліфікаційним вимогам.

Так, згідно з п. 3 додатку до постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій», «кваліфікація – офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважений компетентний орган встановив, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) за заданими стандартами; кваліфікаційний рівень – структурна одиниця Національної рамки кваліфікацій України, що визначається певною сукупністю компетентностей, які є типовими для кваліфікацій даного рівня».

Якщо мова йде про офіційний результат, то це означає, наприклад, що Академія, як вищий навчальний заклад із специфічними умовами навчання, в якому відбувається оцінювання та визнання результатів навчання особи, яка досягла компетентностей за заданими стандартами, згідно з п. 3 ст. 10 «Стандарти вищої освіти» Закону України «Про вищу освіту», виконує вимоги до освітньої програми, що стосуються: обсягів кредитів ЄКТС; переліку компетентностей випускника; нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти; форми атестації здобувачів вищої освіти тощо.

Виконуючи всі ці вимоги, здійснюючи підготовку фахівців, які проходять службу на різних посадах в органах та установах виконання покарань, Академія забезпечує безперервне навчання (від «молодшого спеціаліста» до «доктора філософії»), післядипломну освіту персоналу пенітенціарної системи легально, маючи для цього всі законні підстави, а тому порівнювати Академію з Центром, як це роблять автори статті опублікованої у поважному виданні «Бюлетень Міністерства юстиції України», посилаючись при цьому на європейські стандарти освіти, означає поставити все з ніг на голову.

Забезпечення безперервної освіти (формальної, неформальної чи інформальної) пенітенціарного персоналу не означає довільне трактування змісту та результатів освітньої діяльності державних навчальних закладів.

Висновки.

1. Одним із напрямів удосконалення системи професійної підготовки персоналу пенітенціарної системи є розроблення освітніх програм, які задовольняли б потреби персоналу пенітенціарної системи в безперервній освіті (у т.ч. формальній, неформальній та інформальній) з урахуванням особливостей професійної діяльності, необхідності розвитку та формування компетентностей, що є витребуваними для ефективного виконання службових обов'язків. Здобуття формальної освіти персоналом пенітенціарної системи, що підтверджується документом державного зразка, є підставою для прийняття на роботу (службу).

2. Неформальна та інформальна освіта персоналу пенітенціарної системи мають заохочуватися, а навчальні заклади повинні запроваджувати освітні програми, що передбачають використання різноманітних форм такої освіти (тренінги, семінари, круглі столи, дистанційне навчання за допомогою Інтернету, читання книг, перегляд навчальних фільмів, тематичні екскурсії тощо), а також залучення громадських (волонтерських) об'єднань, міжнародних експертів паралельно із здобуттям формальної освіти або розширенням старих та адаптацією нових знань й умінь у процесі професійної діяльності на основі здобутої формальної освіти в системі післядипломної освіти (підвищення кваліфікації, перепідготовка, стажування).

3. Потребують розроблення механізми сертифікації отриманих знань, умінь, комунікації, автономності і відповідальності, які дозволяли б присвоювати певний рівень кваліфікації персоналу пенітенціарної системи відповідно до Національної рамки кваліфікацій України, якщо підготовка здійснювалася в недержавному секторі, якщо, наприклад, кінолог пройшов відповідну підготовку в кінологічному гуртку. Ця проблема є достатньо актуальною для присвоєння кваліфікації особам рядового та молодшого начальницького складу ДКВС України.

4. Якщо держава виділяє кошти для навчання персоналу пенітенціарної системи у державному навчальному закладі, але цей навчальний заклад не видає ніяких документів про освіту (післядипломну освіту) – це має ознаки нераціонального використання державних коштів. Відтак, треба перевернути уяву й припинити демагогію щодо значущості неформальної освіти та привести у відповідність з чинним законодавством те, що називається «система навчання персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України».

5. Автор цієї статті жодним чином не прагне взяти на себе роль реформатора системи професійної підготовки персоналу пенітенціарної системи, адже ця прерогатива знаходиться виключно в межах повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. У той же час враховуючи те, що останнім часом робляться спроби певних дописувачів перемістити акценти з формальної освіти персоналу

пенітенціарної системи на якусь іншу (неформальну чи інформальну, безперервну протягом життя), зменшити терміни підготовки до декількох тижнів або місяців і мінімізувати зміст професійної підготовки (це не відповідає практиці присвоєння кваліфікації та підготовки пенітенціарного персоналу в розвинених європейських країнах, у яких навіть працівників рівня молодшого інспектора готують протягом двох років (Німеччина, Польща, Швейцарія та ін.), не говорячи вже про персонал, який займає офіцерські посади, коли навчання триває чотири і більше років), хочеться мати неупереджену оцінку наявної системи професійної підготовки пенітенціарного персоналу й перспективи її подальшого розвитку, виходячи з реальних потреб цієї системи та потенціалу відомчих навчальних закладів.

Список використаних джерел:

1. Білоцерківський центр підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <https://i-rc.org.ua> (дата звернення: 09.06.2017 р.).

2. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України (щодо визнання неформальної освіти)» (реєстр. № 2121 від 12.02.2015 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=6/0033 (дата звернення: 21.06.2107).

3. Дніпровський центр підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <http://www.govua.in.ua> (дата звернення: 09.06.2017 р.).

4. Дука О. А., Григоренко А. М. Роль освіти дорослих в організації нової системи навчання персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 2016. № 6. С.47–51.

5. Інститут права та післядипломної освіти Міністерства юстиції України. URL: http://centerjust.gov.ua/stat_page/?ELEMENT_ID=71 (дата звернення 09.06.2017).

6. Про вищу освіту. Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2014, № 37–38, ст. 2004.

7. Про державну службу. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 4, ст.43.

8. Про освіту. Закон України (проект). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639 (дата звернення: 21.06.2017).

9. Про освіту. Закон України. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 34, ст. 451.

10. Хмельницький навчальний центр підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <http://kvs-school.km.ua/normativna-baza/> (дата звернення: 09.06.2017 р.).

Шамрук Наталія Борисівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і
процесу Академії Державної
пенітенціарної служби

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї В УКРАЇНІ

Протидія насильству в сім'ї є сьогодні одним із загальносвітових напрямів суспільного розвитку. Вона розглядається світовим співтовариством не лише як соціальна проблема, а насамперед як проблема захисту прав людини, що вимагає вироблення належних правових засобів її розв'язання.

За даними, наведеними Всесвітньою організацією охорони здоров'я, кожна шоста жінка зазнала насильства в сім'ї. Відповідно до цих же даних ця проблема є більш гострою для економічно слабо розвинених країн, при цьому жінки в цих країнах із більшою вірогідністю визнають таке насильство над собою виправданим. Так, відсоток жінок, що повідомили про те, що вони хоч раз у житті зазнавали насильства з боку членів своєї сім'ї, варіюється від 15% у Японії до 71% в Ефіопії. За іншими даними, рівень насильства над жінками в сім'ї становить близько 23% у Швеції, 4% у Японії та Сербії, 30-54% у Бангладеш, Ефіопії, Перу і Танзанії [3, с. 68].

Україна є одним з лідерів цього напрямку з-поміж країн СНД. Прийняття спеціального законодавства та впровадження його у практику діяльності уповноважених державних органів дозволяє поступово викорінювати ці негативні суспільні традиції. Разом з тим, статистика свідчить, що більше 50% населення України потерпає від насильства в сім'ї впродовж свого життя.

Загальні внутрішні та зовнішні чинники, що впливають сьогодні на прояви насильства в сім'ї пов'язані у першу чергу з:

- економічною ситуацією в Україні та матеріальним становищем кожної окремої сім'ї;
- психічними особливостями та особливостями виховання осіб, які скоюють насильницькі дії проти членів своєї сім'ї;
- недостатньою поінформованістю населення про виявлення випадків насильства у сім'ї та методів боротьби з насильством з боку держави і недержавних організацій;
- неефективним станом роботи державних органів у сфері запобігання насильству в сім'ї тощо.

Найчастіше економічними причинами прояву насильства в сім'ї є відсутність стабільного матеріального достатку, втрата роботи або годувальника. Тоді виникає дисбаланс у фінансових можливостях та потребах членів сім'ї та, відповідно, приниження і фінансове обмеження того

з подружжя, хто менше заробляє. Актуальною у цій ситуації є і проблема примушення до праці неповнолітніх дітей на зразок жебракування тощо.

Як показує практика, ці та інші соціально-економічні проблеми призводять навіть до суїцидів, навмисних вбивств, тяжких тілесних ушкоджень та інших злочинів на родинно-побутовому ґрунті [4].

На нашу думку, окрім зазначених чинників, що вказують на причини прояву насильства у сім'ї, є важливою проблема, пов'язана з поінформованістю населення щодо сучасного стану насильства в сім'ї та механізмами протидії такому насильству.

Якщо пов'язати проблему поінформованості населення щодо протидії насильству з сьогоднішнім, то можна говорити про «закритість» такої інформації у засобах масової інформації України і на телебаченні, що є фактично нормою. Існування окремих інформативних джерел не розкриває у повній мірі картини того, що відбувається сьогодні в Україні у сфері протидії насильству в сім'ї.

Більш повну картину причин відсутності реальної статистики щодо насильства у сім'ї називає у своєму дослідженні Ковальова О. В., яка відносить до них такі: замкненість сім'ї як системи; взаємозв'язок жертв та насильників; відсутність доступу в сім'ю для соціальних працівників; недостатність інформації з медичних закладів та правоохоронних органів [2, с. 15].

Проблема відсутності інформації про стан насильства практично не дозволяє відстежити частотність, прояви, стан та характер насильства в сім'ї, що, у свою чергу, негативно впливає на реалізацію превентивних заходів у цій сфері.

Отже, на нашу думку, проблема насильства в сім'ї полягає не стільки у відсутності достатньої поінформованості населення та наявності офіційних даних про випадки насильства в сім'ї, скільки у приховуванні такої інформації самими жертвами насильства, а звідси – і появі суперечливої інформації в офіційних джерелах та джерелах недержавних організацій. Дійсно, серед причин низької активності громадян у формі звернення до правоохоронних органів за захистом від домашнього насильства в ході проведеного опитування респонденти називають страх перед агресором (45%) та невпевненість у позитивному вирішенні їхньої проблеми правоохоронними органами (55%) [4].

Важливим чинником також є незадовільний стан роботи органів влади та недержавних організацій у сфері протидії насильству в сім'ї. Так, за результатами соціопитування, 44 % респондентів поскаржились на недостатньо потужну соціальну рекламу і правопросвітницьку роботу щодо протидії домашньому насильству, тоді як 66% респондентів вказали на відсутність розвинутої мережі кризових центрів та центрів реабілітації для жертв насильства в сім'ї.

Усі перелічені чинники вказують на необхідність вивчення не тільки причин виникнення проблеми насильства в сім'ї, але й механізмів протидії та покарання за всі форми насильства в сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 грудня 2001 р. № 2789-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. С. 70.

2. Ковальова О. В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: дис канд.юрид.наук.: 12.00.07 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків. 2008. 238 с.

3. Коломоєць О. Д. Світовий досвід протидії насильству в сім'ї / *Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского*. 2011. Т. 24 (63). № 1. С.202–208. (Серия «Юридические науки»).

4. Протидія насильству у сім'ях URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/42466> (дата звернення: 12.06.2017).

Шевцова Ольга Віталіївна,
молодший науковий співробітник науково-дослідного
центру з питань діяльності органів та установ ДКВС України
Академії Державної пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ»

Період кінця ХХ – початку ХХІ століття ознаменувався інтенсивним розвитком науки і техніки, що супроводжується значним накопиченням наукових знань у всіх сферах життєдіяльності суспільства, у тому числі в медицині. Тому не дивно, що неякісне медичне обслуговування здатне заподіяти тяжку шкоду основним правам і свободам особи, зокрема спричинити тілесні ушкодження чи навіть смерть. Спричинення подібних наслідків посягає на недоторканність життя і здоров'я особи, що гарантується Конституцією України, а також на встановлений порядок надання і одержання медичної допомоги, у зв'язку з чим відповідальність за здійснення цього діяння передбачається кримінальним законом [1, с. 296].

У зв'язку з вищезазначеним, ми проаналізуємо особливості складу злочину «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником», оскільки, як свідчить судова практика, притягнути до кримінальної відповідальності медичних працівників проблематично.

Дослідження складу злочину розпочнемо з аналізу об'єктивних ознак складу злочину.

Так, родовим об'єктом даного злочину є життя та здоров'я особи, а також установлений порядок виконання медичними і фармацевтичними працівниками їхніх професійних обов'язків [2, с. 334].

У свою чергу, в правовій науці разом з родовим об'єктом Фролов Є. О. пропонує виділяти підгруповий (видовий) об'єкт, коли у середині великої групи споріднених суспільних відносин, що заслуговують на єдину, комплексну кримінально-правову охорону, можна розрізнити вужчі групи відносин, які «відображають один і той самий інтерес учасників цих відносин або ж виражають деякі тісно взаємопов'язані інтереси одного і того ж об'єкта» [3, с. 184]. З урахуванням викладеного видається, що видовий об'єкт злочину, передбаченого ст. 140 Кримінального кодексу (далі – КК), можна визначити як сукупність суспільних відносин, що забезпечують охорону життя і здоров'я особи у сфері медичного обслуговування.

У свою чергу, на думку Пастушенко С. С., безпосередній об'єкт неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником – така група суспільних відносин, яка забезпечує охорону життя і здоров'я пацієнта від неякісної медичної допомоги. Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом цього злочину, на нашу думку, необхідно визнати суспільні відносини, що забезпечують належний порядок надання послуг у сфері охорони здоров'я [1, с. 236].

Переходячи безпосередньо до об'єктивного боку складу злочину, слід зазначити, що з об'єктивної сторони цей злочин характеризується:

1) діянням; 2) наслідками; 3) причинним зв'язком між ними.

Як зазначає Тацій В. Я., діяння виражається в невиконанні або в неналежному виконанні медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків. У свою чергу, невиконання професійних обов'язків може мати місце у разі відмови від госпіталізації хворого, який потребує невідкладної допомоги, від проведення діагностики захворювання або проведення невідкладної операції чи іншого втручання, залишення хворого без належного нагляду чи контролю тощо. Також слід зазначити, що неналежне виконання професійних обов'язків може виражатися в недбалому проведенні операції або інших процедур, неправильному дозуванні лікарських препаратів, порушенні певних правил при приготуванні ліків, порушенні строків і порядку проведення передбачених законодавством профілактичних медичних оглядів і щеплень тощо. Окрім того, неналежне виконання професійних обов'язків вчиняється внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення. Якщо медичний або фармацевтичний працівник не мав можливості виконати свої обов'язки належним чином (хвороба лікаря, перебування його в стані крайньої необхідності, вплив на нього нездоланної сили тощо), то кримінальна відповідальність не настає.

Також звертаємо увагу на те, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є настання тяжких наслідків для хворого. До таких наслідків слід відносити смерть, тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, інвалідність або інше ускладнення хвороби. Між діянням і вказаними

наслідками повинен бути встановлений причинний зв'язок, для чого, як правило, призначається судово-медична експертиза [4, с. 95].

Особливий інтерес викликає суб'єкт злочину, передбаченого ст. 140 КК [5]. Так, зокрема, суб'єкт злочину спеціальний. Ним можуть бути медичні та фармацевтичні працівники (лікарі незалежно від профілю, особи середнього медичного персоналу тощо), а також ті, хто займається медичною та фармацевтичною практикою як різновидами підприємницької діяльності [2, с. 336], наприклад, стоматологи.

Дещо доповнює дану позицію. Пастушенко С. С., яка стверджує, що суб'єктом злочину можуть бути особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам, що встановлені МОЗ для осіб, які займаються певними видами медичної і фармацевтичної діяльності, в тому числі у галузі народної і нетрадиційної медицини [1, с. 298–299]. Як ми бачимо, науковець додає, що суб'єктами даного злочину можуть бути представники нетрадиційної медицини. Ми з такою позицією категорично не погоджуємось, оскільки вважаємо, що нетрадиційна медицина не може вважатися галуззю, яка спрямована на надання медичних послуг у сучасному розумінні.

Суб'єктивний бік злочину виражається у прямому умислі або у злочинній недбалості стосовно неналежного виконання професійних обов'язків. Що стосується наслідків, то вина до них може бути лише необережною (злочинна недбалість або злочинна самовпевненість) [4, с. 95].

Таким чином, ми розглянули особливості складу злочину, передбаченого ст. 140 КК, і дійшли висновку, що на сьогодні в науці кримінального права не в остаточному вигляді визначено суб'єкт даного злочину, оскільки існують погляди стосовно визнання суб'єктом даного злочину представників нетрадиційної медицини. У решті об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину проблемних питань не виникає.

Список використаних джерел:

1. Пастушенко С. С. Особливості складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 140 КК України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. Число 1. С. 296–299.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. 7-ме вид., допов і переробл. Київ: Юридична думка, 2010. 1288 с.
3. Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления. *Сб. учен. тр.* Свердловск: Изд-во Свердловск. гос. ун-та, 1969. Вып. 10. 205 с.
4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. С.131.

Шевченко Дмитро Михайлович,
викладач кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права
Академії державної пенітенціарної служби

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ПРОГРАМИ «ВИБІР-5» СЕРЕД УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

Головні засади державної політики щодо охорони, захисту прав, свобод неповнолітніх в Україні визначені у внутрішньодержавному законодавстві. Крім національного законодавства України, важливим джерелом виступають міжнародні нормативно-правові акти.

Згідно зі ст. 9 Конституції України укладені і ратифіковані міжнародні договори України становлять невід'ємну частину національного законодавства України. Вони застосовуються в порядку, передбаченому для норм вітчизняного законодавства країни [1].

Керівні принципи ООН для запобігання злочинності серед неповнолітніх (Ер-Рядські керівні принципи) передбачають: діти і молодь повинні відігравати активну роль в суспільному процесі, бути його повноцінними учасниками і не повинні розглядатися лише як об'єкти для підготовки до життя в суспільстві [2].

Комітет міністрів Ради Європи рекомендує державі-учасниці у партнерстві з неурядовими організаціями розробити комплексну стратегію для поліпшення надзвичайно тривожної ситуації навколо наркоманії серед дітей та молоді, а також реалізувати широкий комплекс науково обґрунтованих заходів відповідно до положень Конвенції.

Заходи із запобігання правопорушенням повинні в першу чергу бути направлені на всіх без винятку дітей і підлітків. Слід приділяти особливу увагу політиці запобігання, що сприяє успішній підготовці до життя в суспільстві та інтеграції всіх дітей і молодих людей, особливо через сім'ю, спільноту, осіб аналогічної вікової групи, школу, професійно-технічну підготовку, працю, а також через добровільні організації [3].

Тільки повноцінна участь дітей у житті суспільства спроможна надати дієву допомогу в запобіганні правопорушенням серед неповнолітніх. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про охорону дитинства» кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності [4].

Держава здійснює захист дитини від втягнення її у злочинну діяльність, вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин.

Одним із головних напрямків щодо зменшення правопорушень серед неповнолітніх є профілактичні заходи, які дають можливість попередити або відтермінувати вчинення правопорушень, вживання наркотичних засобів, алкоголю, тютюнопаління.

Для досягнення позитивних результатів необхідно в державному масштабі розробляти і впроваджувати певні корекційні, освітньо-інформаційні та психолого-педагогічні профілактичні програми.

Окремої уваги заслуговує наповнення таких програм, тобто заходи щодо неповнолітніх повинні бути спрямовані на забезпечення їх нормального фізичного і психічного розвитку.

Головне мета профілактики – це попередження агресивної поведінки, вчинення правопорушень, вживання наркотичних речовин, алкогольних напоїв, тютюнопаління, мотивація позитивних змін особистості неповнолітнього та поліпшення соціальних стосунків.

У процесі розробки і реалізації профілактичних програм необхідно широко залучати на волонтерських засадах науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, студентів, курсантів профільних навчальних закладів, працівників пенітенціарної служби, правоохоронних органів, інших органів держави, всіх небайдужих до майбутнього держави.

З лютого по травень 2017 року науково-педагогічні працівники Академії Державної пенітенціарної служби у взаємодії з працівниками Чернігівської громадської організації Центр профілактики «Вибір», соціальними педагогами загальноосвітніх шкіл підготували і провели пілотне впровадження профілактичної програми «Вибір-5»: профілактика наркоманії, ВІЛ/СНІДУ та злочинності серед дітей» з учнями п'ятих класів 13-ти загальноосвітніх шкіл міста Чернігова.

Програма передбачала проведення 10 сесій (сесія – 45 хв.).

1. Альтернатива та вибір
2. Ризики
3. Що ми знаємо про наркотики?
4. Обережно: злочин
5. ВІЛ/СНІД: виклики та подолання
6. Поведінка в ситуації вибору
7. Твоє майбутнє. Свідомий вибір
8. Норми поведінки
9. Мої наміри та зобов'язання
10. Святкування [5].

Головна увага профілактичної програми направлена на :

– допомогу учням в усвідомленні внутрішнього та зовнішнього тиску з боку дорослих, інших неповнолітніх, що спонукає їх до вчинення правопорушень, вживання тютюну, алкоголю, наркотиків;

– формування особистих, соціальних навиків та навиків відмови для протидії вказаному тиску;

– навчання тому, що вчинення правопорушень, вживання наркотиків, тютюну та алкоголю не є загальним правилом серед неповнолітніх, навіть якщо інші вважають, що «всі це роблять»;

– проведення профілактичних заходів та забезпечення матеріалами, що роз'яснюють близькі та перспективні наслідки вживання алкоголю, наркотиків, тютюнопаління.

Для висвітлення результатів ефективності проведення такого роду занять було проведено соціологічне дослідження поглядів заступників директорів з виховної роботи, соціальних педагогів 13-ти шкіл м. Чернігова щодо актуальності та оптимального шляху проведення даної програми в загальноосвітніх школах. 95% опитаних респондентів виявили зацікавлення в подальшій реалізації даної профілактичної програми і навіть пропонували різноманітну допомогу тренерам.

Таким чином, респонденти позитивно оцінюють залучення науково-педагогічних працівників, курсантів, студентів до проведення програми «Вибір-5: профілактика наркоманії, ВІЛ/СНІДУ та злочинності серед дітей» і вважають за необхідне продовжити та розвивати програму в загальноосвітніх школах, вона є необхідною та актуальною на сьогоднішній день і потребує розширення профілактичних заходів у перспективі.

Висновки:

1. Загальна мета та конкретні завдання правового виховання серед дітей вирішуються в процесі навчальної діяльності.

2. Школі відводиться ключова роль в організації та проведенні профілактики з учнівським середовищем.

3. Залучення науково-педагогічних працівників, курсантів, студентів до проведення занять дає можливість ефективно впроваджувати профілактичні заходи в загальноосвітніх школах.

4. Через шкільну систему відбувається протидія багатьом суспільним викликам, включаючи вживання алкоголю, наркотиків, тютюнопаління, вчинення правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Конституція України URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 30.05.2017).

2. Керівні принципи ООН для попередження злочинності серед неповнолітніх (Ер-Рядські керівні принципи): прийняті і проголошені резолюцією 45/112 Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1990 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_861 (дата звернення: 27.05.2017).

3. Рекомендація № R (92)16 Комітету Міністрів Ради Європи про Європейські правила стосовно альтернативних покарань і заходів. URL: http://www.google.com.ua/url?url=http://kvs.gov.ua/rekomendacia_2010 (дата звернення: 07.06.2017).

4. Закон України «Про охорону дитинства». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 08.06.2017).

5. Рябуха В., Завацька Л., Шевченко Д. Вибір-10: посібник для тренерів з профілактики наркоманії, ВІЛ/СНІДУ та злочинності серед дітей. / під ред. проф. Л. М. Завацької. Чернігів: Десна поліграф, 2017. 192 с.

Шпортюк Олена Миколаївна,
старший науковий співробітник
науково-дослідного центру з питань діяльності
органів та установ ДКВС України
Академії Державної пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Явище дитячої злочинності займає окрему нішу серед соціальних та юридичних питань та постійно викликає занепокоєння в суспільстві. Боротьба зі злочинністю неповнолітніх завжди була пріоритетним напрямком. Підлітки в силу психологічних та фізіологічних особливостей є найбільш уразливою категорією та схильні до негативного впливу зовнішніх факторів і девіантної поведінки. Криминологія пояснює порушення неповнолітніми злочинцями загальноприйнятих норм наявністю в них специфічної системи цінностей, яка протистоїть офіційно схвалюваним або загальноновизнаним нормам. Юристи, педагоги та соціологи постійно намагаються знайти оптимальну модель застосування кримінальних покарань до неповнолітніх злочинців, яка б відповідала нормам міжнародного права та враховувала їх вікові та психологічні особливості, тяжкість вчинених кримінальних правопорушень та систему покарань, передбачену законодавством. Превентивні заходи, умови притягнення до кримінальної відповідальності, каральні заходи, які застосовують до неповнолітніх злочинців, та умови їх відбування повинні бути максимально ефективними та не завдавати шкоди порушникам.

Вивчення історії становлення інституту кримінальних покарань щодо неповнолітніх є важливим для подальшого його реформування та гуманізації. Пропонуємо розглянути еволюцію правової регламентації покарання неповнолітніх в законодавчих актах, які діяли на території сучасної України.

Перші згадки про відповідальність неповнолітніх зустрічаються на території Київської Русі у збірці стародавнього руського права, згідно з якою неповнолітній за скоєння вбивства притягувався до штрафу.

Наступні згадки були в нормах Соборного Укладення Російської імперії. Пізніше у поправках до Соборного Укладення Російської імперії було визначено, що відповідальність за вбивство настає в 7-8 років, але одночасно підкреслювалась незрілість осіб віком до 15 років. Батькам дозволялось карати своїх неслухняних дітей різками, а також здавати в гамівні будинки на строк до 5 років.

Пізніше, з прийняттям Військового артикулу в 1715 році, неповнолітні виступають як спеціальний суб'єкт кримінальної відповідальності. В указі Катерини II зазначалось, що осіб, молодших 17 років, слід доставляти до Сенату для визначення міри їх провини, а малолітні 10-15 років, які вчинили злочини, каралися різками.

Наступним етапом у розвитку кримінального законодавства щодо неповнолітніх стало Укладення про покарання кримінальні та виправні, де встановлювався вік кримінальної відповідальності – 10 років, а суд зобов'язаний був встановити: з «розумінням чи «без розуміння» діяв неповнолітній у віці від 10 до 14 років. У залежності від віку, тяжкості злочину та форми вини неповнолітні могли передаватись на виховання батькам, направлятись на каторжні роботи, у виправно-виховні установи, могли бути віддані на виправлення у монастирі.

У Кримінальному укладенні 1903 року розділяли 3 вікові категорії неповнолітніх: 10-14 років, 14-17 років, 17-21 рік та встановлювалась можливість у залежності від тяжкості злочину для двох перших категорій заміни належного покарання заходами примусового виховання або його пом'якшення. Пізніше, у 1910 році, були створені дитячі суди, а в практику введено таку міру впливу, як «передача під відповідальний нагляд», яку здійснював піклувальник. Піклувальником при суді міг бути лише досвідчений педагог.

Після Жовтневої революції 1917 року відбулась гуманізація заходів кримінального впливу на неповнолітніх: скасовано підсудність загальним судам та тюремне ув'язнення для осіб, молодших 17 років, оскільки вважалось, що тюремне ув'язнення не виконувало мети відбування покарання, не виправляло засуджених, а ще більше псувало їх морально. Із в'язниць було звільнено значну кількість неповнолітніх злочинців. Така відмова від кримінального переслідування неповнолітніх призвела до різкого зростання злочинності. Створюються землеробські колонії, до яких поміщались особи, котрим виповнилось 18 років, і перебували там до 21 року. Одночасно з неповнолітніх злочинців-рецидивістів з багаторазовими судимостями створювались трудові комуни, до яких набирались засуджені на добровільній основі. Але пізніше у зв'язку з тяжкою економічною ситуацією в країні, відсутністю кваліфікованих педагогів та неефективністю землеробські колонії закриваються.

З 1921 року після прийняття «Положення про трудові будинки для неповнолітніх» неповнолітніх порушників закону за рішенням суду до виправлення, але не довше ніж до досягнення 20 років, поміщали до трудових будинків. Пізніше їх реорганізували у школи фабрично-заводського учнівства, в яких відбували покарання особи від 15 до 18 років. Пізніше вік відповідальності неповнолітніх знижено до 12 років, розширено перелік злочинів, за які вони поміщались до виправних установ та визначено типи закладів для неповнолітніх : ізолятори, трудові колонії та приймальники-розподільники. Особливістю перебування в трудовій колонії було те, що засуджений перебував там не відповідно до строку, визначеного судом, до досягнення мети покарання, до повного виправлення або до отримання певної професії.

Після прийняття Кримінального кодексу у 1960 році на законодавчому рівні було закріплено 2 види покарань, які застосовувались до неповнолітніх: позбавлення волі і виправні роботи без позбавлення волі. Виправні колонії

увійшли до складу виправно-трудоустанов, однак їх діяльність не дуже відрізнялась від установ для дорослих злочинців.

Суттєві зміни в законодавстві щодо притягнення до відповідальності, призначення та відбування покарань відбулись після прийняття Кримінального кодексу 5 квітня 2001 року. Уперше цілий розділ «Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх» присвячено врегулюванню призначення покарань неповнолітнім. У ньому регламентовано порядок та умови призначення кримінальних покарань. До неповнолітніх почали застосовувати як основні види покарання, так і додаткові.

На сьогоднішній день дитяча злочинність неповнолітніх перебуває в площині вивчення науковців, правозахисників та соціальних педагогів. Нормативна регламентація притягнення до відповідальності та процес виконання покарань трансформується у відповідності з європейськими нормами та міжнародними стандартами. Багато наукових праць присвячено превентивним заходам, питанням гуманізації законодавства щодо неповнолітніх, створенню оптимальних соціально-педагогічних умов для виправлення та перевиховання підлітків, які опинилися в місцях позбавлення волі.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131.

2. Таганцев Н. С. Русское уголовное право: Лекции. Часть общая: в 2 т. URL: <http://www.twirpx.com/file/973684/> (дата звернення: 07.06.2017).

3. Чистяков О.И. Российское законодательство X-XX веков в 9 т. Законодательство периода расцвета абсолютизма. Москва: Юридическая литература, 1984. Т. 5. 432 с. С

4. Есипов В. В. Очерк русского уголовного права. Часть Общая. Преступление и преступники. Наказание и наказуемые. Санкт Петербург: тип. Васильева, 1898. 400 с.

5. Соціальна педагогіка: навч. посіб. / [О. В. Безпалько та ін.]; за ред. д-ра пед. наук, проф. О. В. Безпалько. Київ : Академвидав, 2014. 309 с.

ЗМІСТ

Аніщенко В. О. ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УСТАНОВАХ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ	3
Антоненко М. І. ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	5
Билялов Б. С. УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ПРОХОЖДЕНИЕ ТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ ИЛИ ЭКСТРЕМИСТСКОЙ ПОДГОТОВКИ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	8
Будола О. Т. ЩОДО ПИТАННЯ ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПЕРСОНАЛОМ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	14
Гетта В. Г. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	16
Дем'яненко Ю. О. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ НАРАТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ.....	19
Дешевий О. А. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	22
Дрижак В. В. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КРЕДИТНОЇ ТРАНСФЕРНО-НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ СИСТЕМИ У ВІДОМЧОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ.....	24
Єрмак С. М. ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	27
Запорожець О. М. ГРУПОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ У МАЛИХ ГРУПАХ	29
Зливко С. В. ХАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЛІНСЬКОЇ РОЛІ КЕРІВНИКА В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	31
Зливко Я. С. ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПІДСТАВ ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	34
Іваньков І. В. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В РЕСПУБЛІЦІ КАЗАХСТАН	38
Исаков П. Н. ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ РЕАЛИЗАЦИИ НЕКОТОРЫХ НОРМ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ	41
Кернякевич-Танасійчук Ю. В. СТРАТЕГІЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ СЬОГОДЕННЯ: ОКРЕМІ МІРКУВАННЯ	43

Кирюшко О. С. ЩОДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ	46
Кравчук Г. В. ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ СТРАХОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	49
Крупко С. В. ВИКЛАД ФАКТИЧНИХ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ФОРМУЛЮВАННЯ ОБВИНУВАЧЕННЯ В ОБВИНУВАЛЬНОМУ АКТІ	51
Крупко Я. М. СПІВВІДНОШЕННЯ ФІНАНСОВОГО ТА БЮДЖЕТНОГО МЕХАНІЗМІВ	54
Марценюк О. Г. ПСИХОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ ПРАВА І ПРАВОСВІДОМІСТЬ	56
Мірошниченко О. М. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ КЕРІВНИКІВ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	58
Настояща У. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛУЖБИ ПРАЦІВНИКА ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ	61
Носовець Н.М. МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ	64
Олійник О. І. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ І КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН	67
Останчук Л. Г. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ	70
Пекарчук В. М. ПЕРСПЕКТИВИ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ	74
Поцелуйко І.В. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ У КОЛЕДЖІ	77
Пузиревський М. В. ВПЛИВ СТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ СУДОУСТРОЮ, СУДОЧИНСТВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ НА 2015–2020 РОКИ НА ВТІЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ.....	81
Пузирна Н. С. ДЕРЖАВНИЙ САНІТАРНО-ЕПІДЕМІОЛОГІЧНИЙ НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ В УКРАЇНІ	83
Пузирний В. Ф. ПІЛЬГИ УЧАСНИКАМ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	86
Пузирьов М. С. УДОСКОНАЛЕННЯ ОКРЕМИХ ЗАСАД ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРОГРЕСИВНОЇ СИСТЕМИ З УРАХУВАННЯМ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК У НОРВЕГІЇ ...	89

Ребкало М. М. СУТНІСНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ОСІБ РЯДОВОГО ТА НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	93
Самофалов Л. П., Самофалов О. Л. ПРАВОВА ТА СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА – МЕТА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	96
Сапіга М. Я. ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ У ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ	99
Синявський С. М., Єсипенко О. Г., Віговський В. Л. ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ З МЕТОЮ ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ ЗЛОЧИНУ, ЩО ВЧИНЕНИЙ НА ТЕРИТОРІЇ АБО В ПРИМІЩЕННЯХ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	102
Скаков А. Б. ПРОФИЛАКТИКА ЕКСТРЕМИСТСКИХ ВЗГЛЯДОВ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ.....	106
Стеценко І. М. ЕТАПИ ПІДГОТОВКИ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКАМИ УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ З ПИТАНЬ ПРОБАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПРОБАЦІЇ	113
Ткаченко О. Г. ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ У ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ	117
Тогочинський О. М. ПРОБЛЕМИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ	120
Третяк А. І. АКТУАЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ	122
Третяк О. С. НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЗА КОРДОНОМ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ	125
Трохименко Д. О. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД	129
Чебоненко С. О. МАНДРІВКА В ПЕРЕВЕРНУТУ УЯВУ ПРО БЕЗПЕРЕРВНУ ОСВІТУ ПЕРСОНАЛУ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ	132
Шамрук Н. Б. СУЧАСНИЙ СТАН ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї В УКРАЇНІ	140
Шевцова О. В. ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ АБО ФАРМАЦЕВТИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ»	142
Шевченко Д. М. ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ПРОГРАМИ «ВИБІР-5» СЕРЕД УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ	145
Шпортюк О. М. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ	148

Для приміток

Для приміток

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ, НАУКИ ТА
ГАЛУЗЕВОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СВІТЛІ ВИМОГ
СТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ СУДОУСТРОЮ,
СУДОЧИНСТВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВОВИХ
ІНСТИТУТІВ НА 2015–2020 РОКИ**

***Матеріали
міжнародної заочної науково-практичної конференції
курсантів, студентів, слухачів та молодих дослідників
(Чернігів, 30 червня 2017 року)***

Матеріали подано в авторській редакції

Головний редактор – *Тогочинський О. М.*
Технічний редактор – *Єрмоленко О.М.*
Комп'ютерна верстка – *Пузирьов М. С.*
Коректор – *Савчук З. О.*

Підписано до друку 15.06.2017 р. Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Друк на різнографі. Гарнітура Times New Roman
Ум. друк. арк. 19,50. Ум. фарб.-відб. 19,50. Обл.-вид. арк. 18,13
Зам. _____. Наклад 25 прим.

ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року
Тел.: (0462) 972-664

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40